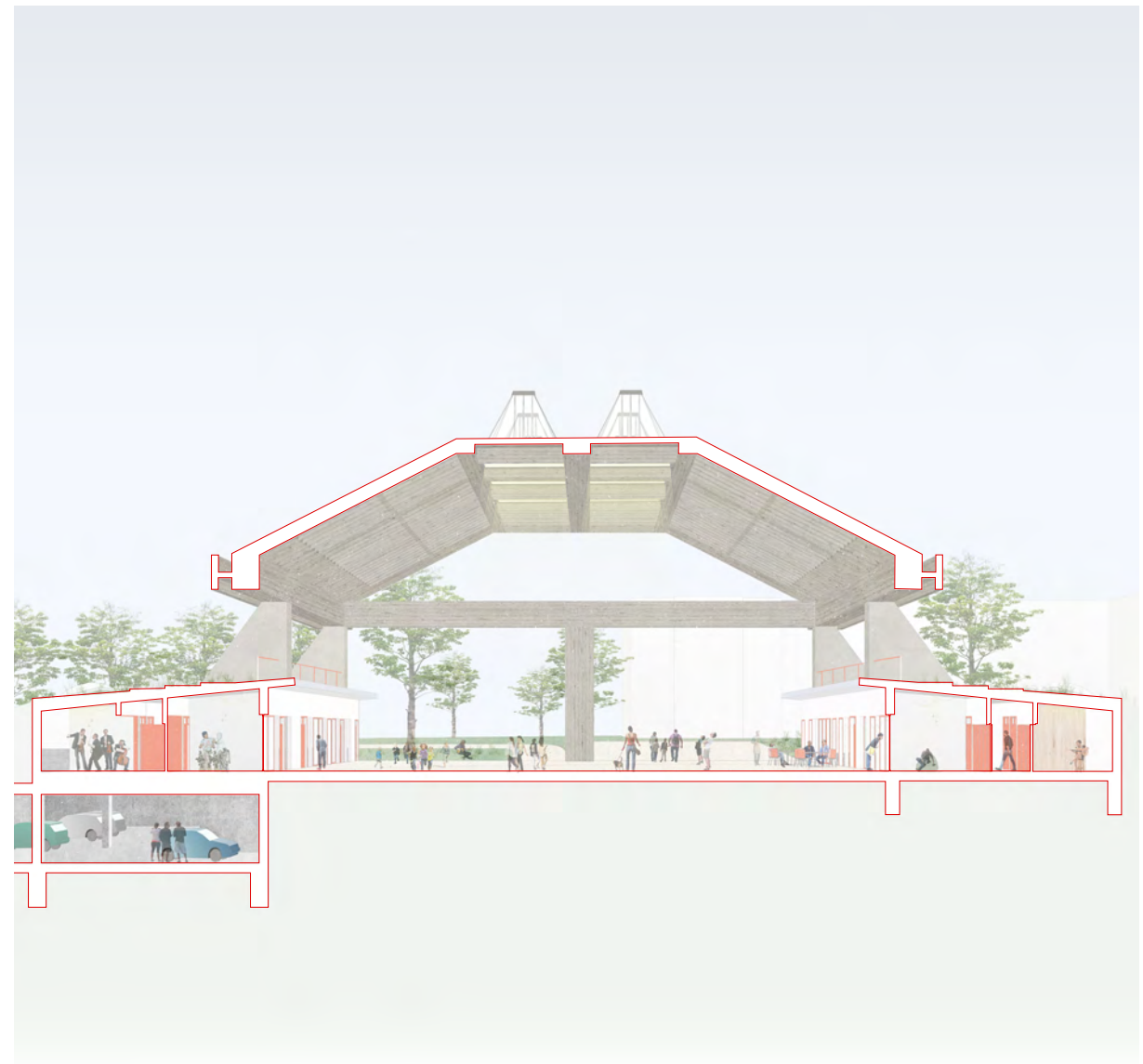

Brutalisme bedreigd: een kritische studie naar het stedelijk zwembad van Oostende

Femke Van der Meulen
Sven Sterken
Masterproef 2022-2023: een toekomst voor brutalisme
KU Leuven Faculty of Architecture Campus Sint-Lucas Ghent

Brutalisme bedreigd: een kritische studie naar het stedelijk zwembad van Oostende
Masterproef 2022-2023: een toekomst voor brutalisme

Thesis tot het behalen van de academische graad Master in Architectuur
Femke Van der Meulen | Promotor Sven Sterken, Professor aan de KU Leuven, Faculteit Architectuur
Academiejaar 2022-2023 | KU Leuven Faculty of Architecture Campus Sint-Lucas Ghent

INDEX

VOOR- EN DANKWOORD	7
ABSTRACT	9
INTRODUCTIE	10
<i>Een uiteenzetting van de context van ons brutalistisch erfgoed: vroeger en nu</i>	
Breder kader	12
Paul Felix	14
Onderzoeksvraag	18
ANALYSE	22
<i>Historiek en analyse van de site</i>	
Oostende en haar Park Royale	24
Zwembad van stad en zee	34
Bouwgeschiedenis: van bouw tot sloop	52
DEBAT	60
<i>Een neoliberaal beleid dat zich tegen haar brutalistisch erfgoed keert</i>	
Beide standpunten belicht	62
In detail: Betonbeschadigingen	66
Krachtlijnen van het zwembad	72
SWOT-analyse	78
ONTWERP	80
Positie	
<i>Positie en project: een gebouw dat de stad toebehoort</i>	
Een spectrum van behoud tot afbraak	82
Van positie tot ontwerp	86
Programma: een stedelijk productielab	88
De Arnohal	
<i>"Je veux nager, encore une fois."</i>	
Het stedelijk laboratorium van Oostende	94
De Arnohal in beeld gebracht	108
Passief protest aan het zwembad	120
BESLUIT	122
BIBLIOGRAFIE	126
ICONOGRAFIE	134

VOOR- EN DANKWOORD

Ik wil vooraf graag mijn promotor, prof. Sven Sterken, bedanken voor de fijne discussies en leerrijke ervaring doorheen het voorbije academiejaar. Daarnaast bedank ik mijn medestudenten, wetende dat ik altijd op hen kon terugvallen. Ik bedank Marc Horrix en Marc Felix, om mij toegang te geven tot de nodige informatie en op de hoogte te houden van de procedure. Peter Lacoere, voor de boeiende telefoongesprekken. Ten slotte bedank ik nog mijn dichte familie en vrienden, met in het bijzondere mijn moeder en Stijn, die ik altijd om raad en advies kon vragen.

Deze masterproef is het eindresultaat van mijn studies aan de Faculteit Architectuur binnen de KU Leuven. Met de titel *een toekomst voor brutalisme* onderzoekt deze masterstudio de mogelijkheden en potentie van enkele brutalistische gebouwen in Vlaanderen. Hierbij zoom ik dieper in op een gebouw dat in de nabije toekomst zal gesloopt worden: het Stedelijk zwembad in Oostende van Paul Felix en Jan Tanghe. Een gebouw dat ik in eerste instantie koos vanuit mijn verleden als competitiezwemmer, maar waar ik enorm veel van heb bijgeleerd: zowel van het gebouw zelf als van het debat erom.

Deze thesis is niet opgebouwd zoals een klassieke, historische thesis: ze vertrekt vanuit een breder theoretisch kader, dat een grondlaag legt voor verder ontwerpend onderzoek. Dit onderzoek is verder uitgewerkt naar de unieke situatie waarin mijn casestudie zich bevindt.

ABSTRACT

"Zonder afbreuk te doen aan de intrinsieke architecturale kwaliteiten van het stedelijk zwembad, ontworpen door Paul Felix en Jan Tanghe in zijn typische brutalistische bouwstijl, zal de sloop van dit gebouw terug ruimte geven aan de monumenten die deze plek verheffen tot één van de meest markante plaatsen in Oostende."

- Stadsbestuur Oostende, 29 juli 2022

"De aangevraagde sloop van het complex is niet gekoppeld aan een concrete nieuwe invulling van de site. Hierdoor kan men niet afwegen of het verlies opweegt tegen de kwaliteiten en meerwaarde van een nieuw project. Dit is een majeur knelpunt. Uit geen van de betonaudits volgt dat een duurzame renovatie onmogelijk zou zijn. De zwembadhal met zijn grote overspanning beschikt bovendien over een groot ontwikkelingspotentieel voor herinvulling met een nieuwe (publieke) functie op een toplocatie nabij de dijk."

- Provinciale Omgevingsambtenaar, 8 november 2022

Het brutalisme is één van de meest verspreide bewegingen tijdens het naoorlogse discours in de architectuur. Een erg internationale beweging, die paradoxaal genoeg veel belang hecht aan lokale materialen, constructies en tradities (Elser et al. 2017, 16). Deze sterke architectuur komt vandaag op een knelpunt te staan door een snel veranderende context, die alsmaar meer energienormen en groeiende economische doelstellingen vooropstelt (Mould 2017, 706). Welke toekomst hebben deze gebouwen? Vandaag bestaat op deze vraag geen eenduidig antwoord. Sommige gebouwen worden herbestemd of geconserveerd, andere niet. Aangekomen op het einde van mijn studies als architect, met een grote belangstelling voor dit soort gebouwen, roept deze attitude bij mij de volgende vraag op: Hoe kan je als architect invloed hebben op het brutalistisch patrimonium dat dreigt verloren te gaan?

Deze masterproef onderzoekt de situatie en potentie van een Vlaams brutalistisch gebouw waarvan reeds bekend staat dat het gesloopt wordt: het stedelijk zwembad in Oostende. Een gebouw met een unieke architectuur, architect en stedenbouwkundige inplanting. Deze aspecten worden nader onderzocht, alsook het verloop van de procedure van de sloopvergunning. Vanuit deze aspecten wordt een kritiek geformuleerd: een kritiek op de omgang met ons brutalistisch erfgoed, maar ook op een grotere bouwproblematiek in Oostende. Deze kritiek vormt vervolgens het uitgangspunt voor een nieuw ontwerp, dat de naam *Arnohal* zal dragen. Bij de concept van de Arnohal blijven de belangrijkste krachtlijnen van het gebouw behouden, maken de nieuwe ingrepen terug de aansluiting naar stad en zee, en weerlegt het ontwerp indirect de standpunten van de voorstanders van de sloop. Op die manier wordt zowel door theoretisch als ontwerpmatig onderzoek aangetoond hoe brutalistisch erfgoed terug haar plaats kan opeisen binnen het stedelijk weefsel.

INTRODUCTIE

Een uiteenzetting van de context van ons brutalistisch erfgoed: vroeger en nu

2 Peter en Alison Smithson

Breder kader

Het herbestemmen van ons brutalistisch patrimonium staat op een kantelmoment. Waar er reeds in Vlaanderen veel aandacht is voor kerken en industriegebouwen, heerst er een dringende noodzaak na te denken hoe we ons modern erfgoed kunnen verduurzamen in de toekomst (De Caigny et al. 2017, 2). Velen beschouwen gebouwen uit deze periode pas vanaf de jaren '80 als volwaardig bouwkundig erfgoed. Samen met hun experimenteel en energie-intensief karakter, blijven vele moderne gebouwen daardoor vandaag ondergewaardeerd (Tostoos 2022, 8). Binnen dit modern erfgoed behoren ook brutalistische gebouwen, geïnspireerd door de theorieën van The Smithsons en Reyner Banham, populair in de jaren '50-'70 (Elser et al. 2017, 11).

3 Kagawa Government Building van Kenzo Tange in Takamatsu, Japan

Deze theorieën verspreidden zich vanuit Engeland al snel over de wereld (Elser et al. 2017, 11). Deze verspreiding leidde tot diverse interpretaties en connotaties bij de term brutalisme die soms in contradictie stonden ten opzichte van elkaar. Zo reduceerden velen het brutalisme tot zijn stilistische kenmerken, hoewel er achter deze gebouwen een sterke ethische verantwoording verscholen hing (Mould 2017, 702). Waar de ene het brutalisme voor liefhad, werd het door de ander juist verafschuwd (Campagna 2020, 29). Binnen de constructie van zulke gebouwen stond het 'as found' karakter van de materialen voorop, ondanks dat er later al meer geëxperimenteerd werd met de texturen die een materiaal kon aannemen door verschillende bewerkingsmethodes (Niebrzydowski 2019, 6). Daarnaast werd het brutalisme vaak internationaal afgeschilderd, hoewel deze gebouwen erg inspeelden op hun lokale context. Sommigen deden dit vanuit hun materialiteit en

constructiemethode. Dit was onder andere terug te vinden in Japanse brutalistische architectuur waar het gebruik van beton in gebouwen sterk verwees naar de lange Japanse bouwtraditie met hout (fig. 3) (Elser et al. 2017, 16, 65; Parnell 2012, 19). Anderen lieten zich inspireren door de inplanting van het gebouw binnen het bestaande stedelijk weefsel (Mould 2017, 717). Omwille van deze sterke verbondenheid met hun toenmalige context kunnen we vandaag niet eenzelfde aanpak hanteren bij de herbestemming van deze gebouwen.

Deze context waarin brutalistische gebouwen tot stand kwamen, was dus erg bepalend voor de gehele ontwikkeling van de brutalistische beweging (Elser et al. 2017, 16). In West-Europa was het brutalisme de architectuur van de welvaartstaat. Het brutalisme representeerde in die periode namelijk altijd een sterk instituut (Beandland 2016, 8). Universiteiten breidden hun campussen uit om genoeg infrastructuur te voorzien voor het toenemend aantal studenten (Elser et al. 2017, 47). Kerken gebouwd in brutalistische architectuur bleken één van de meest geapprecieerde gebouwen ooit gebouwd binnen deze stijl (Elser et al. 2017, 45). Zelfs overheden trokken brutalistische gebouwen op als onderdelen van grote stadsontwikkelingsprojecten om meer sociale woningen en diensten te voorzien in de stad. Hoewel niet elk van deze projecten zijn volledige potentieel bereikte, slaagden deze instituten er wel in enkele sterke stedenbouwkundige projecten te realiseren die vandaag bijna ondenkbaar zouden zijn in onze huidige maatschappij (Holleran 2021, 3). Wat als brutalistische gebouwen vandaag opnieuw zo'n rol opnemen in onze huidige samenleving?

Binnen onze huidige maatschappij is sinds enkele jaren de interesse in brutalistische architectuur toegenomen. Er heerst een zekere nostalgie naar die brutalistische periode. Niet alleen een nostalgie naar een radicalere architectuur en stadsplanning, maar ook een verlangen naar een maatschappij die grootschalige projecten laat ontwikkelen voor de stad en haar bewoners (Holleran 2021, 3-4). Ondanks deze nieuwe 'renaissance' van het brutalisme, ontbreekt er vandaag een consequente omgang met zulke gebouwen. Sommige gebouwen, zoals kerken en universiteiten, zijn beschermd en geconserveerd. Helaas is dit ook niet overal ter wereld de norm, zoals onder andere in Vlaanderen (Martin, 2023). Soms worden gebouwen gesloopt door een neoliberaal beleid dat de focus legt op economisch gewin (Mould 2017, 701). Hoewel er al onderzoek en vooruitgang wordt gemaakt in conservatietechnieken voor brutalistische gebouwen, voornamelijk binnen het Getty Conservation Institute (GCI), blijft de conservatiemarkt voor deze gebouwen een nichemarkt en daardoor erg duur. Bovendien vragen dergelijke werken grondig vooronderzoek en analyse, wat conservatieprojecten enorm langdurig maakt en minder aantrekkelijk voor een ontwikkelaar (Croft and Macdonald 2018, 13-14.). Er is nood aan een verandering van perspectief ten opzichte van brutalistische architectuur. Hoe kunnen gebouw en stad maar ook gebouw en investeerder elkaar terugvinden in zulke herbestemmingsprojecten? Wat is de tendens vandaag in Vlaanderen en hoe kunnen we dit aanpakken?

Vlaanderen is rijk aan een zeer groot patrimonium inzake moderne architectuur. Over de verhouding tussen erfgoed en architectuur bestaan er reeds een aantal teksten in publicaties

van het Vlaams Architectuurinstituut, meermaals geschreven door diens directeur Sophie De Caigny. De omgang en positie van architecten ten opzichte van erfgoed wint steeds meer aan belang in de actualiteit. Zo worden er meer uitspraken over erfgoed gedaan binnen sociale en politieke debatten in Vlaanderen (De Caigny 2022, 205). Er wordt vaker verwezen naar een *tabula scripta*¹ in plaats van een *tabula rasa*, zoals Nederlands architect en Rijksbouwmeester Floris Alkemade deze verandering in attitude beschrijft (De Caigny et al. 2017, 1). Bestaande gebouwen vinden immers niet alleen hun waarde in de vele lagen materiaal waaruit ze bestaan: ook de link die deze gebouwen hebben met de stad en haar immaterieel erfgoed zijn van enorm belang (De Caigny 2020, 186). Deze gelaagdheid is dan ook iets waar in herbestemmingsprojecten in Vlaanderen meer op wordt ingezet, in tegenstelling tot het contrast tussen oud en nieuw dat in vele modernistische gebouwen te bespeuren is. (De Caigny 2022, 205). Hoe kan erfgoed weer ingezet worden in de stad en de samenleving? Hoe kan Vlaanderen zijn gebouwvoorraad ook inzetten voor sociale en ecologische doeleinden (De Caigny et al. 2017, 35)? Het is misschien juist dit brutalistisch patrimonium dat hierop een antwoord kan bieden. Deze in steek en de naoorlogse Vlaamse context waarin het brutalisme vorm heeft gekregen, blijven echter onderbelicht in teksten over het huidige discours rond herbestemmingen in Vlaanderen.

De architectuurperiode na 1945 in Vlaanderen werd in literatuur beschreven als de 'stille generatie', een generatie die op de achtergrond bleef tussen de grote modernistische en postmodernistische periodes (Couchez et al. 2014-2016, 23). Architecten verwierpen geleidelijk aan de

¹ Een *tabula scripta* is het omgekeerde van een *tabula rasa*: In plaats van te vertekken van een lege site, gaat men verder 'schrijven' aan wat er al op deze site te vinden is (De Caigny et al. 2017, 1).

modernistische dogma's, hoewel deze een duidelijke invloed nalieten in het architectuurdiscours. Enkele vooroorlogse architecten waren in deze periode nog altijd erg actief in Vlaanderen, zoals Victor Bourgois en Leon Stynen (Bekaert 2008, 9-10). De jongere generatie architecten volgden het voorbeeld van hun docenten. Ze hielden inspiratie uit figuren zoals Le Corbusier en zijn ruw gebruik van beton (De Bont 1995, 34). Daartegenover stond Alvar Aalto met zijn Scandinavische invloed. Tot deze generatie behoorden figuren zoals Renaat Braem, Jaques Dupuis en Paul Felix (Bontridder 1963, 55). Paul Felix was hier een minder bekende figuur. Toch had zijn werk en nalatenschap een relatief grote invloed, die zelfs terug te vinden was tot aan onze eigen Faculteit Architectuur binnen de Katholieke Universiteit te Leuven (KUL). Zijn positie tegenover het brutalisme en andere tendensen in het internationaal en lokaal architectuurdiscours van die tijd waren namelijk altijd sterk aanwezig in zijn projecten (Bekaert en De Meyer 1981, 55-56).

4 Paul Felix

Paul Felix

Paul Felix was dan een minder gekende figuur binnen het Vlaamse naoorlogse architectuurdiscours, maar daarom niet minder relevant. Felix was niet enkel actief als praktiserend architect, maar ook als docent aan de KU Leuven. Als een koorddanser verplaatste hij zich zowel letterlijk als figuurlijk tussen theorie en praktijk, tussen Leuven en Oostende, de trein als een vaste verbinding tussen deze twee polen (Bekaert en De Meyer 1981, 14). Beide belangrijk, beide elkaar beïnvloedend, en beide met een blijvende impact op het Vlaams architectuuronderwijs en -praktijk. Felix zette zich overal voor in, en liet geen kans verloren gaan om bij te leren en te creëren. Zelfs de treinrit tussen Leuven en Oostende bleek nuttig, gezien Felix dan artikels en teksten kon doornemen over nationale en internationale architectuurprojecten, -theorie en -kritiek. Een belangrijke inspiratiebron

binnen zijn professioneel werk als academicus en architect, hoewel Felix uiteraard meer was dan dat (Auteur onbekend, 2022j).

Paul Felix als docent

Felix werd in 1952 docent binnen de ingenieursopleiding aan de KU Leuven. Dezelfde faculteit waar hij ooit zelf student was en les kreeg van onder andere R. Lemaire en E. Goethals. Het was die laatste die hij opvolgde na diens overlijden. De opleiding was op dat moment erg klassiek opgebouwd en verwees nooit naar het modernisme van die tijd, iets dat Felix later zelf ontdekte tijdens zijn loopbaan (Bekaert en De Meyer 1981, 20-21).

Felix' academische invloed binnen de faculteit was van groot belang. Doorheen zijn carrière bleef hij consistent hervormingen doorvoeren binnen de ingenieursopleiding, en meer kansen creëren voor zowel architecten als ingenieur-architecten in Vlaanderen (Bekaert 2008, 14). De opleiding ingenieur-architect werd een aparte opleiding en kreeg nu ook meer maatschappelijke en ontwerpvlakken, helemaal anders dan de traditionele opleiding die Felix zelf als student voorgeschoteld kreeg aan de KU Leuven (Bekaert en De Meyer 1981, 34-35). Architectuur werd volgens Felix niet meer benaderd als iets autonooms, maar iets dat voortkwam vanuit bepaalde maatschappelijke gebeurtenissen. (Bekaert en De Meyer 1981, 25).

Paul Felix had een visie om de opleidingen van architect en ingenieur beter op elkaar te laten inspelen. Beide moesten later uiteindelijk samenwerken en op goede communicatie staan met elkaar, iets dat in de praktijk altijd erg van belang bleef. Daarnaast geloofde Felix ook rotsvast in de maatschappelijke rol van de architect en het toenemen van deze invloed van de architect in de toekomst. Daarom was Felix de eerste die een poging ondernam om een universitaire architectuuropleiding door te voeren. Deze hervorming kon

hij helaas zelf niet meer meemaken, gezien de discussies om de opleiding van de KU Leuven te verenigen met de architectuuropleiding aan de Sint-Lucasscholen tijdelijk tot halt waren gekomen net voor zijn overlijden in 1981. Wel slaagde hij erin de opleiding ingenieur-architect uit te breiden en grondig te hervormen (Bekaert en De Meyer 1981, 39-41).

Ten slotte richtte Felix binnen de faculteit de Werkgroep Architectuurgeschiedenis en -theorie op, waar zowel ingenieur-architecten als architecten zonder universitair diploma konden doctoreren. Zo viel het verschil tussen ingenieur en architect op academisch niveau gedeeltelijk weg. Architectuurtheorie was iets dat Felix altijd had beziggehouden, en waar hij zich later in zijn leven ook meer en meer op ging toeleggen. "Hij zag theorie als een reflexie en opheldering van de praktijk: theorie en praktijk moesten op elkaar afgetoetst worden." (Bekaert en De Meyer 1981, 39-43). Deze sterke samenhang tussen theorie en architectuur was iets dat in die periode ook sterk aan belang won binnen het architectuurdiscours als tegenreactie op het modernisme (Couchez et al. 2014-2016, 8). Binnen de faculteit had hij ook nauw contact met de groep voor Stedenbouw, iets wat zijn werk als architect sterk zou beïnvloeden (Bekaert en De Meyer 1981, 46).

Paul Felix als architect

De praktijk was in Felix' leven een kans om zijn ideeën en visie concreet toe te passen. Architectuur liet een sterke indruk achter op zowel zijn persoonlijk als professionele leven. Felix stond vooral bekend voor zijn kerken en grotere projecten, hoewel hij ook meerdere woningen realiseerde (De Modernisten, 2020). Toch viel zijn werk moeilijk onder één enkele noemer te beschrijven, gezien het samen met de persoon van Felix evolueerde. Zijn projecten speelden daarnaast ook enorm in op de context en periode waarin ze gerealiseerd werden. Toch was er één sterke filosofie die telkens

terug te vinden was in het werk van Paul Felix: al zijn projecten waren gericht op de gebruiker, een project gebouwd voor en samen met de mens (Bekaert en De Meyer 1981, 81). Deze sterke sociale en ethische insteek liet zich dan ook vaak blijken in de inplanting van zijn werk in zijn context (Verpoest 2003, 30).

Felix zocht altijd zelf zijn weg als architect binnen de Vlaamse architectuurwereld, in een land waarin het architectuurdiscours veel minder prominent aanwezig was als vandaag (Bekaert en De Meyer 1981, 13). In de beginjaren van zijn carrière ontdekte hij het modernisme, en ontwikkelde hij een sterke voorliefde voor Le Corbusier (Strauven 1982, 3). Zo vertoonde zijn werk in de jaren '50 heel veel gelijkenissen met diens werk, en nam een heel rigide en functionele vorm aan. Het debat vorm vs. functie was een vraagstuk dat Felix lang dwarszat. Hij zocht hierbij antwoord in de semiotiek² (Couchez et al. 2014-2016, 10). Voor hem was vorm altijd een afgeleide van de functie en constructie van een gebouw. Het modernisme was geen breuk met de traditionele architectuur, juist een verderzetting ervan op een hedendaagse manier (Felix 1954, 265).

Later in zijn carrière vond Felix inspiratie in 'interdeterminaire architectuur'. Architectuur voor Felix was altijd al een professie die beïnvloed werd door meerdere factoren, onmogelijk controleerbaar door één enkel individu. Felix nam geleidelijk meer en meer de rol van regisseur aan in zijn projecten, nog altijd overtuigd van het belang van de architect in de veranderlijke maatschappij (Bekaert en De Meyer 1981, 71-72). In dit latere werk van Felix waren er nog amper sporen te vinden van de modernistische principes die Felix' werk eens zo tekenden. Zijn werk kreeg een zekere autonomie, die inspiratie haalde uit de internationale architectuurtendensen van die periode. Zo sprak het brutalisme Paul Felix enorm aan, hoewel Felix' eigen concept nog altijd voorop bleef staan in zijn projecten (Bekaert en De Meyer 1981,

² Semiotiek of tekenleer duidt op het principe dat alle elementen sterk afhankelijk van een bepaalde denotatie/functie en connotatie/betekenis. Zo hangen architecturale elementen sterk af van sociale en culturele factoren. Wellicht vonden de latere theorieën van het New Brutalism hieruit ook hun inspiratie (Couchez et al. 2014-2016, 15).

³ Een bouwpromotor treedt op wanneer een bouwheer niet genoeg middelen of bevoegdheden ter beschikking heeft om een project zelf uit te voeren. Bouwpromotoren kwamen in de jaren '70 vooral voor bij woonbouwprojecten omwille van de crisis. Voor Paul Felix hadden ze een heel negatieve betekenis omdat dit negatieve gevolgen had, zowel op vlak van stedenbouw als op vlak van de kwaliteit van de woningen. Het was de eerste keer dat een bouwpromotor ook werd aangesteld voor een universitair project (Brief Felix, 1971).

55). Het brutalisme liet Felix toe een eerlijke architectuurtaal te hanteren, gemaakt voor de gebruiker, met lokale materialen die in hun echte, ruwe vorm zichtbaar waren (Auteur onbekend, 2022).

Paul Felix als persoon

Hoewel Felix leven sterk getekend was door en voor architectuur, kwam zijn 'echte' leven nog altijd op de eerste plaats. Naast deze grote passie koesterde Felix een enorme voorliefde voor Oostende, zijn geboortestad. Een aantrekkingskracht die hij erg moeilijk onder woorden kon brengen, maar waardoor hij er altijd gebleven was. Zelfs toen hij naar Leuven trok, een nieuwe stad die voor hem onbekend maar spannend was, kon en wou hij die vertrouwde omgeving niet loslaten. Het was de plek waar hij altijd woonde, naar school ging, zijn voorliefde voor toneel ontdekte, en zich ten slotte vestigde als architect met zijn bureau. Een bureau dat hij met de jaren kon uitbouwen en waar hij enorm trots op was (Bekaert en De Meyer 1981, 14, 57).

Felix was iemand die heel bescheiden was over zijn werk, en genoot van een goede vriendenkring met wie hij in discussie kon gaan over zijn werk. Zelf was hij geen persoon die geloofde in heel extreme standpunten of ideeën. Hij gaf niet vaak zijn opinie over bepaalde projecten, tenzij het erg inging tegen zijn persoonlijke kijk en maatschappelijke verantwoordelijkheid (Bekaert en De Meyer 1981, 15). Een verantwoordelijkheid die ook deels voortkwam vanuit een spirituele overtuiging, gezien Felix zelf gelovig was en zich sterk inzette binnen de katholieke gemeenschap (Verpoest 2003, 30).

Felix was altijd goed op de hoogte van zaken binnen het nationaal en internationaal architectuurdiscours, wat ook bleek uit zijn artikels en brieven. Zo pleitte Felix voor het ontwerp van Marc Dessauvage voor de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerten, een ontwerp dat veel meer ruimtelijke kwaliteiten bezat dan wat een bouwpromotor kon bouwen

voor de KU Leuven³. Hierin liet Felix heel duidelijk zijn ongenoegen blijken voor bouwpromotoren, die in de jaren '70 steeds vaker werden aangesteld omwille van economische redenen (Brief Felix, 1971). In zijn laatste levensjaren verdiepte Felix zich meer in erfgoed en pleitte hij ook tegen de musealisering van historische stadscentra en tegen de conservatiepraktijken van die periode (Bekaert en De Meyer 1981, 77-78). Hij sloot zich aan bij Reyner Banham op dit vlak, de auteur van het boek *The New Brutalism* (Elser et al. 2017, 8). Ook op het architectuurdiscours in Vlaanderen had hij kritiek. Zo verzette hij zich tegen de fermettebouw van de jaren '60, dat volgens hem een commercialisering was van de traditionele, rustieke boerenwoning (Couchez et al. 2014-2016, 16).

Het werk van Felix in Oostende

Felix studeerde net af voor de Tweede Wereldoorlog. Tot voor de oorlog uitbrak, was hij docent aan het O. L. Vrouwcollege in Oostende, waar hij zelf ook nog op school gezeten had. Voor zijn terugkomst van een krijgsgevangenkamp was hij vooral actief met het berekenen en schatten van de oorlogsschade in Oostende. Hij voerde daarnaast de betonberekeningen uit voor de steigers in Oostende. Na de oorlog vestigde hij zijn kantoor officieel in Oostende. Tot zijn eerste opdrachten behoorden voornamelijk scholen en woningen. In 1945 verbouwde hij het O. L. Vrouwcollege, dat hij nog meermaals zou verbouwen en herstellen tot aan zijn pensioen in 1978. Deze eerste ontwerpen toonden hoe Felix meteen zijn eigen weg insloeg: er waren geen sporen van noch het modernisme nog van zijn traditionele opleiding in te herkennen. Zijn eerste projecten konden niet beschreven worden onder een bepaalde internationale of lokale noemer. Opmerkelijk, want in diezelfde periode was Gaston Eysselinck al bezig met het Postgebouw in Oostende. Felix realiseerde tussen 1945 en 1950 nog drie woningen in Oostende, en verbouwde het winkelpui Proot (Bekaert en De Meyer 1981, 175-177).

Het is met zijn ontdekking van Le Corbusier en het modernisme dat Felix zijn eigen vormentaal leert ontwikkelen (Bekaert en De Meyer 1981, 47). Dit is duidelijk terug te vinden in het project Appartementsgebouw Felix-Van Iseghem, waartoe ook Felix' eigen bureau en woning behoren (fig. 5). Dit project, gebouwd in 1954, staat op de site van een voormalig hotel dat tijdens de Tweede Wereldoorlog is vernield geweest. Felix bouwt er het appartementencomplex met een drukkerij voor de klant, de familie Van Iseghem. De façade van het gebouw oogt heel ritmisch, sober, met zichtbaar gelaten betonelementen die duidelijk zijn geïnspireerd op het werk van Le Corbusier. De eigen vertrekken van Felix bevatten de twee bovenste verdiepingen van het gebouw. Deze hebben een sobere inrichting, met een groot haardelement en dakterras (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023a). Tijdens die periode van 1950-1955 bouwt hij nog enkele privé- en sociale woningen in Oostende (Bekaert en De Meyer 1981, 179).

Het zal later zijn in het werk van Felix dat hij zijn meest sprekende projecten realiseert. Binnen het oeuvre van Felix springt meermaals het Clarissenklooster 'Zonnelied' naar voren, een werk zeer geliefd door velen binnen de architectuurwereld en door Felix zelf (fig. 6). Voor het Clarissenklooster haalt Felix, net zoals voor het stedelijk zwembad, inspiratie uit het brutalisme (Bekaert 2008, 14). Het project is door Felix uitgevoerd in 1957, en aangevuld met een uitbreiding in 1965-1966 (Bekaert en De Meyer 1981, 179, 185). In deze eerste uitvoering zijn nog elementen te vinden die verwijzen naar de Unité d'habitation van Le Corbusier (Strauven, 1982, 3). Het Clarissenklooster bevindt zich in Mariakerke, buiten het drukke centrum van Oostende. Het klooster is gebouwd in zichtbaar beton, een radicale keuze voor een religieus gebouw in die periode (De Modernisten, 2020). Toch ligt de grote waarde van het Clarissenklooster hem in de faciliteiten die het gebouw biedt voor zijn gebruikers. Het complex is erg

goed afgestemd op elk ritueel van de orde, die terug zijn te speuren tot in de detaillering van het gebouw. Dit is grotendeels te danken aan de goede samenwerking tussen Felix en de orde: beide partijen werken tijdens het project nauw samen met een groot wederzijds vertrouwen en respect voor elkaar. Het gebouw is georganiseerd rond drie 'pilaren': het gebed, het wonen en het werk. Door zo te werk te gaan, past het plan zich volledig aan tot de noden van de zusters. Zo voorziet Felix ook een terras aan de slaapvertrekken, iets dat niet vaak te zien is in kloosters maar toch een zeer grote toevoeging is voor de zusters. Binnen het klooster steken twee volumes uit: het woongebouw en de kapel, die laatste trapeziumvormig in plan. Tussen deze twee grotere volumes zijn alle andere voorzieningen geordend, gescheiden door twee kloostertuinen, die de vertrekken errond voorzien van licht en lucht. Dit maakt het hele kloostercomplex een plek van vreugde en viering, in plaats van de vele slotkloosters die vaak erg donker en drukkend aanvoelen. Het draagt de waarden verder uit die centraal staan voor de Franciscanen, en vervult daarmee de visie van Felix om een gebouw te scheppen voor en door de mens die het gebruikt (Debuyst 1959, 177-195).

In 1965 realiseert Felix ook de lagere school van het O. L. Vrouw-college in Oostende, dat heel intrigerend is qua inplanting en planopbouw (fig. 7). De school grenst aan een tamelijk druk punt op de Nieuwpoortsesteenweg. Felix bouwt een L-vormig volume dat zich afkeert van deze drukke straat en wordt afgeschermd door een muur van twee meter hoog. Het gebouw omvat acht klassen, het bureau van de directie, een overdekte speelplaats en fietsenstalling. De klassen zijn opgesplitst in twee keer vier en naar het zuidoosten gericht. Tussen deze twee groepen voorziet Felix het administratief gedeelte. Beide groepen krijgen een andere positionering. De ene groep wordt als een batterij naast elkaar ingepland op het gelijkvloers.

5 Appartementsgebouw Felix-Van Iseghem, Oostende

6 Clarissenklooster, Oostende

7 O. L. Vrouw-college, Oostende

8 Kloosterkapel St. Josefskliniek, Oostende

De andere groep wordt per twee gestapeld op elkaar, en neemt twee verdiepingen in beslag. Midden in het bouwblok zit de aula die functioneert als polyvalente zaal (AAVV, 1968). Een zeer rigide architectuur die ook in zijn constructie heel sober blijft: de muren zijn in baksteen opgetrokken, terwijl de vloeren en trappen in beton zijn uitgevoerd (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023b).

Rond diezelfde periode zal Felix met zijn bureau ook nog een aantal woningen, een autogarage, drie appartementsgebouwen, een bejaardentehuis 'Stella Maris' en de uitbreiding voor de St. Josefskliniek realiseren in Oostende (Bekaert en De Meyer 1981, 183-185). Voor de St. Josefskliniek zal Felix in de jaren '60 ook nog een kloosterkapel voorzien (fig. 8). Deze kapel wordt in het bestaande ziekenhuis geïntegreerd zonder heel opvallende ingrepen. Er worden lamellen toegevoegd die zorgen voor een geësceneerde lichtinval. De zitplaatsen dalen trapsgewijs af, om zo verschillende zones van zitplaatsen te kunnen toewijzen voor de gelovigen en de zusters van het ziekenhuis. De sobere indeling zorgt samen met het plan voor een gevoel alsof je in een grote living zit, in een plek waar men zich verenigt met elkaar door gebed (AAVV s.d., 394).

In de jaren '70 realiseert Felix het stedelijk zwembad van Oostende (fig. 9). Felix' bureau bouwt daarnaast nog twee administratieve centra in Oostende: één voor de mutualiteit en één voor het ministerie van Financiën. Verder overziet Felix de restauratie van de SS. Paulus & Petruskerk in die periode, alsook de bouw van twee woningen. Deze zullen, samen met het O. L. Vrouwcollege, de laatste projecten zijn waar Felix aan meewerkt voor zijn noodgedwongen pensioen (Bekaert en De Meyer 1981, 187-189).

Van deze Oostendse gebouwen zijn negen geregistreerd als bouwkundig erfgoed en vijf beschermd als

monument. Negen gebouwen op een totaal van 28 projecten in Oostende. Slechts één van de vele woningen die Felix bouwt in Oostende staat geregistreerd als bouwkundig erfgoed, op een totaal van zeven over heel Vlaanderen. Van alle werken van Felix zijn 28 van zijn projecten ondertussen bouwkundig erfgoed, waarvan 11 worden beschermd als monument (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2023d).

Onderzoeksvraag

Binnen dit oeuvre van Paul Felix sprong nog één van zijn latere werken naar voren: het stedelijk zwembad in Oostende, gebouwd begin jaren '70. Bij sterk geïnspireerd brutalistisch gebouw werkte hij samen met de Groep Planning, waar architect en stedenbouwkundige Jan Tanghe de voorzitter van was. Jan Tanghe stond bekend voor zijn menselijke visie op architectuur, die nauw samenhang met het stedelijk weefsel en haar bewoners (Desaeger et al., 1991). Het ontwerp van het zwembad was een continue wisselwerking tussen beide bureaus: het voorontwerp werd gemaakt door het bureau van Felix, vervolgens naar Groep Planning gestuurd, en later terug afgewerkt door Felix (Felix, 2022-2023). Ondanks dat Jan Tanghe dus zeker invloed had op het ontwerp en de inplanting van het zwembad, had zijn voornaamste werk voornamelijk betrekking tot stedenbouw. Gezien de thematiek van deze masterproef, koos ik ervoor voornamelijk de figuur van Paul Felix te belichten.

Het stedelijk zwembad had, naast zijn unieke constructie en installatie, een erg nauwe band met de stad en de architecten die het verwezenlijkten. Felix en Tanghe waren immers allebei zelf van Oostende: ze kozen zelf de locatie van het zwembad uit, met de nodige moeilijkheden die dit meebracht (Bekaert en De Meyer 1981, 75). Recent was er over die architecturale kwaliteiten van het zwembad een polemiek ontstaan. Dit had als gevolg dat het gebouw dit jaar zou gesloopt worden, ondanks de

vroegere plannen om het zwembad te herbestemmen, onder begeleiding van Team Vlaams Bouwmeester (Team Vlaams Bouwmeester, 2014). Er kwam protest tegen deze beslissing, maar dit bracht weinig teweeg. Toch waren er enkele punten in het dossier die zeker in vraag konden gesteld worden, zoals het verlopen van het recht van opstal eind 2022 waardoor de site van het zwembad opnieuw eigendom van de Vlaamse overheid was (Felix, 2022b).

Vanuit mijn fascinatie voor deze sterke architectuur en voorgaande informatie wil deze masterproef de rol van de architect herontdekken binnen het kader van het herbestemmen van brutalistisch erfgoed. **Hoe kan een architect zijn/haar stem laten horen binnen zo'n debat?** Aangezien actief protest voeren weinig teweeg lijkt te brengen binnen dit debat, zal deze masterproef de lezer overtuigen van de waarde van dit Oostends brutalistisch erfgoed d.m.v. een herbestemmingsproject. Hiervoor zal de masterproef inspiratie halen uit de contreprojets van studenten aan La Cambre uit de jaren '70, alsook uit het speculatief voorstel in de media om het zwembad te herbestemmen tot Arnohal, naar de recent overleden muzikant Arno (Doucet, 2015; Rutgeerts, 2022). Een Arnohal heeft de potentie om niet alleen gebouw en stad, maar ook materieel en immaterieel erfgoed met elkaar te verenigen (De Caigny 2020, 186). Op die manier zal deze masterproef indirect kritiek uiten op hoe selectief en winstgericht lokale besturen omgaan met hun modern erfgoed.

Alvorens er een uitspraak kan geformuleerd worden over een nieuw ontwerp, wordt eerst de context van het stedelijk zwembad geanalyseerd, alsook het proces rond de sloopvergunning ervan. Daarom is deze masterproef opgedeeld in drie delen: analyse, debat en ontwerp.

9 Stedelijk zwembad, Oostende

ANALYSE

Historiek en analyse van de site

Oostende en haar Park Royale

Vandaag staat Oostende gekend als 'de Belgische koningin der badsteden'. Eens een handelsstad, is Oostende vooral beroemd om haar badtoerisme en haven. Dit zijn de belangrijkste economische drijfveren van de stad (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023e). De laatste jaren pakt Oostende uit als cultuurstad, met het promoten van *The Crystal ship* street-art festival. De stad is trots op haar heden en verleden, en verwijst graag naar haar rijk materieel en immaterieel erfgoed. Zo pakt de stad uit met haar beroemde garnaalkroket, het Ensorhuis, het kursaal, etc. (Auteur onbekend, 2023i).

-
- 1 Stadscentrum
2 Havengebied
3 Site stedelijk zwembad

Bereikbaarheid

Als stad is Oostende goed verbonden met het openbaar vervoer, alsook met de autostrade. De kusttram verbindt centrum en station met de rest van de badplaatsen. Auto's komen via de A10 Oostende binnen, en kunnen helemaal rond het oud centrum rijden. Binnen het centrum en de kleinere straten geldt een aangepast circulatieplan met éénrichtingsstraten en autovrije zones. Ook de centrumbus volgt deze ring. Het station van Oostende zorgt voor een goede verbinding met andere steden. Een groot aantal bussen stopt aan het station, net als de kusttram (Auteur onbekend, 2023e).

Parken en Parkings

Uit een burgerbevraging in 2022 blijkt dat vele Oostendenaars meer groen willen in hun stad (Stad Oostende, 2022). Er zijn wel een aantal parken in Oostende, sommige nog recent aangelegd zoals het park De Nieuwe Koers (fig. 11). Toch is veel groenruimte die hierboven te zien is niet publiek toegankelijk: de renbaan, een tennisclub, golfclub,...

Oostende telt voor auto's al een aantal parkings. Het valt op dat degene in het historisch centrum vooral ondergronds zijn, terwijl die meer buiten het centrum gewoon bovengronds zijn gesitueerd (Auteur onbekend, 2023e).

11 Park De Nieuwe Koers, Oostende

- 1 Thermae Palace hotel
- 2 Gaanderijen
- 3 Stedelijk zwembad
- 4 Koninklijke Villa
- 5 Japanse tuinen
- 6 Koningin Astridlaan
- 7 Koninginnelaan
- 8 Bibliotheek
- 9 Royal Astrid hotel

12 Het vroegere park voor de aanleg van het zwembad

Het stedelijk zwembad ligt in een gebied ten westen van Oostende, eens een park aan de Gaanderijen (fig. 12) (Belpaeme 2022, 42). Deze omgeving is na de Tweede Wereldoorlog uitgebreid (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023e). Ondanks dat het oorspronkelijk iets meer uit de stad lijkt te liggen, is de nabijheid van het stadscentrum toch duidelijk voelbaar. De site ligt binnen ring R31 aan de kruising van de Koningin Astridlaan, die Oostende links verbindt met Middelkerke, en de Koninginnelaan. Deze laan krijgt hier een directe verbinding met de dijk d.m.v. een plein naast het zwembad. De kusttram rijdt via de Koningin Astridlaan de stad binnen. De nabijheid van de zee en het strand is dus duidelijk voelbaar op de site van het zwembad.

Vooraleer het zwembad werd gebouwd, was de omgeving al deels verkaveld door enkele gekende monumenten van Oostende (fig. 13). Zo lagen de Gaanderijen en het Thermae Palace hotel, die begin 20e eeuw werden gebouwd, vlak naast het zwembad. Beide monumenten werden beschermd sinds 1981 en 2002 en tot op heden gerenoveerd (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023f; Inventaris Onroerend erfgoed, 2023j). Aan de overzijde lag anders gekend erfgoed, namelijk de Koninklijke Villa en de Japanse tuinen. Deze cluster Thermae Palace-stedelijk zwembad-Koninklijke Villa werd afgesneden van de rest van de stad door de Koningin Astridlaan (p. 28-29).

Vandaag liggen ook de stadsbibliotheek en het Royal Astrid hotel aan de overkant van deze cluster. De wijken verder achter de Koningin Astridlaan zijn voornamelijk woonwijken, waar occasioneel ook wel een restaurant, hotel, winkel en zelfs de brandweer terug te vinden zijn. Het merendeel van deze gebouwen zijn appartementsblokken van vier tot zes verdiepingen hoog, op een aantal herenhuizen na. Het zwembad ligt dus duidelijk in de aanwezigheid van de stad. Deze appartementsblokken maken geleidelijk plaats voor familiewoningen

naar de rand van Oostende toe. Hier ligt Mariakerke.

Over deze monumenten site rond het kruispunt van de Koningin Astridlaan en de Koninginnelaan werd tijdens de herbestemmingsstudie onder Team Vlaams Bouwmeester ook een stedenbouwkundige analyse uitgevoerd, gebaseerd op onderzoek van De Smet Vermeulen architecten. Hierover schreven ze: "De monumentencluster hippodroom/Koninklijke en Venetiaanse gaanderijen /Thermae Palace, ooit een eindpunt van de stad, is door de stadsgroei een centrale pool geworden. Deze pool is echter programmatisch onderbezet. Ondanks een indrukwekkende aanwezigheid op het strand mist het een gezicht naar de stad. Hier ligt een taak van herbestemming van de leegstaande of onderbezette delen, van herstructurering van de publieke ruimte en van opheffing van het perifere karakter." (De Smet Vermeulen Architecten 2008, 21). Vanuit deze opmerking opteerde Team Vlaams Bouwmeester om een park te maken van de gehele site. Dit 'Park Royale' was dan een verlenging van de groene zone aan de renbaan. Op die manier zou de groene verbinding tussen Mariakerke en het stadscentrum vervolledigd worden (Team Vlaams Bouwmeester, 2014).

Vanaf de Koningin Astridlaan valt het zwembad meteen op (fig. 18-19). Het is vanuit de stad duidelijk zichtbaar, en heeft langs die kant ook een zicht op de stad. Wanneer je van de dijk naar het zwembad loopt, is het zwembad veel moeilijker waarneembaar door de hoge Gaanderijen en het standbeeld van Koning Leopold II (fig. 16-17). Deze onttrekken het zicht van de wandelaar op het zwembad, waardoor het zwembad veel minder aanwezig is vanop de dijk. Toch is er vanuit het zwembad wel zicht op de zee, hetzij enkel vanuit de hogere verdiepen. Kan deze verbinding tussen stad, gebouw en zee terug hersteld worden?

13 Omgeving zwembad 1971

14 Omgeving zwembad 1979

15 Omgeving zwembad 2022

16 Zicht vanaf positie A

19 Zicht vanaf positie D

17 Zicht vanaf positie B

20 Zicht vanaf positie E

18 Zicht vanaf positie C

21 Zicht vanaf positie F

Zwembad van stad en zee

Het stedelijk zwembad, dat al gesloten is sinds 2020, is in 2023 al 47 jaar oud. Het gebouw heeft twee hoofdvolumes die in een T-vorm staan ten opzichte van elkaar (p. 36-41). Het ene is de zwembadhal, waarin het olympisch bad en het grootste deel van de installaties ondergebracht zijn (fig. 32). Deze bestaat uit een groot dak dat op acht steunberen wordt afgedragen (fig. 22). Het andere volume omvat het kleine zwembad, de kleedkamers en de cafetaria die zich op de hoogste verdieping situeert (fig. 35-36). Rond deze twee hoofdvolumes zijn meerdere terrassen en bloembakken gebouwd om het gebouw beter te integreren in zijn omgeving (fig. 29). Dit principe heet fractalisatie (Archipel vzw 2016, 4-5). Zo vindt een gebouw dat voor en door bewoners van Oostende is neergezet – Paul Felix en Jan Tanghe zijn immers beiden van Oostende – zijn plek binnen de stad Oostende in de jaren '70.

De hoofdingang bevindt zich aan het plein dat de Koningin Astridlaan met de dijk verbindt. Deze is bereikbaar via een trap richting de Koningin Astridlaan (fig. 26), een helling richting de dijk of vanuit een extra trap die in deze helling verwerkt zit (fig. 24). Eens binnen, moet de bezoeker na de inkom (fig. 31,34) terug afdalen naar het gelijkvloers, waar zich de technische installaties, kleedkamers en lockers bevinden. Van hieruit loopt er terug een trap omhoog die uitmondt in de zwembadhal. Er zijn zowel binnen als buiten meerdere baden: binnen is er één groot olympisch zwembad, een kleiner zwembad voor kinderen, een peuterbad, een glijbaan en zelfs een jacuzzi. Buiten is er één dieper buitenbad in een onregelmatige vorm en één kleiner kinderbad. Ook hier loopt een glijbaan van het eerste verdiep in het buitenbad (fig. 25).

Er zijn nog andere mogelijkheden om het zwembad binnen te treden. Langs de achterzijde, waar je via de Koningin Astridlaan de buitenbaden kan betreden, is er ook een kleine trap die tot aan de nooduitgang van

de zwembadhal leidt. Een zeer brede, monumentale trap brengt de bezoeker van de buitenbaden tot binnen in de zwembadhal: dit is de hoofdverbinding tussen de binnen- en buitenbaden. De cafetaria van het zwembad is via diezelfde terrassen die de binnen- en buitenbaden verbinden met elkaar, bereikbaar. Een tweede trap leidt de bezoeker, via enkele tussenterrassen, tot aan deze cafetaria.

Het volledige gebouw bestaat uit een betonnen kolomstructuur die ter plaatste gestort is. De zwembadhal heeft een iets expressievere uitdrukking en is iets massiever in zijn vorm en afmetingen om de grote overspanning over het olympisch bad te realiseren (fig. 22). De funderingen van de zwembadhal staan dan ook los van de funderingen van de rest van het zwembadencomplex. Het andere volume heeft een meer traditionelere kolom/vloer-opbouw. Langs de buitenzijde werden betonnen gevelpanelen bevestigd ter afwerking van de balustrade (fig. 27). Het schrijnwerk bestaat uit een houten kader met enkel glas. Deze hebben een opvallend rode kleur die sterk contrasteert met de grijze kleur van het zichtbare beton (p.42-43). Langs de zwembadhal lopen de ramen tussen de steunberen volledig rondom de hal, waardoor de bezoeker een directe relatie heeft tot de omgeving. Langs de andere delen vormt het schrijnwerk verschillende composities, die zo voor een specifieke vormtaal zorgen in de gevel (fig. 27,29). Bovenop het gebouw bevinden zich enkele dakkoepels (fig. 23). Deze hebben bij de zwembadhal een trapeziumvorm, waardoor ze voor een unieke lichtinval zorgen in het zwembad (Archipel vzw 2016, 4).

Hoewel er betonrot vastgesteld is in het zwembad, beweren de tegenstanders van de sloopvergunning dat de hal zelf nog in relatief goede staat verkeert (Archipel vzw en Dement vzw, 2022). Waarom wordt het gebouw dan toch gesloopt?

22 Hoekdetail zwembadhal

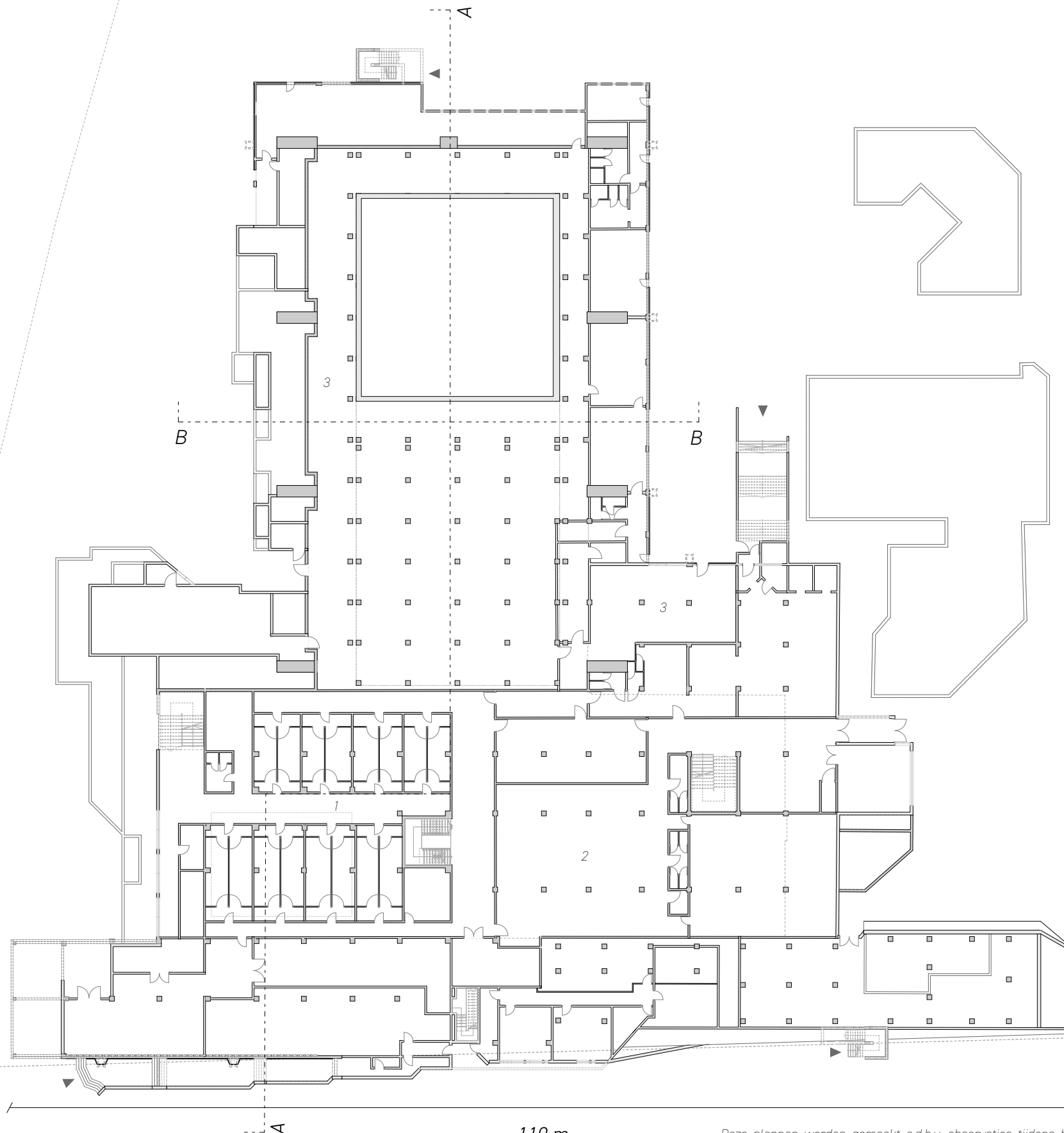
23 Dakkoepels zwembadhal

24 Zicht zwembad door de Gaanderijen

100 m

- 1 Kleedkamers
- 2 Lockerruimte
- 3 Machinekamers/installaties

Stedelijk zwembad: Gelijkvloers 1:500

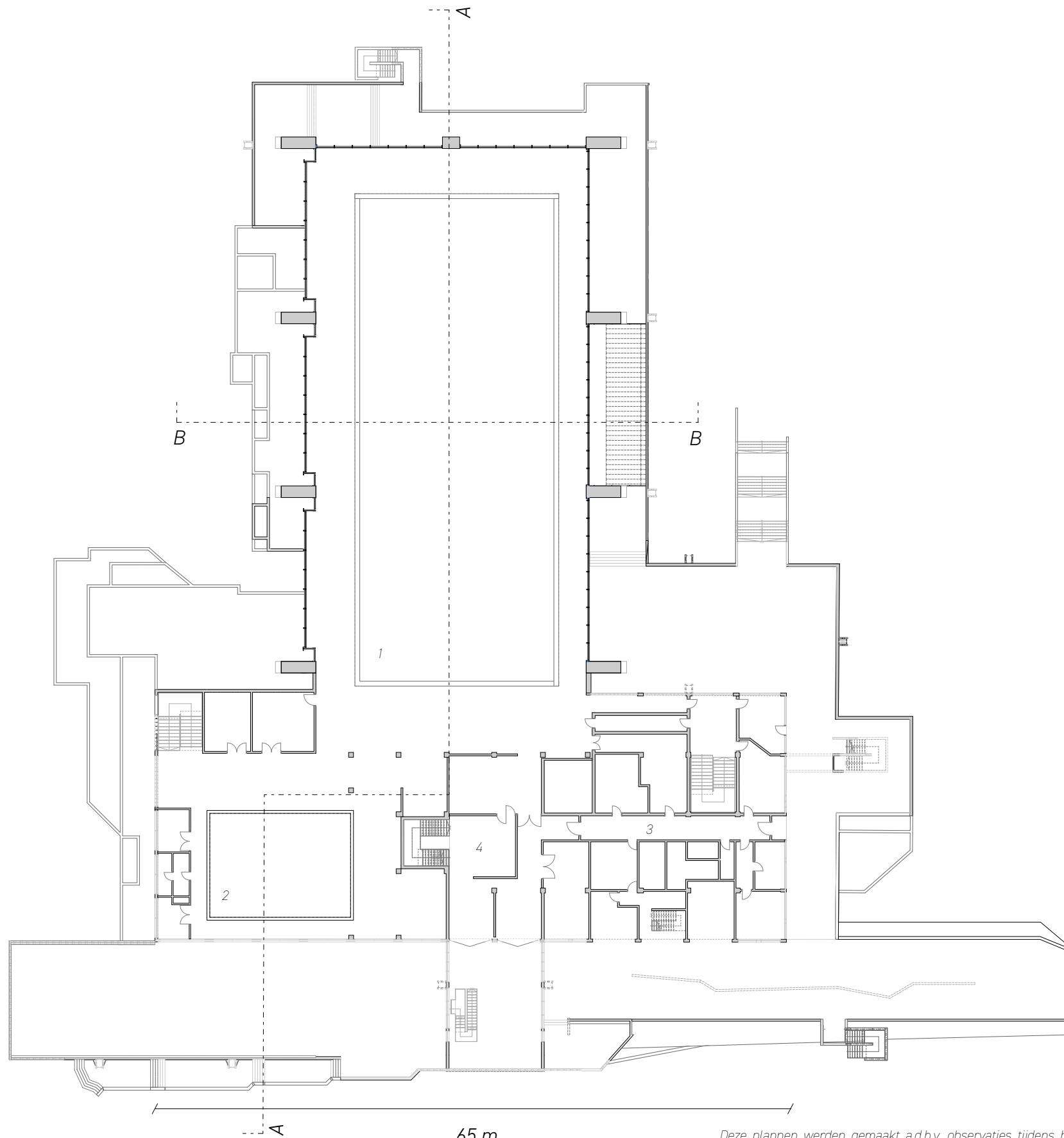
A

110 m

Deze plannen werden gemaakt a.d.h.v. observaties tijdens het sitebezoek op 04/10/2022 en bestaande plannen uit het slooppopvolginsplan van D&B solutions voor opdrachtgever Farys (D&B solutions, 2022).

55 m

- 1 Groot zwembad
- 2 Klein zwembad
- 3 Opslagruimte
- 4 Inkom

Stedelijk zwembad: Eerste verdieping 1:500

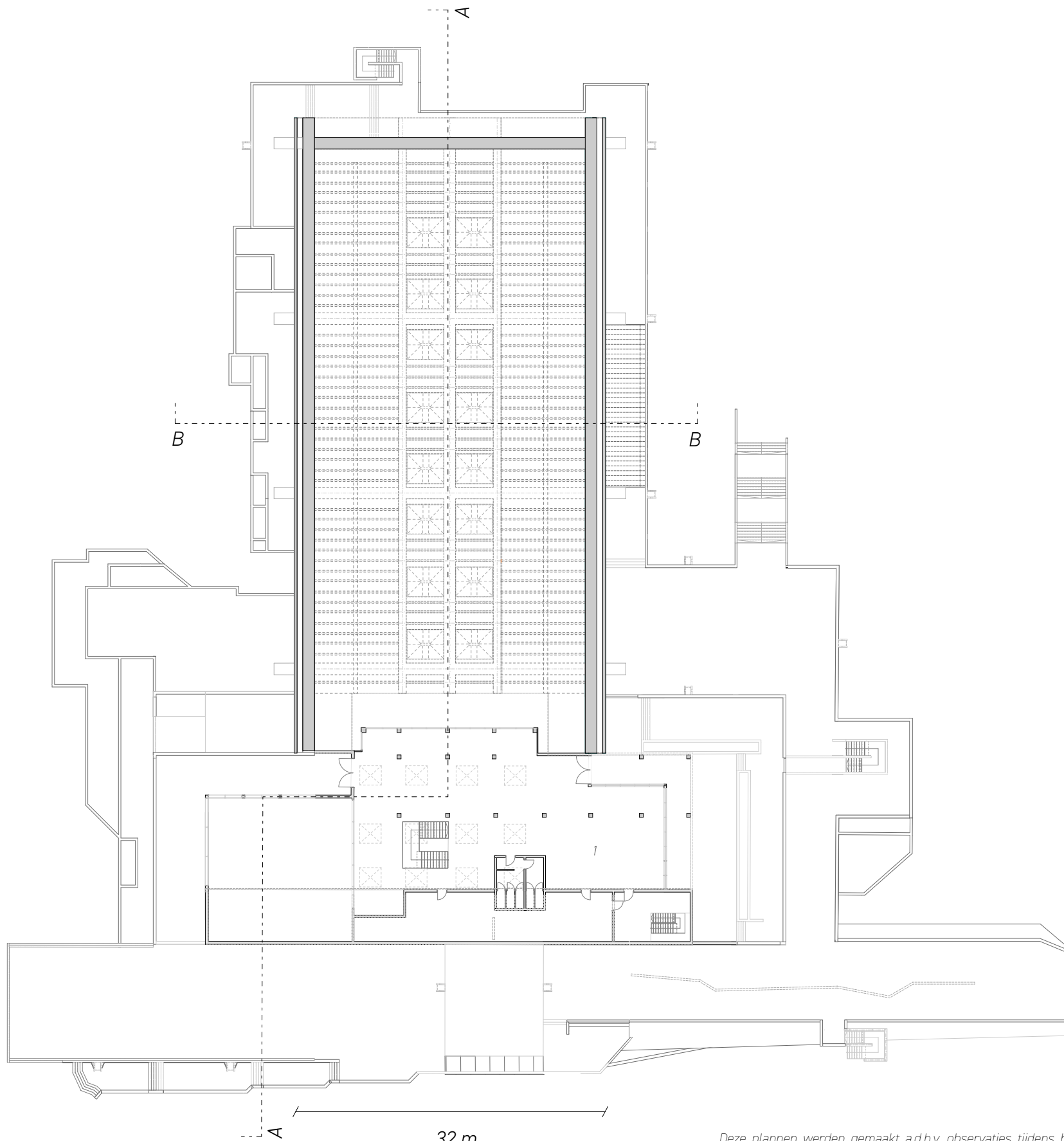
65 m

Deze plannen werden gemaakt a.d.h.v. observaties tijdens het sitebezoek op 04/10/2022 en bestaande plannen uit het slooppopvolginsplan van D&B solutions voor opdrachtgever Farys (D&B solutions, 2022).

65 m

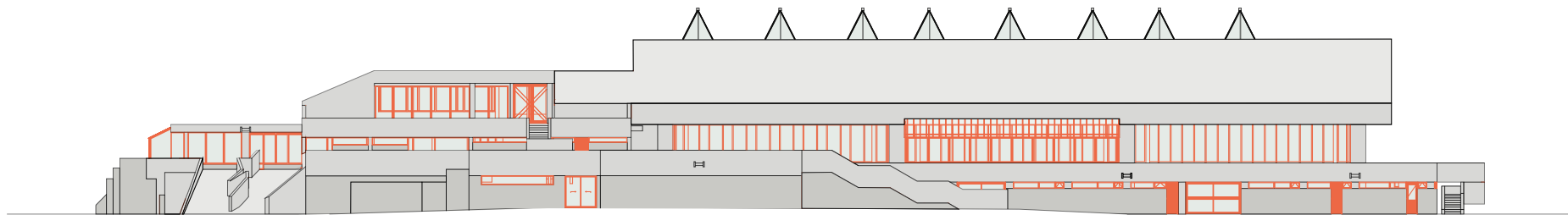
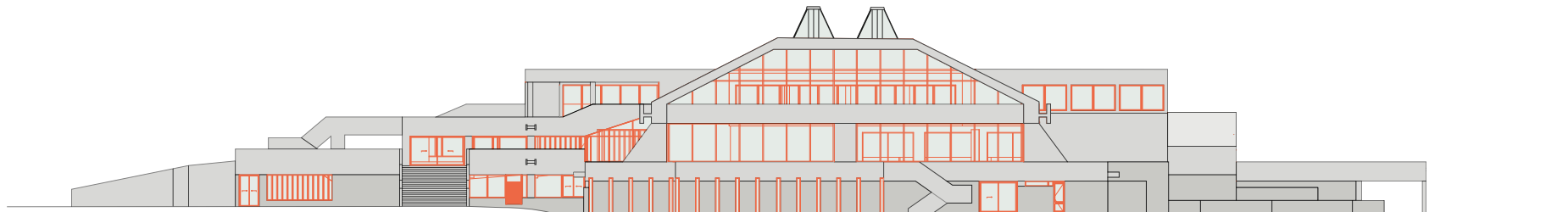
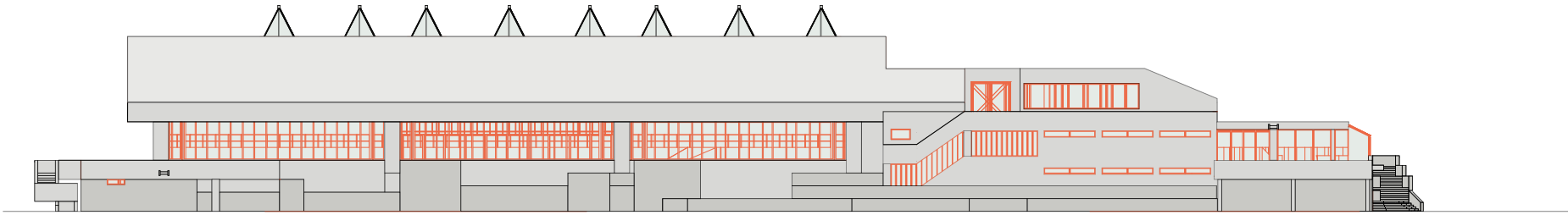
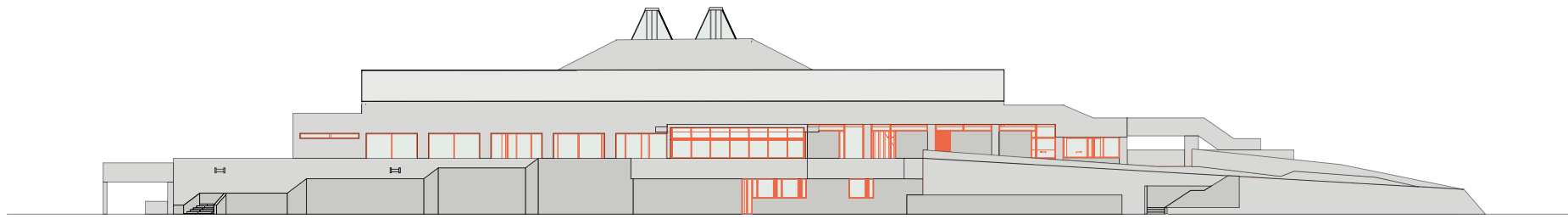

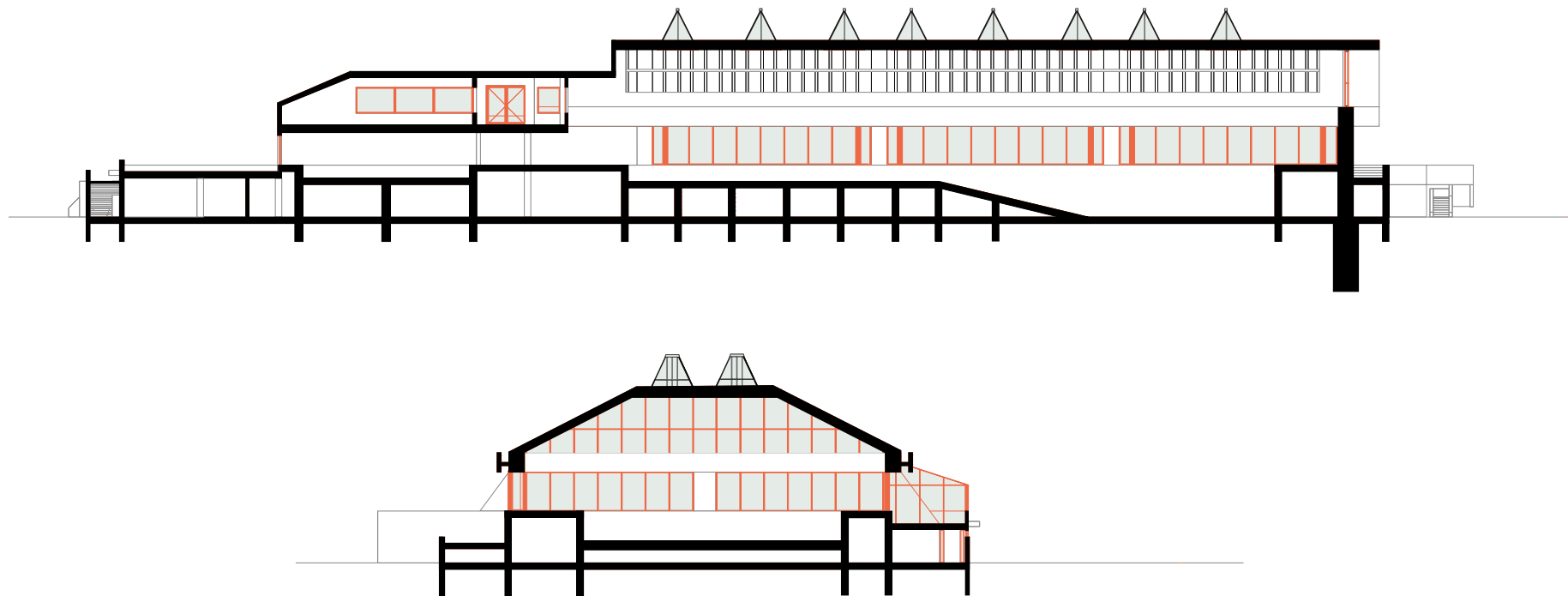
1 Cafeteria

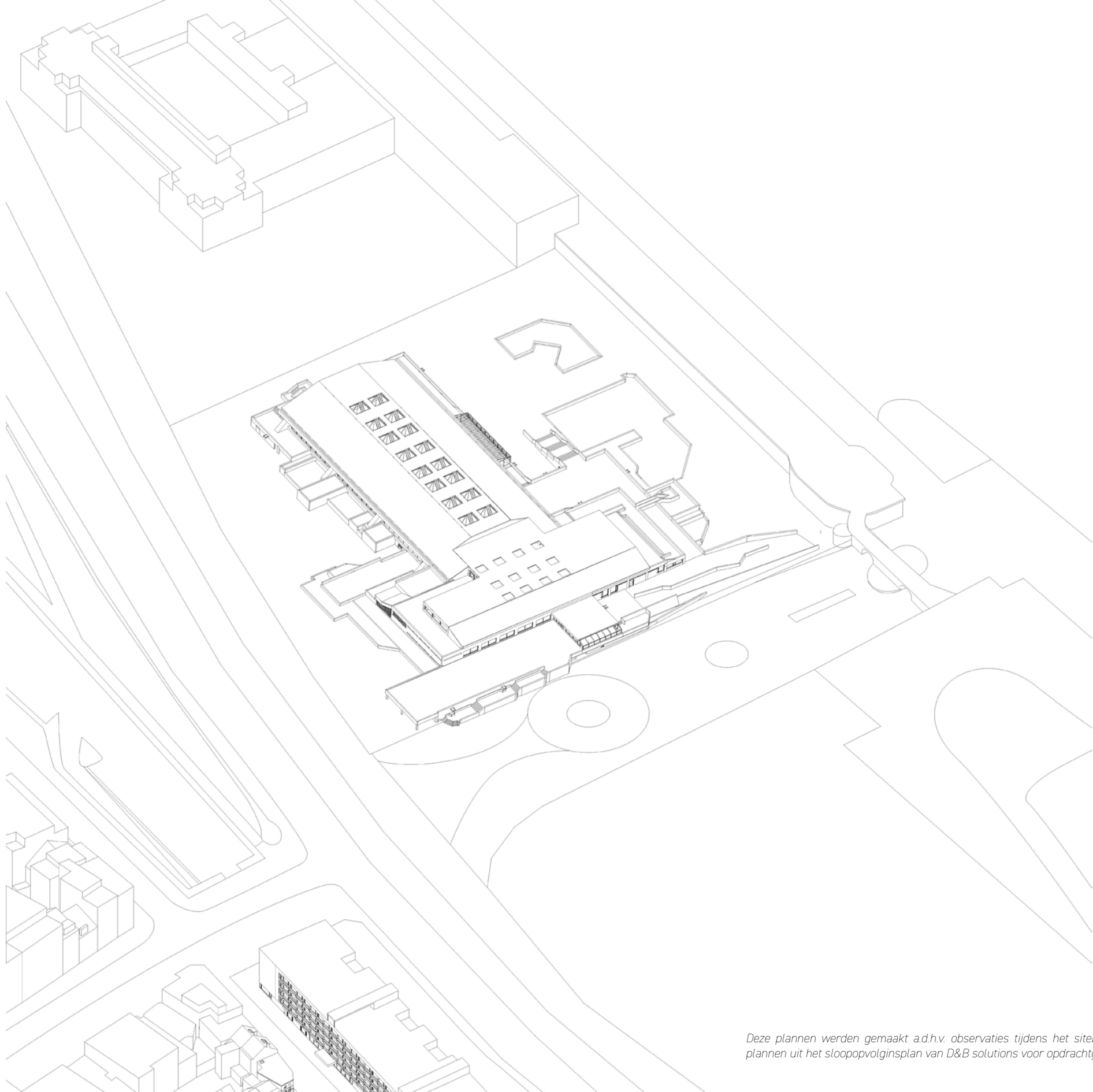
Stedelijk zwembad: Tweede verdieping 1:500

32 m

Deze plannen werden gemaakt a.d.h.v. observaties tijdens het sitebezoek op 04/10/2022 en bestaande plannen uit het slooppvolginsplan van D&B solutions voor opdrachtgever Farys (D&B solutions, 2022).

25 Buitenbaden, Gaanderijen en
Thermae Palace hotel

28 Gaanderijen en Koninklijke Villa
naast het zwembad

26 Trap richting inkom vanuit
Koningin Astridlaan

29 Oostgevel langs de Koningin
Astridlaan

27 Westgevel van de zwembadhal
met glijbaan

30 Oostgevel langs de Koningin
Astridlaan

31 Inkomhal zwembad

34 Onthaal en kassa

32 Zwembadhal

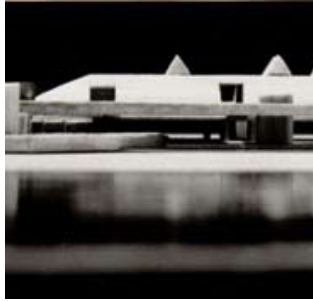
35 Kleine zwembad en plonsbad

33 Trap naar de kleedkamers

36 Cafeteria

37 Eerste ontwerp, 1968

Bouwgeschiedenis: van bouw tot sloop
Eind jaren '60 vingen Paul Felix en Groep Planning o.l.v. Jan Tanghe aan met het voorontwerp voor het stedelijk zwembad. Hierbij konden ze rekenen op ingenieurs Willy Canfyn, Ferdinand Porta en René Gobin om de dimensies van de betonnen zwembadhal uiteen te zetten. Herwig Vyncke voorzag als uitrustingsingenieur een ozonzuiveringssysteem waardoor ze zeewater konden gebruiken om het zwembad te vullen. De ontwerpfase liep tot 1971, waarna er het jaar daarop gestart werd met de werken. Deze werden uitgevoerd door Acropole. Eens voltooid, kon het zwembad voor het eerst op 28 mei 1976 ingezwommen worden (Archipel vzw 2016, 5).

Het uiteindelijke ontwerp verschilde echter met het originele intentie van het project. Paul Felix koos samen met Jan Tanghe de plek waar het zwembad zou komen, na lang aandringen bij het stadsbestuur. Deze hadden immers de site waar nu de bibliotheek staat voor ogen om het zwembad te bouwen. Toch konden Paul Felix en Jan Tanghe hen voor zich winnen, erop wijzend dat het zwembad zo zou aansluiten bij de grootste toeristische attractie van Oostende: de zeedijk. Bovendien werd het park waar het zwembad zou komen enkel gebruikt voor een jaarlijkse paardenjumping, waardoor het er als een pergola bijlag. Het stadsbestuur ging akkoord, en al snel werden de plannen erg ambitieus: een olympisch bad met tribunes voor wel liefst 700 supporters (Felix, 2022a).

In de eerste studies werden verschillende mogelijkheden uitgetest die, ironisch genoeg, heel weinig rekening hielden met de gebouwen errond. Een eerste voorstel toonde een volume dwars op de Gaanderijen, net zoals het Thermae Palace hotel ooit aan deze passage werd toegevoegd. In verdere fases verdwenen de Gaanderijen zelfs, en kwam het lange zwembadvolume direct aan de dijk te liggen. Toenmalig burgemeester Jan Piers wou de gebouwen toch slopen

om een groot masterplan te realiseren, gefocust op het lokken van meer toeristen naar de stad. Ondanks dat hij ondertussen ook al minister van Toerisme werd en er dus meer financiële middelen ter beschikking waren, werd het ambitieuze programma geleidelijk aan ingekrompen. Deze keuze werd versterkt door de nabijheid van de Koninklijke Villa aan het zwembad. Dit was de verblijfplaats van de koning aan zee, waardoor het zwembad onder een bepaalde hoogte moest blijven om inkiijk in deze vertrekken te voorkomen. Het programma werd teruggeschroefd naar een 50-meter lang volksbad met een ondiep gedeelte, de hoogte kon opgelost worden met een kelderverdieping. Toch bleven de omliggende gebouwen nog altijd niet in acht genomen, een keuze die sterk werd aangemoedigd door Jan Piers. Deze liet geen gras groeien over zijn toekomstvisie voor Oostende. Zo werd ook onder Piers de Schouwborg gesloopt om plaats te maken voor het Europacentrum dat hoog boven Oostende uittorende (Felix, 2022a).

Tijdens deze eerste fase kwam het idee van een betonnen zwembadhal stilaan naar voren die, hoewel meermaals aangepast, uiteindelijk het hoofdelement werd voor het eerste officiële voorontwerp in 1968 (fig. 37). Dwars op de hal werd een ander volume geplaatst met een inkom en cafetaria. In de kelder kwamen kleedkamers en installaties, waardoor de inkom op het gelijkvloers gesitueerd was en het volledige gebouw voldeed aan de privacy-eisen. Het zwembad had een erg open gevel naar zee en stad toe, hoewel de ramen aan de zijde naar de stad minder hoog waren om directe inkiijk te voorkomen (Felix, 2022a). Beide bureaus gingen vanaf dit eerste voorstel pleiten voor het behoud van het bouwkundig erfgoed in Oostende. Niet alleen om de Gaanderijen en het Thermae Palace hotel te kunnen behouden, maar ook om een grotere kritiek te uiten in hoe Oostende omging met haar stedenbouwkundige ontwikkeling: "ontbinding van de

stad... de meedogenloze triomf van de anonimiteit, de verplettering van het individu, de flagrante ontkenning van humaniteit... wanneer machtsvertoon, speculatie en statuswaarden primair werden gesteld... Het is het drama van onze urbanisatie dat zij meedraait in deze infernale machinerie." Hun relatie met het stadsbestuur werd afstandelijker, aangezien ze bleven pleiten voor radicale stadsvernieuwing. Felix en Tanghe blijven echter voet bij stuk houden: "De mens heeft niet het recht zijn belangrijkste cultuurbezit, de stad, het architectuurpatrimonium, op te offeren wanneer geen waardig equivalent kan worden voorgesteld." Uiteindelijk werd pas in 1975, met het aanleggen van de buitenbaden, beslist de Gaanderijen te behouden (Felix, 2022a).

Het zwembad kreeg tegen 1970 stilaan zijn finale vorm. Een grote zwembadhal, volledig transparant, en met een toegang direct op het gelijkvloers. Na het opmaken van het aanbestedingsdossier in 1971, besliste Koning Boudewijn dat hij niet meer zou terugkomen naar zijn Villa. De privacy-eisen, die een aanzienlijke invloed hadden op het project, vielen zo plots weg. Hierdoor besliste het stadsbestuur het zwembad twee meter ter verhogen, zonder veel inspraak van de architecten. Het hele complex werd nu letterlijk twee meter omhoog getrokken, waardoor de kelderverdieping uit de grond kwam (fig. 43). Er werden extra terrassen en bloembakken ontworpen, waardoor de transparantie van het gebouw verdween (fig. 38). Er moesten ook extra toegangsmogelijkheden voorzien worden, nu de inkom een verdiep hoger kwam te liggen. Daarom werd de helling aan het zwembad ontworpen, geïnspireerd op het hellend terrein van de Koninklijke Villa (fig. 46). Ondanks de pragmatische aanpak van de architecten bij deze plotse wijziging, verloor het zwembad een aantal troeven in vergelijking met de oorspronkelijke plannen. Dit zorgde dat het zwembad -toen ook al- gemengde reacties uitlokte (Felix, 2022a).

Het zwembad werd in 1979 opgemerkt door het Duitse architectuurtijdschrift Deutsche Bauzeitung, dat een artikel wijdde aan het gebouw. Verder kreeg het gebouw helaas geen verdere internationale aandacht. Ondertussen werd het onderhoud van het zwembad sterk verwaarloosd (Felix, 2022a). Er werden meerdere renovatiewerken uitgevoerd aan het zwembad, die sterk braken met het oorspronkelijke gebouw. De zwembadvloer werd meermaals hersteld met nieuwe tegels. Sommige scheuren in de betonelementen werden doorheen de jaren hersteld, hetzij met weinig of een slecht resultaat (ABETEC NV, 2009). Er werden nieuwe omheiningen voorzien voor de site en een nieuwe glijbaan toegevoegd samen met een jacuzzi in een verandaconstructie aan de westgevel. De zuidgevel van het zwembad werd afgeschermd met een zonwerend zeildoek, dat de glazen façade afschermdde zonder die weg te halen (fig.39) (Archipel vzw 2016, 7). Tegen deze laatste ingreep werd in 2003 kritiek geuit door het Gewest West-Vlaanderen. Toenmalig algemeen coördinator Monumenten en Landschappen West-Vlaanderen Miek Goossens schreef toen het stadsbestuur van Oostende aan om de zonnewering weg te halen. Deze deed, vooral met zijn feloranje kleur, af aan de architecturale kwaliteiten van het gebouw en het uitzicht vanuit het Thermae Palace hotel (Brief Goossens, 2003). De zonnewering werd er uiteindelijk niet meer afgenomen.

In 2007 werd het gebouw vervolgens opgenomen als bouwkundig erfgoed in de inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen⁴. Wanneer er enkele jaren later bij een visuele audit werd vastgesteld dat het zwembad dringend toe was aan een grondige renovatie, werd de toekomst van het zwembad voor een eerste keer in vraag gesteld (ABETEC NV, 2009). Zo kreeg het zwembad in 2010 uiteindelijk een hoge locuswaarde⁵ toegekend op het Oostendse actieplan Onroerend

39 Nieuwe glijbaan en zonnewering

⁴ ID: 55595 (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023h).

⁵ Het Oostends actieplan is het resultaat van een onderzoek van de Architecten Vermeersch en de UGent in 2006. Binnen dit onderzoek kende zij verschillende locuswaardes toe aan meerdere panden in Oostende. Deze waarde duidt het belang aan van het gebouw voor de lokale stedenbouwkundige structuur. Een hoge locuswaarde stelt dus dat, met een aantal aanpassingen, het gebouw in kwestie bewaard moet worden (Auteur onbekend, 2023b).

erfgoed. Een renovatie van het zwembad lag dus in het vooruitzicht, zeker als het Agentschap Onroerend erfgoed hiervoor haar goedkeuring ook gaf, met respect voor de erfgoedwaarde van het gebouw (Archipel vzw 2016, 7).

40 Ontwerp van BEL architecten

Toch leek er enige tegenwind te zijn voor dit project, voornamelijk vanuit het stadsbestuur. Zo kon in 2013 de afbraak van het zwembad worden verhinderd door het Agentschap en het kabinet van Geert Bourgois (Archipel vzw 2016, 7). Het bureau Felix & Partners vroeg datzelfde jaar een mogelijke bescherming aan van het zwembad, maar deze kwam er tot op vandaag niet (Brief Agentschap Onroerend erfgoed, 2013). Desondanks werd er in 2013 een herbestemmingsstudie opgestart onder leiding van Team Vlaams Bouwmeester in het kader van een Open Oproep, waarbij een budget van 15 miljoen werd voorzien (Archipel vzw 2016, 8). Binnen dit onderzoek werd in 2015 nog een grondig betononderzoek uitgevoerd voor alle betonelementen van het zwembad (ABG Betonconsultants, 2015). Toenmalig Vlaams Bouwmeester Peter Swinnen gaf echter voorkeur aan een radicaal ontwerp, zoals het voorstel van BEL architecten (fig. 40). Zij stelden voor een zwembadstoren te bouwen, een economisch en structureel moeilijk haalbaar ontwerp. Hierdoor werd het onderzoek uiteindelijk stopgezet door de toen nieuwe burgemeester Vandelanotte (Felix, 2022a). In het najaar van 2015 werd tijdens een gemeenteraad aan de toenmalige oppositie gevraagd om het kabinet van hun collega Bourgois te overtuigen om het zwembad af te breken. Deze gaf toe, waardoor op 6 januari 2016 de sloop werd goedgekeurd voor een eerste keer. In enkele weken tijd werd al een nieuw perceel gevonden om het nieuwe zwembad te realiseren (Archipel vzw 2016, 10). In datzelfde jaar werd ook toestemming gegeven om een muurschildering te plaatsen op het zwembad, als onderdeel van The Crystal Ship street-art tour (fig. 41) (Auteur onbekend, 2023a).

41 Grafitti op het zwembad

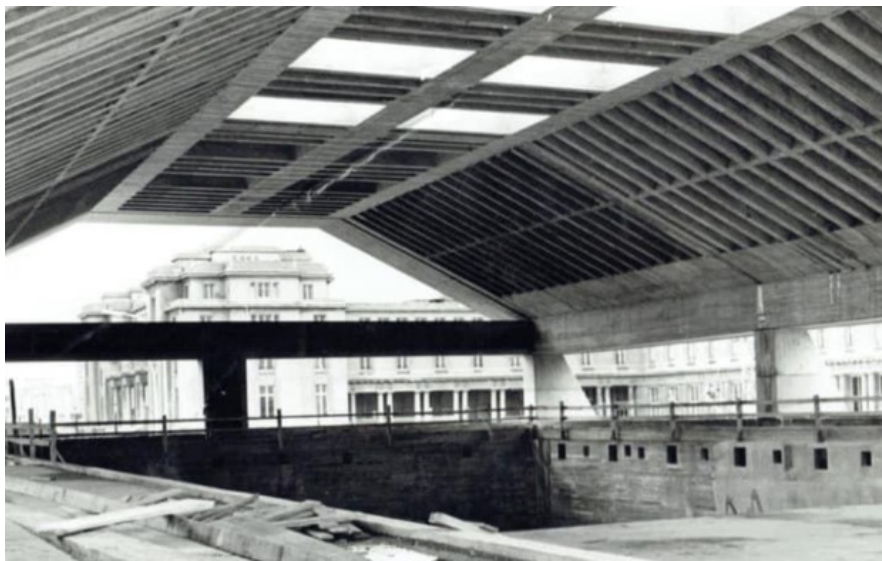
Als tegenreactie startte Archipel vzw, een architectuurvereniging een petitie om het zwembad te redden. Hiervoor kregen ze steun van Marc Felix, voormalig voorzitter van Archipel vzw en zoon van Paul Felix. Helaas werd er nooit veel gehoor gegeven aan deze petitie (Archipel vzw 2016, 3). Het zwembad sloot officieel de deuren aan het einde van 2020, waarbij de buitenbaden als eerste gesloten werden (Belpaeme, 2020). Ondertussen pleitten de vzw's verder voor een herbestemming van het zwembad tot stadshal, en maakten hiervoor zelfs een website aan (Auteur onbekend, 2023l). Deze lieten ze bijstaven door een stabiliteitsonderzoek in datzelfde jaar, alsook een kostenraming (Robuust, 2021). Het zou dan nog duren tot 2022 voordat het stadsbestuur de officiële sloopvergunning, aangevraagd door Farys⁶, goedgekeurde (Verhulst, 2022). Net op tijd diende Archipel vzw beroep in tegen de vergunning, samen met Dement vzw, een Oostendse vereniging die pleit voor het behoud van erfgoed in Oostende, en enkele erfgenamen van de architecten en stabiliteitsingenieurs (Belpaeme 2022, 42). Er werd geopteerd om het oud zwembad te herbestemmen tot een Arnohal, naar de recent overleden muzikant Arno die zelf ook van Oostende was (fig. 42) (Rutgeerts, 2022). Het stadsbestuur hield voet bij stuk, en wachtte tot de hoorzitting. Net voor de beslissing moest vallen, vroeg Farys ook nog twee maanden uitstel aan, om hun dossier nog sterker op te bouwen. De hoorzitting werd verlegd naar februari 2023, net nadat het recht van opstal verviel tussen de stad Oostende en het Vlaams Gewest (Felix, 2022b). Op 9 februari werd uiteindelijk beslist het beroep nietig te verklaren (Auteur onbekend, 2023a). De deputatie gaf amper gehoor aan het dossier dat Dement vzw en Archipel hadden opgebouwd, ook al kregen zij de steun van de Provinciale Omgevingsambtenaar (Nieuwsbrief Dement vzw, 2023). Omwille van dit doodzwijgen en het risico op een lang en duur proces, kozen de verenigingen om niet meer in beroep te gaan bij de Raad van State (Janaert, 2023).

Het Stadsatelier zou zich nu ontfermen over een tijdelijke invulling voor de site, ter afwachting van een concreet uitgewerkt plan (Belpaeme, 2023b).

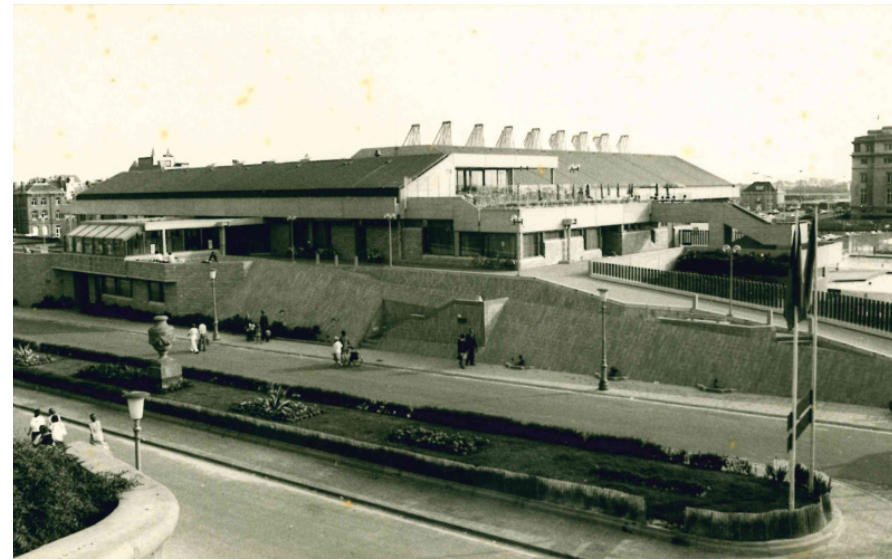
Dit hele verloop van bouw tot sloop van het stedelijk zwembad roept enkele vragen op. Een gebouw dat eerst leek herkend te worden door erfgoed en overheid, wordt nu door het huidige stadsbestuur toch gesloopt. Wellicht een beslissing die beïnvloed is geweest door de wijzigingen van het takenpakket van het Agentschap Onroerend erfgoed in 2017. De Vlaamse overheid keurt namelijk in december 2016 een aantal wijzigingen goed omtrent het onroerend erfgoedbeleid. Deze hebben vooral invloed op lokale besturen, die vanaf 2017 zelf meer verantwoordelijk worden gesteld voor hun eigen erfgoed binnen de gemeente. Het agentschap geeft sindsdien geen advies meer voor bepaalde vergunningen voor gebouwen die tot het inventaris bouwkundig erfgoed behoren. Het is dan ook van voor 2017 geleden dat het Agentschap nog een uitspraak heeft gedaan over de toekomst van het zwembad, hoewel ze voordien altijd gepleit heeft voor een respectvolle herbestemming van het complex (Auteur onbekend, 2023n). Daarnaast zal het dossier van het Thermae Palace hotel druk hebben uitgeoefend op de beslissing van het stadsbestuur. Het Thermae Palace wordt momenteel gerenoveerd en heeft al ruim 90 miljoen gekost (Jonckheere, 2023). Om dit te kunnen blijven financieren, zou het voordelig zijn om toch op de site van het zwembad te bouwen. Maar volgens Bart Tommelein is dit zeker niet het geval (Belpaeme, 2023a).

42 Arno aan het stedelijk Zwembad in Oostende

43-45 Foto's tijdens de constructie van de zwembadhal

46 Noordgevel zwembad

47 Bloembakken tegen de oostgevel van het zwembad

48 Buitenbaden

1966 ..... 1966-1971: Ontwerpfase

1970 ..... 1972-1976: Bouwperiode

28/05/1976: Zwembad wordt voor de eerste keer ingezwommen

1979: Artikel van het stedelijk zwembad in het tijdschrift *Deutsche Bauzeitung*

1990 ..... Loop der jaren: meerdere keren verbouwd:

- nieuwe omheiningen
- nieuwe glijbanen
- meerdere verandaconstructies
- afschermen van de zuidgevel m.b.v. zonnewering-zeildoek
- betonherstellingen
- .....

2000 ..... 26/09/2003: Aanvraag verwijderen zeildoek

24/09/2009: Zwembad wordt opgenomen in het inventaris Onroerend erfgoed als bouwkundig erfgoed

2009: Een audit stelt vast dat het zwembad dringend moet worden gerenoveerd

2010: Het zwembad krijgt een 'hoge locuswaarde' toegekend binnen het Oostendse actieplan Onroerend Erfgoed
Het zwembad mag niet afgebroken worden.

2012: Agentschap OE pleit voor respectvolle renovatie

2013: Afbraak zwembad wordt uitgesloten en verhinderd door Agentschap OE en kabinet Geert Bourgois
Farys, en stad Oostende beginnen aan de renovatie

2013-2015: Onderzoek Vlaams Bouwmeester naar renovatie zwembad

- 2013: lanceren Open Oproep 2702 Oostende (budget: 15 miljoen)
- 2014: 4 ontwerpen voorgesteld van BEL Architects, Bilquin & Serck architecten i.s.m. Fernandez Abascal & Muruzabal, arquitecto en Exploration architects en tenslotte Lens Ass architects.
- juni 2015: bijgestuurde presentatie ontwerpen

28/09/2015: Rapport betononderzoek i.f.v. herbestemmingsstudie
najaar 2015: Oppositie spoort schepencollege aan om afbraak zwembad toch goed te keuren

06/01/2016: Kabinet Bourgois en Agentschap OE stemmen in met afbraak zwembad

11/01/2016: Schepencollege zet procedure bouwmeester stop
Eind januari 2016: nieuw plot realisatie nieuwe Birgitte Becue zwembad
2016: Plaatsen graffiti op zwembad als deel van Crystal ship tour
2017: Archipel start petitie op om het zwembad te redden

2020: Zwembad en buitenbaden sluiten officieel

2021: Archipel pleit voor herbestemming naar stadshal en laat stabiliteitsonderzoek uitvoeren

04/08/2022: Stadsbestuur keurt sloopvergunning goed
23/09/2022: Indienen beroep in tegen de sloopvergunning

03/10/2022: Voorstel herbestemming Arnohal in column Architectura
09/12/2022: Farys vraagt uitstel aan voor verdict deputatie

09/02/2023: Beroep tegen sloopvergunning wordt afgekeurd
22/03/2023: Dement en Archipel vzw staken verdere procedure

DEBAT

Een neoliberal beleid dat zich tegen haar brutalistisch erfgoed keert

Beide standpunten belicht

Om meer inzicht te krijgen op het debat an sich, zoomt deze masterproef verder in op het proces rond de sloopvergunning zelf, en de verdediging van beide partijen: het stadsbestuur van Oostende tegenover Archipel vzw en Dement vzw.

Op 26 januari 2023 wordt een officiële verklaring van het stadsbestuur vrijgegeven op de website van stad Oostende. Deze vat de eerdere uitspraken samen die het bestuur in de pers liet vallen. De nadruk van het nieuwe voorstel van het stadsbestuur ligt op een participatietraject, hoewel er niet verder geconcretiseerd wordt hoe ze dit zouden aanpakken. Het overkoepelend thema blijft daarnaast wel 'Park Royale': een kwalitatieve, groene en duurzame publieke ruimte. Om dit park te kunnen realiseren, moet volgens het bestuur het zwembad volledig gesloopt worden. Ze zien geen mogelijkheid meer om de huidige schade die het zwembad kent, nog te kunnen herstellen. Er zijn te veel zaken die beschadigd zijn geweest doorheen de jaren en die nu teveel zullen kosten om nog te kunnen renoveren. Het bestuur concludeert dat alle gevelelementen volledig moeten vervangen worden. Daarnaast is er een dringende noodzaak het volledige gebouw, dat helemaal bestaat uit zichtbaar beton, te isoleren en waterdicht te maken tegen externe weersomstandigheden. Dit gaat helaas niet, aangezien dit sterk zal breken met de architecturale uitstraling van het zwembad. In combinatie met het betonrot dat werd vastgesteld tijdens de verschillende audits, zien zij geen andere mogelijkheid dan het gebouw te slopen. Het is duidelijk dat de totale kosten een grote rol spelen in de beslissing van het bestuur. Ze pleiten dat het "volkomen uit proportie" is

om het zwembad te renoveren in verhouding met de afbraak ervan en een nieuwe invulling van het perceel. Het zwembad heeft zijn levenseinde al bereikt, en kan geen dienst meer doen voor een herbestemmingsproject. Buiten de constructiekosten komen er daarnaast nog extra kosten kijken voor de uitbating en het onderhoud van het gebouw. Deze zouden voor het stadsbestuur te hoog zijn (Auteur onbekend, 2023g).

Zoals reeds vermeld, is het zwembad tot 2022 deel van een opstalrecht van 50 jaar dat de stad met de Vlaamse Overheid heeft. Dit contract verloopt met het begin van 2023, waardoor de stad het perceel waarop het zwembad ligt, terug moet herstellen "in de oorspronkelijke staat van voor het opstalrecht". Dit betekent dus dat het zwembad moet afgebroken worden zodat het perceel terug leeg komt te staan, zoals bij het opstellen van het contract (Auteur onbekend, 2023g). Dit is volgens het stadsbestuur expliciet zo vermeld in dit contract (Bonus advocaten, 2022).

De nabijheid van ander 'iconisch erfgoed' is ook een belangrijk punt binnen het besluit van het stadsbestuur. Als het zwembad weg is, kunnen deze monumenten beter tot hun recht komen: "De monumenten krijgen het respect dat ze verdienen" (Auteur onbekend, 2023g). Wat hier bewust wordt weggelaten maar wel door de pers vermeld wordt, is dat de site ooit een park is geweest. Volgens het stadsbestuur is het daarom rechtvaardig om het zwembad te slopen en het vroegere park terug te herstellen (Belpaeme 2022, 42). Dit staven ze bij door de burgerbevraging, die toont dat bewoners meer groen willen in Oostende, wat volgens het stadsbestuur alleen maar hun keuze bijstaat (Stad Oostende, 2022). Volgens hun

rechtvaardigt dit de afbraak van het zwembad. Want zolang het zwembad er is, kan deze visie niet verwezenlijkt worden (Auteur onbekend, 2023g).

Archipel en Dement vzw, beide opkomend voor onroerend erfgoed, vormen de tegenpartij in het debat rond het zwembad. Via meerdere pleidooien in de media of via een infoavond weerleggen zij de argumenten van het stadsbestuur om het zwembad te slopen. Bij hun dossier krijgen ze de steun van enkele erfgenamen van de oorspronkelijke architecten en ingenieurs (Belpaeme 2022, 42). Net zoals het stadsbestuur zijn Archipel en Dement zich bewust van het betonrot dat het zwembad teistert. Toch blijft volgens hun deze beperkt tot de zwembadkuip zelf en de vloer van het zwembad. Gezien de funderingen van het zwembad en de zwembadhal losstaan van elkaar, kan de kuip afgebroken worden zonder dat de hal ook moet gesloopt worden. Er is daarnaast nooit een volledige en grondige studie gemaakt naar de huidige toestand van het zwembadencomplex. Uit de studies die wel zijn gemaakt de laatste jaren, is er nooit een acuut stabiliteitsgevaar gebleken, en scoort het zwembad relatief goed voor een gebouw van die ouderdom (Robuust, 2021). Dit toont hoe speculatief het stadsbestuur is omgegaan met deze beperkte informatie, en het in hun voordeel heeft gebruikt binnen het debat. Omdat de kostprijs ook een groot pijnpunt is binnen het dossier, hebben de vzw's een kostenraming uit laten uitvoeren. Hieruit blijkt dat er een budget van 1 miljoen nodig is om het zwembad af te breken. Als men hiervoor nog een extra 2,68 miljoen kan vrijmaken, kan men het gebouw herstellen en herbestemmen. Dit is minder dan het budget dat de stad wel wist vrij te maken voor een

nieuwbouwproject in het beschermd natuurgebied van Bosjoenk, waar buurtbewoners ook niet helemaal mee akkoord gaan (Archipel vzw en Dement vzw, 2022).

Het stadsbestuur wilt, zoals reeds gezegd, een park maken van de site van het zwembad. Om zo'n project aan te kaarten, moet het bestuur een plan van aanleg communiceren, om aan te tonen wat hun concrete visie is en hoe deze beter is dan de bestaande toestand. In de zeven jaren dat het stad pleit voor een 'groene long' aan het Thermae Palace hotel, heeft het bestuur echter nog geen enkel plan publiek gemaakt die dit kan aantonen. Zonder een plan van aanleg kan het stadsbestuur nog altijd woningen of appartementen realiseren op deze locatie, zoals de gebouwen die ze momenteel realiseren aan de Oostoever. Zonder een officieel plan van aanleg kan er ook geen openbaar onderzoek gevoerd worden, waardoor het Agentschap ook geen officieel advies kan geven over deze situatie. Dit terwijl het Agentschap tot 2015 altijd voorstander is geweest voor een respectvolle herbestemming (Felix, 2022b). De vzw's stellen de vraag of er sprake is van belangmenging, gezien Oostende zowel vragende partij als jury is binnen het hele proces: de officiële sloopvergunning is aangevraagd geweest door Farys. Dit hebben ze echter niet verder juridisch laten uitklaren. Het dossier van de vzw's wijst wel op het ontbreken van het Onroerenderfgoeddecreet⁷, het niet opvolgen van het Onroerenderfgoeddecreet⁸ en ook het positief advies van de Provinciale Omgevingsambtenaar (Bonus advocaten, 2022).

Waar de vzw's wel sterk op reageren, is de perceptie van het stadsbestuur die luidt dat het zwembad wegmoet

52 Dement vzw

⁷ MER staat voor Milieu Effecten Rapport: dit onderdeel moet mee opgemaakt worden tijdens een omgevingsvergunningsprocedure, afhankelijk van welk type vergunning. Volgens de verdediging zou het zwembad wel vallen onder de noemer van stadontwikkelingsprojecten, waardoor er wel een MER-screeningsnota zou moeten opgesteld zijn geweest (Bonus advocaten, 2022).

⁸ Het Onroerenderfgoeddecreet stelt dat overheden die een vergunning verlenen voor de sloop van een gebouw op de lijst van het inventaris, de erfgoedwaardes in acht te nemen bij besluit over deze vergunning. Dit is volgens de verdediging hier niet gebeurd (Bonus advocaten, 2022).

53 Europacentrum, Oostende

omdat dit voordeliger is voor de Gaanderijen en het Thermae Palace hotel. Het zwembad staat op de inventaris van bouwkundig erfgoed sinds 2009 en kreeg in 2010 een hoge locuswaarde op het Oostends actieplan onroerend erfgoed (Archipel vzw 2016, 7). Modern erfgoed moet hier dus wijken voor ouder erfgoed. Ouder erfgoed dat de architecten van het zwembad nog hebben gered van de sloop in de jaren '70. Erfgoed dat de architecten in de jaren '70 deels restaureren, en dat vandaag overschaduw wordt door het zwembad (Bekaert en De Meyer 1981, 189). Waarom moet het zwembad wijken voor een loutere grasvlakte? Hoe kan men pleiten voor een groene omgeving, terwijl men kiest zo'n groot betonnen complex af te breken en zo meer energie dan nodig is te verbruiken? Het is mogelijk om een park te realiseren met het behoud van het zwembad, zoals de studie van Team Vlaams Bouwmeester reeds aantoon (Team Vlaams Bouwmeester, 2014).

54 Kursaal, Oostende

Er zijn zeker een aantal zaken binnen de procedure die vragen oproepen. Er is politieke druk uitgeoefend vanuit het stadsbestuur, waardoor er geen open debat mogelijk is geweest. Dit verklaart waarom de vzw's de procedure uiteindelijk zullen opgeven begin 2023 (Nieuwsbrief Dement vzw, 2023). Het stedelijk zwembad gaat dus nu de geschiedenisboeken in als precedent van hoe Oostende haar jong bouwkundig erfgoed in de steek laat. Deze verwaarlozing van erfgoed is in Oostende niks nieuws.

55 Media Center, Oostende

Toen het zwembad gebouwd werd in de jaren '70, wou de toenmalige burgemeester Piers de Gaanderijen en het Thermae Palace hotel afbreken. Onder hem werd de oud stadsschouwburg afgebroken om plaats te maken voor het Europacentrum (fig. 53) (Felix, 2022a). Eind jaren '80 waren er plannen om het kursaal in Oostende af te breken (fig. 54). Dit gebouw werd begin jaren '50 ontworpen door Leon Stynen en Paul De Meyer. Hoewel vandaag zo iconisch

binnen de stad, werd er in 1994 besloten een architectuurwedstrijd uit te schrijven om een nieuw casino te maken van het kursaal. Hierbij werkten twee bureaus uit de laureaten wel met het bestaande gebouw, en twee andere zonder. Deze laatste waren het bureau van Sir Norman Foster and Partners, alsook het bureau van Bob Van Reeth-AWG. Het was deze laatste kandidaat die werd gekozen als finaal project, hoewel het uiteindelijk nooit werd uitgevoerd. Later in de jaren '90 waren er zelfs plannen om het kursaal om te bouwen tot een appartementencomplex. Uit protest hiertegen werd een Comité 'Kursaal aan zee' opgericht, dat dit project wist te verhinderen. In 1998 werd het kursaal dan uiteindelijk beschermd als monument, waarna het begin jaren 2000 een grondige renovatie onderging (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023c). Ook andere gebouwen gingen verloren die niet beschermd waren. Niet ver van de site van het zwembad stond ooit een evenementenhal in Oostende, het Media Center genaamd (fig. 55). Deze hal, die een redelijke grote overspanning maakte, werd in dezelfde periode als het stedelijk zwembad gebouwd en voor allerlei evenementen gebruikt (Auteur onbekend, 2014). In 2010 besloot de stad echter het Center af te breken, waardoor de site drie jaar als troosteloze parking werd gebruikt. Ondertussen bouwde men een appartementencomplex op de site, één van de vele die Oostende de laatste jaren had bijgekregen (Jaquet, 2016).

Onder het nieuw stadsbestuur werden recent de werken gestart langs de Oostoever van Oostende (fig. 56). Deze grootse plannen waren het resultaat van een ander onderzoeksproject onder Team Vlaams Bouwmeester en de stad Oostende, hoewel deze eerste niet meer betrokken werden bij het huidige project. Stad Oostende zou op deze locatie meerdere appartementsgebouwen, bureau- en horecaruimte voorzien. Deze gebouwen, twaalf in totaal, zouden variëren in hoogte met een maximum

van veertig verdiepingen. Dit was heel wat hoger dan het oorspronkelijk masterplan van Team Vlaams Bouwmeester, dat altijd de voorkeur gaf aan een maximumhoogte die onder de vuurtoren van Oostende zou blijven (Pano, 2022).

Er is al veel kritiek geuit op deze werken aan de Oostoever. De nieuwbouw is vooral gericht op rijke klanten, bedrijven en hotels met meerdere sterren. De focus ligt dus ook hier op het aantrekken van een duurere klasse van bewoners en toeristen. Daarnaast is de bouwpromotor Versluys, die instaat voor het project, ook al hevig op de rooster gelegd in de media. Zo kochten ze een deel van het terrein van fort Napoleon op, dat beschermd is als monument (fig. 57). Op dit terrein willen ze een appartementencomplex van veertig verdiepingen hoog realiseren, wat eigenlijk niet zou mogen op dit beschermd stuk grond. Daarnaast hebben ze op aanvraag van enkele bewoners in de nieuwe appartementen de vuurtoren enkele dagen afgedekt, die binnen scheen in de woningen. Hierop kwam veel kritiek, waarna de vuurtoren snel al terug in zijn oorspronkelijke toestand is hersteld (Sanctorum, 2023). Dit toont, samen met het Kursaal, aan hoe beïnvloedbaar het bestuur is door de mening van de Oostendenaars.

Deze gebeurtenissen die zich momenteel in Oostende afspelen, doen vraagtekens rijzen bij het beleid rond modern erfgoed in Oostende. Zullen er binnenkort nog gebouwen vallen? Zal bijvoorbeeld het stadhuis, gebouwd door Victor Bourgois eind jaren '50, over enkele jaren ook hetzelfde lot ondergaan als het zwembad (fig. 58) (Inventaris Onroerend erfgoed, 2023g)? Het gebouw heeft sinds 2020 ook een muurschildering, ondanks haar status als bouwkundig erfgoed (Outters, 2020). Hoewel Oostende duidelijk figuren zoals Paul Felix aan de kant schuift, wordt de architect en docent in andere steden en gemeentes wel nog erkend. Zo zijn enkele van zijn beschermde

projecten momenteel in ontwikkeling om te herbestemmen, zoals het Magdalenazwembad in Kortrijk en het Gemeentelijk Administratief centrum in Gent (Auteur onbekend, 2023c; Auteur onbekend, 2023h). Deze omgang met erfgoed is niet alleen in Oostende, maar ook in Vlaanderen geen uitzondering meer op de regel. Denk maar aan het station in Kortrijk, villa Vaeck in Zemst, etc. (Martin, 2023). Het beleid rond een MER-screeningsnota bij vergunningsaanvragen zorgt voor onduidelijkheden. Ook in Gent is er een dispuut rond de kwestie bij een vergunning voor de Wasserij site aan Sint-Amandsberg. Daar is SO Gent degene die de vergunning heeft aangevraagd, terwijl SO Gent eigenlijk zelf volledig van stad Gent is (Matthys, 2022). Het stedelijk zwembad is dus duidelijk geen alleenstaand voorbeeld, maar wijst op de wispelturigheid, de pragmatiek maar ook de onwetendheid van veel gemeentelijke overheden ten aanzien van het jong bouwkundig erfgoed.

56 Oostoever, Oostende

57 Fort Napoleon, Oostoever

58 Stadhuis Oostende

In detail: Betonbeschadigingen

Om meer duidelijkheid te scheppen rond de huidige toestand en schade van alle betonelementen van het zwembad, worden ook de verschillende externe rapporten geraadpleegd die over de jaren zijn opgesteld voor een potentiële herbestemming van het zwembad. De voorbije 15 jaar zijn er drie verschillende documenten opgesteld over het zwembad: een visuele betonaudit in 2009, een meer gedetailleerd onderzoek naar alle betonelementen van het zwembad in 2015, en ten slotte een stabiliteitsonderzoek in 2021.

59 Schade aan de wand met betonblokken

Tijdens de betonaudit in 2009 werd de visuele beschadiging vastgesteld van zowel de structurele als technische elementen van het zwembad. In de kelder was er toen al waterschade, zowel afkomstig van de verdiepen binnen als de buitenterrassen. Dit zorgde voor veel betonrot aan de vloeren boven de kelder, die het advies kregen om vervangen te worden (fig. 62, 63, 65). Hierbij bevond zich, zoals reeds gezegd, het grootste structurele probleem aan de verbinding tussen de zwembadkuip en de vloer boven de kelder. Hier werd vroeger de vloer al eens hersteld, waarbij in het proces de waterdichting werd doorgesneden en het rottingsproces heeft versneld. Dit had als gevolg dat deze volledig vervangen moesten worden. Helaas werden niet alle vloeren volledig geëvalueerd door de vele leidingen en valse plafonds die ervoor hingen. Andere schade vormde zich aan de vloeren van de kelder, die schimmelvorming vertoonden. De elektrische installatie was heel dringend aan vervanging toe: in 2009 werden al bepaalde circuits afgesloten omdat deze zorgden voor kortsluiting. Men merkte ook op dat er geen brandweercompartimentering is voorzien, gezien dit gebouw nog werd geconstrueerd voor de veranderde regelgeving hierrond. Alle installaties dienden ook vervangen te worden volgens de audit wegens corrosie en verouderd volgens de toen huidige norm (ABETEC NV, 2009).

60 Zichtbare wapening aan de westgevel

61 Verwilderde bloembakken

Het betonrot in de kelder zorgde voor scheurvorming in de tegels op het gelijkvloers, op sommige plaatsen zelfs voor ophogingen van het vloerdek (fig. 67). Dit werkte dan weer slecht onderhoud in de hand, alsook schimmel. Naast het vloerdek werd ook het schrijnwerk geanalyseerd. Het buitenschrijnwerk verkeerde in 2009 nog in redelijk goede staat, hoewel het onderste deel tegen de vloer ernstig aangetast was. Vervanging zou toen wellicht even duur zijn als restauratie. Het schrijnwerk binnen was van iets slechtere kwaliteit, en was ook in slechtere toestand. Alle roestvrij stalen en gewone stalen elementen ondervonden corrosie door het zoutwater. Sommige radiatoren stonden hierdoor buiten gebruik wegens gevaar voor de bezoeker. Waar de leidingen uit het vloerdek kwamen, waren ook overal corrosievlekken zichtbaar. De betonwanden binnen waren aangetast, hoewel er nooit concreet bepaald werd in welke mate. Over de zwembadhal was in dit rapport verder niets vermeld (ABETEC NV, 2009).

Langs de buitengevel werden lokaal verschillende gevallen van schade vastgesteld (fig. 60, 69). Het zou hierbij niet gaan om een terugkerend patroon, hoewel men in 2009 vermoedde dat de schade ernstiger was dan op het eerste gezicht leek. Het dak werd langs buiten geïnspecteerd. Hoewel er dringend onderhoud nodig was om de verstopte en vuile goot leeg te maken, bleek het koperen dak in 2009 nog in redelijke staat (fig. 70, 73). Sommige delen waren hier en daar al gerenoveerd. De aansluiting van het dak t.o.v. andere elementen moest wel herzien worden, gezien er langs binnen al schade zichtbaar was. Bij inspectie van de dakkoepels bleek één beschadigd: deze bestaan uit enkel glas in niet-thermische profielen. Ze werden gebruikt als natuurlijke ventilatie voor het zwembad. Ten slotte inspecteerden men de buitenbaden, die niet meer volgens de toenmalige normen waren. Alle leidingen van de buitenbaden werden met de jaren ook onder gemetst

doordat hun beugels afbraken door corrosie (fig. 66) (ABETEC NV, 2009).

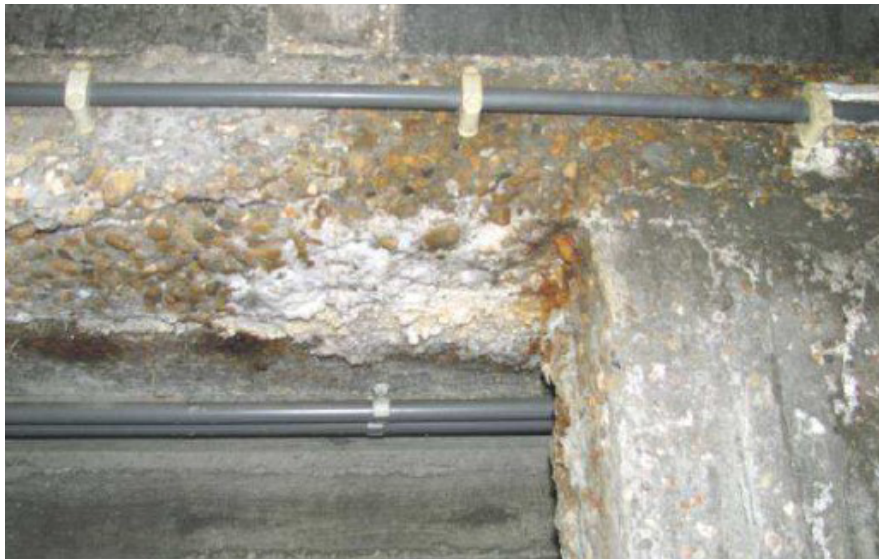
In 2015 werd een grondiger betononderzoek georganiseerd, wellicht binnen het kader van de procedure van Vlaams Bouwmeester. Deze onderzocht alle betonelementen iets meer in detail, tot metingen van de wapening toe. Hierin was wel enige informatie terug te vinden over de toestand van de zwembadhal zelf. Deze vertoonde enige erosie aan haar kolommen, voornamelijk aan de voet ervan alsook aan de balk aan de zuidgevel. Dit was het resultaat van de sulfaten in het zwembadwater. Er werden vochtplekken vastgesteld op het dak, alsook lokale mosgroei en blootliggende roestende binddraadjes (fig. 68, 73). Er was een vermoeden dat de bruine vlekken op de hal een verder gevorderde vorm van putcorrosie waren, dat moeilijk weg te werken zou zijn. Verder bevatte de visuele analyse grotendeels dezelfde informatie als de betonaudit in 2015. Er werden nog stalactieten gevonden in de kleedkamers, die ontstonden door de kristallisering van het zoute zwembadwater. De buitengevels bleken al meermaals hersteld geweest, hoewel deze werken in 2015 ook al schade vertoonden, en sterk contrasteerden met de kleur van de originele beton (ABG Betonconsultants, 2015).

De algemene oorzaak van de corrosie in het zwembad waren de alkaliën in het zoute zwembadwater en de zeelucht (die meer alkaliën bevat dan lucht landinwaarts). In reactie met de CO₂ in de lucht zorgde dit voor de carbonatatie van het beton. Hoe ernstig de carbonatatie was van het betonelement, was afhankelijk van de dikte van de betondekking over de wapening. Er werd geschat in deze betonberekeningen dat deze 25mm dik moet zijn. Dit was voor de zwembadhal overal het geval, enkel aan de vloeren en de machinekamer was dit soms lager. De betondekking langs binnen was ook veel lager dan

langs buiten. De carbonatatie was voor het zwembad gemiddeld 15mm binnengedrongen, wat normaal was voor beton van deze ouderdom. Wel schommelden de waardes op elke plek heel sterk. De grootste schade zat, zoals reeds gezegd, aan de kolommen en vloer van de grote zwembadkuip. Aan de machinekamer en buitengevels bleef de carbonatatie beperkt (ABG Betonconsultants, 2015).

De betonelementen werden ook gemeten op hun chloridewaarde en oppervlaktehardheid. Voor alle geteste elementen lagen de chloridewaardes onder het gemiddelde (<0,4%). Ook qua oppervlaktehardheid scoorde het zwembad goed: alle elementen hadden nog voldoende druksterkte. Gezien al deze metingen en opmerkingen, werd in 2015 gepleit voor een kathodische bescherming, hoewel dit permanent gecontroleerd moest worden en dus veel onderhoud zou vragen. Met een traditionele herstelling zou volgens hen te veel moeten weggenomen worden van het beton (ABG Betonconsultants, 2015).

In 2021 werd ten slotte nog een stabiliteitsonderzoek uitgevoerd. Deze ontfermde zich louter over de structuur van het gebouw, niet over de schade. Via schematische simulaties werd getoond dat de algemene stabiliteit verzekerd bleef, hoewel het dak van het kleine zwembad een groter risico op instorten had dan de grote zwembadhal. Ook hier was er geen informatie over de vloeren onder de valse plafonds in de kelder. Gezien dit en voorgaande onderzoeken, werd ook hier een kathodische bescherming aangeraden, alsook de afbraak van de zwembadvloer, -kuipen en onderconstructies. Hoe langer deze ingrepen werden uitgesteld, werd erop gewezen, hoe meer schade er wellicht zou optreden en hoe duurder de renovatiekosten zouden zijn. Daarom werd er hier, samen met een kostenraming, geopteerd om het gebouw deels af te breken en enkel de hal te behouden en te beschermen (Robuust, 2021).

62 Schade kolom zwembadkuip

65 Betonrot in de kelder, aan de grote zwembadkuip

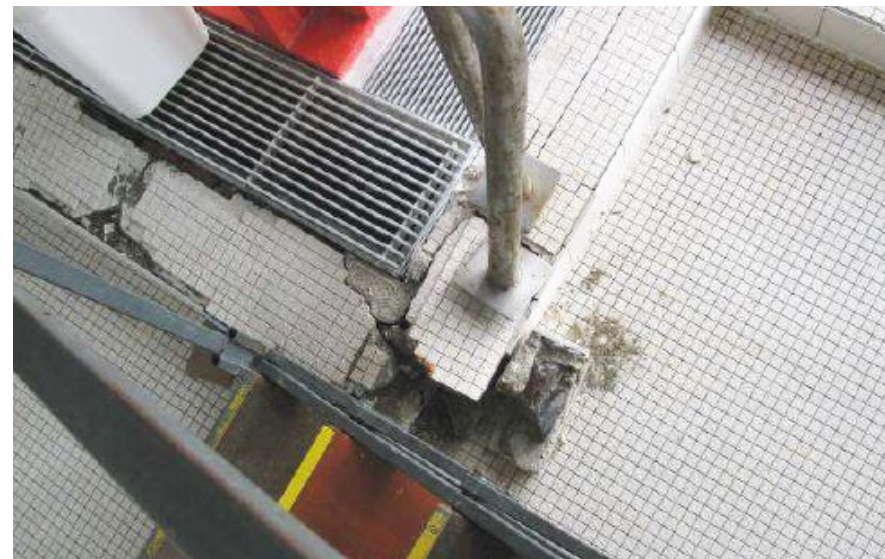
63 Schade kolommen zwembadkuip

66 Ondergemetselde leidingen

64 Schade betonmuren in de zwembadhal

67 Schade zwembadvloer

68 Schade aan het dak van de zwembadhal

71 Schade aan het dak van de zwembadhal

69 Schade betonnen gevelelementen

72 Schade kolom zwembadhal

70 Schade waterafvoer zwembad

73 Mosgroei in de dakgoot

74 Gebruikt beton in het zwembad

Krachtenlijnen van het zwembad

Ondanks de beweringen van het stadsbestuur dat het stedelijk zwembad het niet waard is gered te worden, zijn er wel degelijk een aantal aspecten van het gebouw die aantonen hoe het zwembad aansluit bij de internationale beweging van het brutalisme. Het bezit dus zeker een aantal erfgoedwaardes en -criteria, gedefinieerd volgens het Agentschap Onroerend erfgoed (Debacker, 2018).

Materialiteit en toe-eigenen

Het brutalisme is voornamelijk gekend omwille van zijn materiaalgebruik: vaak wordt er gewerkt met zware materialen zoals beton en steen om een zeker gevoel van massa of zwaarte op te wekken. Daarnaast wordt er natuurlijk ook hout, staal, etc. gebruikt, hoewel dit vaak beperkt blijft tot het interieur (Niebrzydowski 2019, 4-5). Het tonen van bouwmaterialen in hun pure vorm is niet zomaar: het nodigt de gebruiker van het gebouw uit het gebouw zelf aan te kleden, toe te eigenen (Mould 2017, 704). Deze eigenschap van het brutalisme is ook terug te vinden in het stedelijk zwembad van Oostende. Er wordt gebruik gemaakt van zichtbaar gelaten beton of 'béton brut'. De keuze van dit materiaal is misschien een laatste spoor van de voorliefde van Paul Felix voor Le Corbusier, van wie de term *béton brut* ook afkomstig is (Bekaert en De Meyer 1981, 47). In het beton is de bekisting nog steeds zichtbaar. Er is duidelijk nagedacht over het plaatsen van de bekisting zodat deze altijd de lange richting van het element volgt. Het beton blijft dus bewust zichtbaar in zijn pure vorm, zonder extra bewerkingsmethodes om de oppervlakte aan te passen. Een eerlijk gebouw uit een eerlijk materiaal: iets wat voor zowel de figuur van Paul Felix als binnen het 'as found' principe van het brutalisme erg centraal staat (Bekaert en De Meyer 1981, 55-56; Niebrzydowski 2019, 3).

Naast dit zichtbaar beton heeft men ook gebruik gemaakt van betonblokken (fig.

74). Deze bevinden zich voornamelijk ter hoogte van het gelijkvloers van het zwembad. Dit kan zijn omwille van de plotse wijzigingen van de dimensies van het zwembad, dat twee meter verhoogd is geweest na de aanbesteding (Felix, 2022a). Het gebruik van betonblokken zal dus vooral zijn geweest om die twee meter op te vullen, en het project nog economisch haalbaar te houden. Toch zijn er boven en binnen in het gebouw ook zo'n muren terug te vinden. Deze muren uit betonblokken zullen makkelijker te verwijderen zijn dan het zichtbaar beton, dat wapening bevat die in elkaar is gevlochten. De afwisseling tussen gegoten en gemetseld beton zorgt voor een spannende dynamiek in de façade van het stedelijk zwembad.

Het brutalisme wordt gezien als een periode van vooruitgang op vlak van constructie. Er wordt volop geëxperimenteerd met nieuwe samenstellingen, constructies en afwerkingen in beton. Er wordt ook naar interessante combinaties tussen materialen gezocht (Croft and Macdonald 2018, 11-12). Ook bij het stedelijk zwembad gaat men verder dan het reeds bestaande gamma aan materialen. Er worden openingen voorzien bovenaan de grote zwembadhal, zodat natuurlijk zonlicht kan binnenvallen in het bad. Dit effect wordt nog meer versterkt door de trapeziumvormige lichtkoepels die op de zwembadhal worden geplaatst (fig. 75). Deze lichtkoepels zijn uniek in vorm en constructie: ze zijn speciaal voor het zwembad gemaakt geweest (Archipel vzw en Dement vzw, 2022). Dit geeft opnieuw het eigenzinnige aspect weer van Paul Felix dat altijd terug te vinden is in zijn werk (Bekaert en De Meyer 1981, 13).

Het brutalisme staat voor een eerlijke architectuur die de gebruiker toelaat het gebouw zelf in te vullen, eigen te maken (Mould 2017, 704). Een eerlijke architectuur die de architecten bewust zoeken en ook weten te creëren. Vandaag vervult het stedelijk zwembad nog altijd deze eigenschap. Hiervan zijn de vele ingrepen van het OHK de

getuige. Het OHK, het jeugdhuis van Oostende, palmt de kantine in van het zwembad tijdens het proces, alsook enkele kleine kantoorruimtes voor kunstinstallaties en concerten (Auteur onbekend, 2023f). Ze hebben daarnaast evenementen georganiseerd waarbij ze extra infrastructuur bouwen in de buitenbaden van het zwembad (fig. 76). Deze ingrepen zijn, samen met de vele schriftelijke getuigenissen op de muren die ze achterlieten, het bewijs van hoe het zwembad nog altijd eigen kan gemaakt worden.

Technische vernieuwing

Het brutalisme is niet alleen een periode van innovatie in constructie en materiaal: het is ook een tijd van technische vernieuwingen en een democratisering van technische installaties, die vooral terug te vinden is in sociale woningen van die periode (Elser et al. 2017, 28). Veel van deze installaties zijn net ontwikkeld en in gebruik, met als doel de middenklasse toegang te geven tot moderne voorzieningen. Zo ook in het stedelijk zwembad, waar de watertoevoer wordt verzekerd door zeewater. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een ozonzuiveringssysteem, een gloednieuw systeem in die periode (Archipel vzw 2016, 5).

Een ozonzuiveringssysteem wekt ozon op dat ontstaat na een chemische reactie van lucht onder hoogspanning. Dit is een zeer goedkope manier om veel ozon te produceren en is in het algemeen een duurzaam systeem. Dit wordt dan vervolgens aan het zeewater toegevoegd: op die manier blijft het water schoon en zuiver zonder dat er veel extra chloor nog aan toegevoegd moet worden (Auteur onbekend, 2023m). Het nadeel van dit systeem is het effect van het zeewater op de constructie van het stedelijk zwembad. Het zout in het zeewater wekt namelijk het corrosieproces van het beton nog meer in de hand (ABG Betonconsultants, 2015). Dit effect is bij veel betonnen gebouwen aan zee zichtbaar, zoals

onder andere bij de Unité d'habitation van Le Corbusier in Marseille (Croft and Macdonald 2018, 115). Hierdoor ondervindt het stedelijk zwembad veel betonrot aan de zwembadkuip. Ook de naad tussen de kuip en de zwembadvloer is hieraan onderhevig, zoals de verslagen van de betonaudits aantonen (ABETEC NV, 2009; ABG Betonconsultants, 2015).

Ondanks de goede intenties van de architecten om op zoek te gaan naar een duurzaam systeem, heeft het ozonzuiveringssysteem duidelijk zijn sporen achtergelaten. Sporen in de vorm van corrosie aan de betonnen elementen van het zwembad. Toch verwijst deze installatie naar een periode die durft te experimenteren in nieuwe technieken en zorgt voor een democratisering in het gebruik van nieuwe installaties.

Monumentaliteit

Een ander kenmerk van het brutalisme is, zoals beschreven door Reyner Banham, hoe brutalistische gebouwen een zekere monumentaliteit uitstralen (Mould 2017, 703). Dit kenmerk is één van de redenen waarom de beweging zo omarmd wordt door overheden in zowel West als Oost-Europa in de jaren '50-'70: de grote brutalistische projecten representeren een sterke staat die grote werken uitvoert ten voordele van haar burgers, hetzij voor een hoger doel of voor een betere sociale welvaart (Holleran 2021, 4). Een gevoel van monumentaliteit is ook vaak hetgeen dat brutalistische gebouwen een fotogeniek karakter geeft, een ander belangrijk aspect binnen de theorie van Reyner Banham over het brutalisme (Mould 2017, 708).

Dit gevoel van monumentaliteit is ook in het complex van het stedelijk zwembad aanwezig, hoewel het gebouw langs buiten niet heel indrukwekkend lijkt in grootte. Een grote zwembadhal overspant hier namelijk het olympisch zwembad, dat twee keer zo lang is als een gemiddeld zwembad. Door deze grote overspanning en de

75 Lichtkoepels zwembadhal

76 Tribune OHK op buitenbaden

78 De buitenzwembaden met daarachter het Thermae Palace hotel

laattijdige wijziging in de hoogte van het complex, heeft de zwembadhal een erg monumentaal karakter (fig. 77). De hal is het centrale element in het complex: het zorgt voor een sterke architecturale uitdrukking binnenin het zwembad. Ze steunt op acht driehoekige steunberen die het dak van de hal ondersteunen (Archipel vzw 2016, 4). In het dak zijn ook meerdere ribben en balken voorzien om de meest optimale vormactieve structuur te creëren (Felix, 2022a). Doordat de hal dus op acht punten wordt afgedragen, is het zwembad volledig omringd door grote glaspartijen die uitzicht bieden op stad en zee. De lichtinval wordt versterkt door de glazen lichtkoepels op het dak, wat op zomerdagen voor een unieke beleving zorgt tijdens het zwemmen.

Deze plotse monumentaliteit van de zwembadhal maakt het stedelijk zwembad tot wat het vandaag is. Toch blijft de hal verborgen voor zijn omgeving door de extra terrassen en bloembakken die het grote volume integreren in het landschap (Archipel vzw 2016, 5). Desondanks dit gesloten karakter blijft de zwembadhal een uniek deel binnen het complex, en vormt één van enkele unieke hallen die tijdens de brutalistische periode gerealiseerd zijn.

Locatie, stedenbouw en omgeving

Zoals reeds gezegd in de inleiding was er een sterke relatie tussen brutalistische gebouwen en de stedenbouwkundige ontwikkeling van steden in die periode (Holleran 2021, 3). Dit gold ook voor het stedelijk zwembad. Felix en Tanghe hadden zelf de locatie van het zwembad uitgekozen en er hard voor gevochten. Dit project was een kans voor het bureau van Felix om een deel van die Oostendse stedelijke structuur mee te ontwerpen. Zoals het door Bekaert werd beschreven: "Het gebouw hoort echt de stad toe." (Bekaert en De Meyer 1981, 75). Toch was het ontwerpproces niet zo vlot verlopen, zoals reeds bleek uit de bouwgeschiedenis. Het stedelijk zwembad werd twee meter hoger gebouwd dan het oorspronkelijke

ontwerp van de architecten (Archipel vzw en Dement vzw, 2022). Dit kwam door de nabijheid van de Koninklijke Villa, die zich tegenover het stedelijk zwembad bevond op het aangrenzende perceel. De Koninklijke Villa was in die periode de vaste verblijfplaats van de koning aan zee in de zomermaanden. Bij het ontwerpen van het zwembad werd daarom de hoogte zo laag mogelijk gehouden om inkijk in de Koninklijke Villa te voorkomen (Felix, 2022a). Op het einde van het ontwerpproces kondigde koning Boudewijn aan dat deze koninklijke traditie niet meer zou voortgezet worden en de koning voortaan ergens anders op vakantie ging. Hierdoor viel de Koninklijke Villa in ongebruik, viel ook de privacywet hiervoor weg, en kon als gevolg hierdoor het stedelijk zwembad hoger gebouwd worden (Archipel vzw 2016, 5). Deze beslissing werd echter genomen door het stadsbestuur, zonder veel inspraak van de architecten (Felix, 2022a).

Deze laatste wijziging had wel grote gevolgen voor het gehele ontwerp van het stedelijk zwembad, zeker gezien vanuit de straatzijde. De verhoging van twee meter gaf de zwembadhal ineens een veel grootser en monumentaler karakter, waardoor het gebouw ineens leek uit te torenen boven het perceel. Om dit op te lossen, werden er extra hellingen, trappen en zelfs bloembakken ontworpen. Op die manier werd de reusachtige hal toch geïntegreerd in zijn context. Deze fractalisatie was een typische methodiek van die tijd binnen de Vlaamse architectuur (Archipel vzw 2016, 5). Dit had wel als gevolg dat het gebouw veel minder transparant werd dan in het originele concept, en dat de directe link tussen de straatzijde en het zwembad volledig wegviel. De circulatie werd veel complexer, en zorgde voor gemengde reacties bij het publiek (Felix, 2022a).

De Koninklijke Villa is niet het enige bouwkundig erfgoed dat in de omgeving ligt van het stedelijk zwembad: ook het Thermae Palace hotel en de Gaanderijen van Oostende

liggen hier, deze laatste gebouwd in 1906 door de Franse architect Charles Girault (fig. 78-79) (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2023f). Hoewel deze beide nu beschermd zijn, is dit niet altijd het geval geweest. Tijdens de bouw van het zwembad beslist de toenmalige burgemeester het Thermae Palace hotel en de Gaanderijen te slopen. De architecten van het stedelijk zwembad weten de sloop tegen te houden door te blijven pleiten voor behoud (Archipel vzw en Dement vzw, 2022). Zij restaureren de Gaanderijen tijdens de aanleg van de buitenbaden van het stedelijk zwembad (Bekaert en De Meyer 1981, 189). Hierna zijn de Gaanderijen dan uiteindelijk in 1981 beschermd geweest als monument (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2023f). Door de Gaanderijen te behouden is er vandaag een harde grens tussen het zwembad en de zee. Toch zijn de Gaanderijen nog voordelig voor het complex van het stedelijk zwembad: ze vormen een goede windbarrière voor de buitenbaden, die zo extra beschutting krijgen (Archipel vzw 2016, 5).

Het brutalisme is sterk verbonden aan zijn toenmalige context, en zo is ook het geval met het stedelijk zwembad. Van deze sterke relatie tussen gebouw en stad zijn enkele goede voorbeelden terug te vinden in Amerikaanse steden en campussen (Elser et al. 2017, 71-75). Ook bij het zwembad zijn dergelijke stedenbouwkundige overwegingen duidelijk af te lezen in het ontwerp van het zwembad. Niet alleen in het uitdrukken van een bepaald ethos naar de stad Oostende toe, maar ook met een fijngevoeligheid naar de omgeving waarin dit project is gerealiseerd.

Conclusie

Het stedelijk zwembad is het resultaat van een compromis tussen stadsbestuur en architecten. Het gebouw toont grote gelijkenissen met het brutalisme door zijn constructie, technieken en uitstraling. Het voorziet een badencomplex dat een grotere groep mensen kan faciliteren en vindt, samen met haar inplanting, aansluiting bij haar omgeving. Felix en Tanghe

hebben altijd gepleit voor een eerlijke en menselijke architectuur, met een sterke relatie tot haar bebouwde omgeving. Ze zijn ook altijd voorstander geweest voor het behouden van het bouwkundig erfgoed, dat vitaal is voor het DNA van de stad (Felix, 2022a). Deze uiteenzetting toont hoe wispelturig en speculatief het bestuur nog altijd omgaat met haar bouwkundig erfgoed, en dat in tijden waarin circulair denken en herbestemmingen steeds meer de norm worden. Net zoals Jan Tanghe en Paul Felix ooit kritiek hebben gegeven op het beleid van de stad in de jaren '70, zal deze masterproef indirect het huidige standpunt van het stadsbestuur weerleggen aan de hand van een nieuw ontwerp dat zal inzetten op deze krachtlijnen. Hoe kan het stedelijk zwembad terug een buitenkans in plaats van een beletsel zijn voor de ontwikkeling van het nieuwe Park Royale?

Erfgoedwaardes:

- **Architecturale waarde:**
Link met het brutalisme omwille van o.a. materialiteit, constructie en monumentaliteit
- **Culturele waarde:**
Democratisering van de maatschappij door nieuwe technieken en infrastructuur voor een grotere middenklasse te voorzien
- **Esthetische waarde:**
Een krachtig gebouw dat, samen met de ethische betekenis achter het project, een zeker schoonheid omvat
- **Technische waarde:**
Constructieve en technische innovatie d.m.v. zwembadhal en ozonzuiveringssysteem
- **Stedenbouwkundige waarde:**
Keuze in locatie, relatie van het gebouw tot zijn omgeving d.m.v. inplanting gebouw, het pleiten voor het behoud van bouwkundig erfgoed tijdens project

Erfgoedcriteria

- **Zeldzaamheid:**
Uniek gebouw in Vlaamse naoorlogse context
- **Representativiteit:**
Belangrijk werk binnen het oeuvre van Paul Felix, sterke link met het brutalisme
- **Contextwaarde:**
Sterke relatie naar stad en zee, alsook naar het bouwkundig erfgoed errond

Deze waardes en criteria werden gebruikt volgens hun definitie van het Agentschap Onroerend erfgoed (Debacker, 2018).

79 De Gaanderijen

SWOT-analyse

STRENGTHS:

- Het zwembad is één van de meest uitgesproken werken binnen het latere oeuvre van Paul Felix.
- Het zwembad representeert een aantal tendenzen eigen aan de internationale beweging van het brutalisme, geïntegreerd binnen een Vlaamse context
- De ligging t.o.v. stad is zeer gunstig: goede bereikbaar vanuit het centrum maar ook vanuit de bredere omgeving rond Oostende.
- Er is duidelijk een sterk verband tussen de binnen- en buitenruimtes in het complex.
- De façades hebben een zeer dynamische compositie d.m.v. het schrijnwerk en de afwisseling tussen zichtbaar beton en betonblokken.
- De zwembadhal van het zwembad is een genereuze ruimte, uniek in zijn uitstraling en constructie in Vlaanderen.

OPPORTUNITIES:

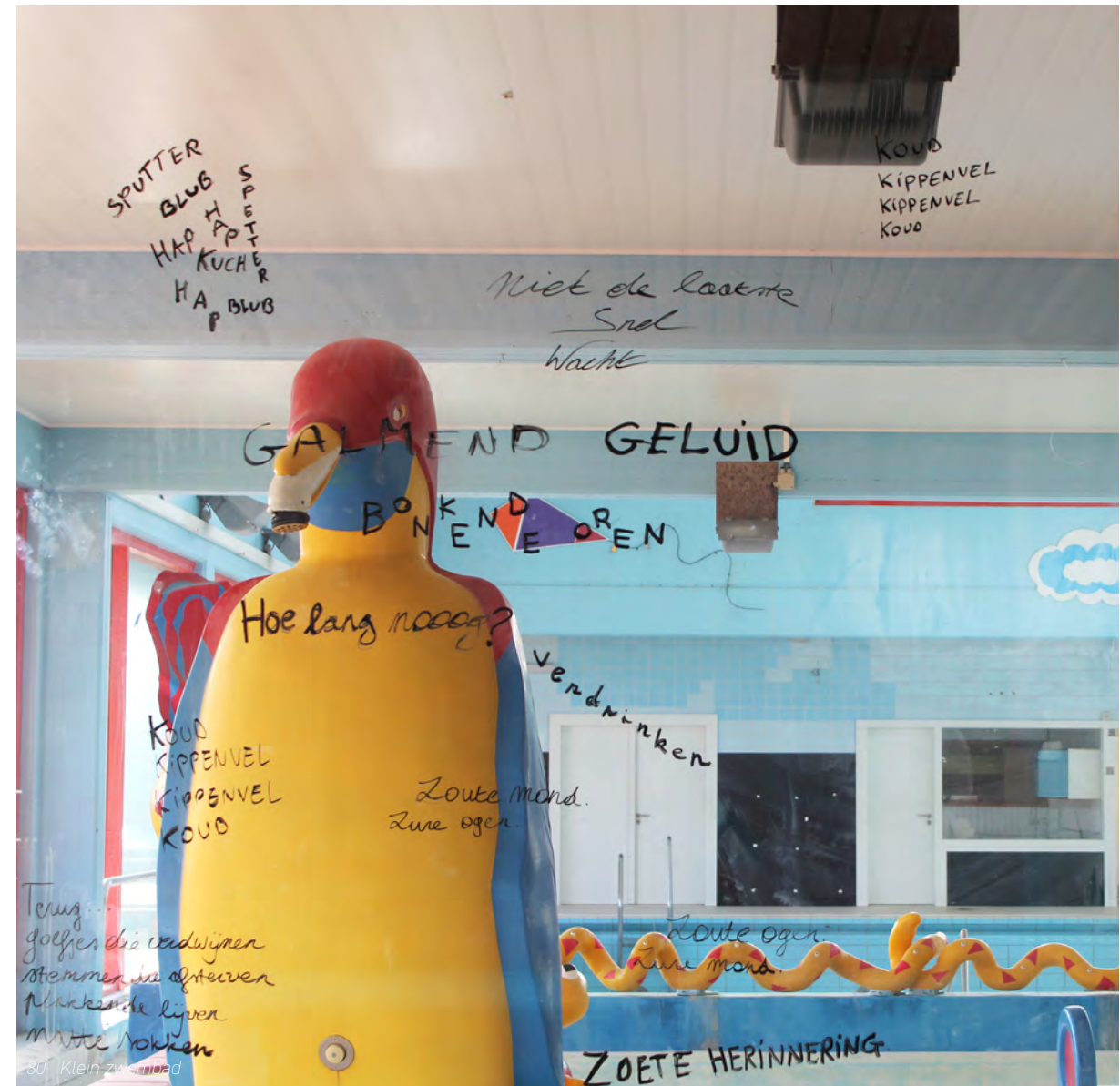
- Gezien de ligging van het zwembad is er een kans nieuw leven in de site te blazen en deze programmatorisch meer te bezetten: zo wordt het zwembad opnieuw een integraal deel van de stad.
- Het idee van de Arnohal biedt een mooie kans om lokaal materieel en immaterieel te verenigen in een project voor en door de bewoners van Oostende.
- Een nieuw project uit indirecte kritiek op de aanpak van het stadsbestuur binnen het dossier van het zwembad.
- Een herbestemmingsproject kan een helder plan herstellen dat opnieuw een connectie vindt met haar omgeving.

WEAKNESSES:

- Materialiteit: het gebouw moet geïsoleerd worden om te voldoen aan huidige normen en wetgeving.
- Huidige staat zwembad: slecht uitgevoerde herstellingswerken en onderhoud hebben samen met het zout badwater geleid tot betonrot en corrosie van de installaties.
- De fractalisatie van het zwembad leidt tot een complexe circulatie, zowel binnen als buiten het gebouw.
- Het zwembad heeft een erg gesloten karakter: het verloor aan transparantie in vergelijking met het originele ontwerp.
- De latere toevoegingen en herstellingswerken doen het originele karakter van het gebouw niet tenrechte (zonwerend zeil, beton- en vloerherstellingen,..).

THREATS:

- De betonschade in het zwembad zal zorgen voor zeer hoge constructiekosten als het volledige gebouw zou gerestaureerd worden.
- Het zwembad moet beschermd worden tegen het zoute zeeklimaat. Dit kan afbreuk doen aan het origineel karakter van het gebouw.
- De publieke opinie was verdeeld over de sloop van het zwembad: hoe kunnen bewoners overtuigd worden?
- Het stadsbestuur van Oostende pleit vastberaden voor de sloop van het zwembad.

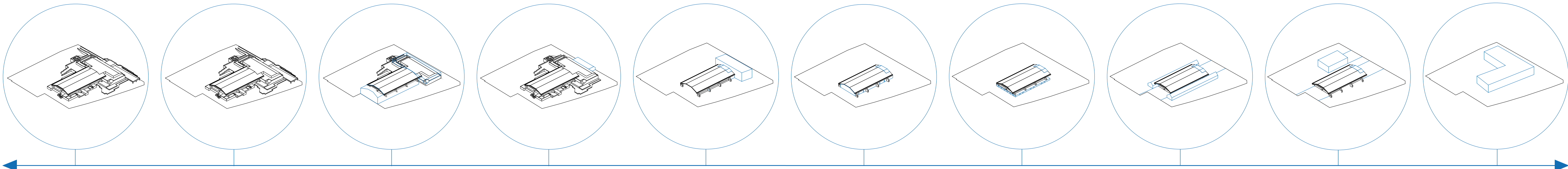

ONTWERP

Positie

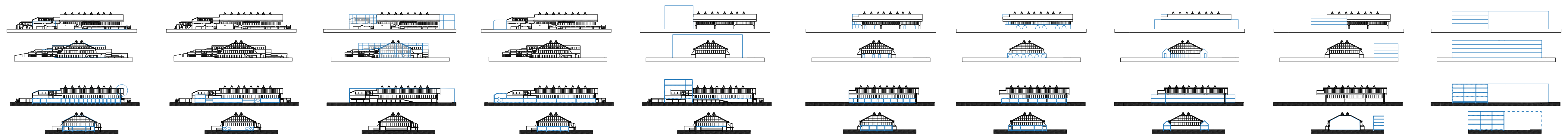
Positie en project: een gebouw dat de stad toebehoort

Een spectrum van behoud tot afbraak

VOLLEDIG BEHOUD

VOLLEDIG AFBRAAK

OPTIE 1: Nieuwe vloeren ter vervanging van zwembad
 Concept: nieuwe vloeren plaatsen ter vervanging van zwembadvloer

- + : • Structureel mogelijk
- Behoud van origineel gebouw en karakter
- : • Thermisch vraagstuk: isoleren over zichtbaar beton?

OPTIE 2: Volume-in-volume
 Concept: verwarmde volumes als 'doos' in bestaande complex

- + : • Structureel mogelijk
- Oplossen bouwfysisch vraagstuk
- Behoud van origineel gebouw
- : • Veel restuurte die overblijft en onderhouden moet worden

OPTIE 3: Serreconstructie als klimaatbuffer
 Concept: Nieuwe serre zorgt voor tussenklimaat en beschermt het gebouw van weersomstandigheden

- + : • Structureel en bouwfysisch mogelijk
- Behoud van origineel gebouw
- : • Moeilijk realiseerbaar
- Afbreuk karakter gebouw

OPTIE 4: Nieuwe inkom
 Concept: nieuwe vloer en inkom vormen warme delen, rest blijft buitenruimte

- + : • Structureel en bouwfysisch mogelijk
- Behoud van origineel gebouw
- : • Gebouw is gedeeltelijk verwarmd: wat met restuurte en buitenterrassen?

OPTIE 5: Opbouwen op bestaande kolomstructuur
 Concept: houtskeletbouw op bestaande kolomstructuur zwembad

- + : • Structureel mogelijk
- Behoud van origineel gebouw
- : • Deel zwembad zal geïsoleerd zijn: dit zal afbreuk doen met het originele karakter van de gevel

OPTIE 6: Nieuwe vloer
 Concept: behoud hal + nieuwe vloer plaatsen ter vervanging van zwembad

- + : • Structureel mogelijk
- Behoud belangrijkste ruimte zwembad
- : • Thermisch vraagstuk: isoleren over zichtbaar beton?

OPTIE 7: Plint toevoegen
 Concept: behoud hal als overdekte buitenruimte + plint als verwarmd deel

- + : • Structureel en thermisch mogelijk
- Behoud belangrijkste ruimte zwembad die wind-en regendicht is
- : • Beperkt programma in de hal zelf

OPTIE 8: Nieuwe volume tegen zwembadhal
 Concept: behoud hal als overdekte buitenruimte + nieuw programma in nieuw volume tegen hal

- + : • Structureel en thermisch mogelijk
- Behoud belangrijkste ruimte zwembad die wind-en regendicht is
- Duidelijk richting inplanting
- : • Licht en zicht wegnemen langs de zijanten van de zwembadhal

OPTIE 9: Nieuwe volume op site zwembadhal
 Concept: behoud hal als overdekte buitenruimte + nieuw programma in nieuw volume naast hal

- + : • Structureel en thermisch mogelijk
- Behoud belangrijkste ruimte zwembad die wind-en regendicht is
- Benutten volledige site
- : • Waarom hal behouden?

OPTIE 10: Nieuwbouw
 Concept: volledige afbraak om zo volledige site te gebruiken voor nieuwbouwproject

- + : • Structureel en thermisch mogelijk
- Benutten volledige site
- : • Karakter van het oude zwembad valt volledig weg

81 Stadshal Gent, Robbrecht & Daem i.s.m. Marie-José Van Hee architecten

Van positie tot ontwerp

In een eerste stap wordt er onderzocht wat de structurele mogelijkheden van het bestaande complex zijn. Hierbij worden meerdere opties geïllustreerd op een spectrumlijn (zie vorige pagina) die in te delen is van volledig behoud tot volledig afbraak. Kan er een nieuwe vloer worden toegevoegd? Kunnen er extra verdiepen worden bijgebouwd? Wat als alles wordt afgebroken? Elke optie binnen deze ruimtelijke analyse van het bestaande gebouw wordt afgewogen aan de criteria binnen de SWOT-analyse. Hieruit is de keuze naar voor gekomen om voor **OPTIE 8** te gaan: de hal te behouden als overdekte buitenruimte, en een nieuw programma onder te brengen in nieuwe volumes, gekoppeld aan deze hal.

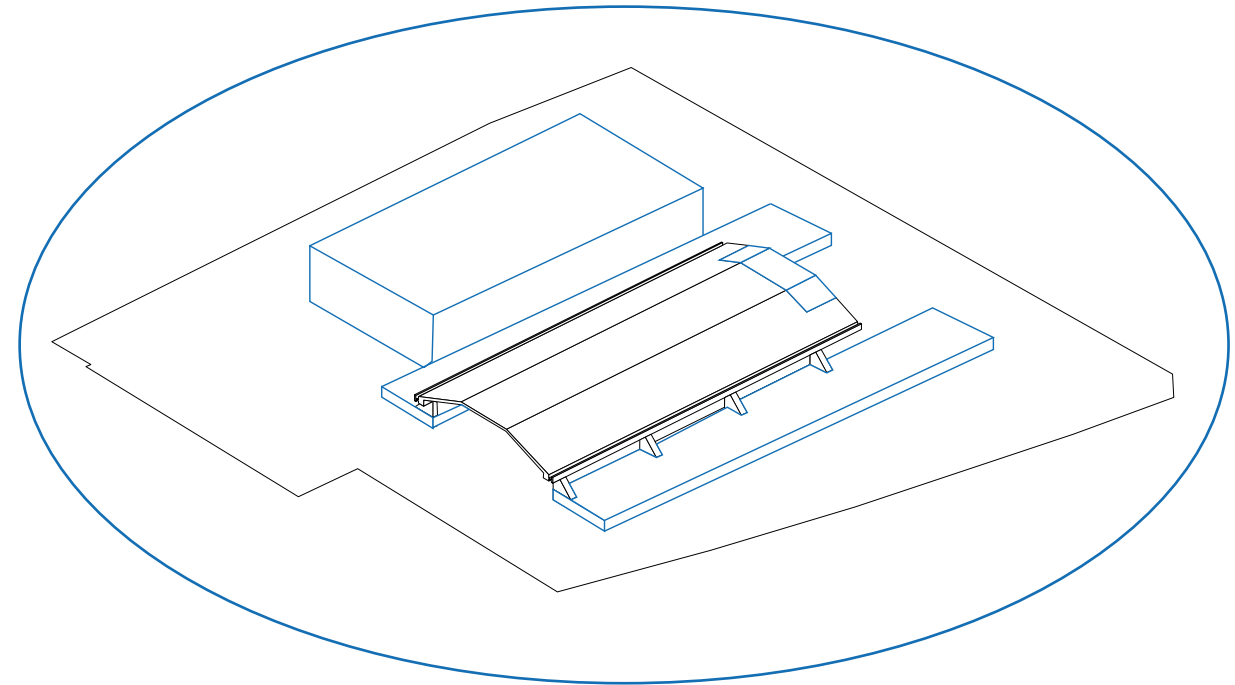
Door de hal te behouden, blijft het centrale element in het ontwerp van Paul Felix en Jan Tanghe behouden: de zwembadhal. Een iconisch volume dat wegens veranderingen in de stedenbouwkundige voorwaarden zijn transparantie en toegankelijkheid heeft verloren. Door de overige delen, waar de grootste betonschade optreedt, af te breken, worden de belangrijkste eigenschappen in het origineel ontwerp van het zwembad terug hersteld. Doordat de hal als buitenruimte wordt behandeld, kan het bouwfysisch vraagstuk opgelost worden met respect voor het architecturale karakter van het gebouw. Daarnaast blijven de renovatiekosten voor het zwembad op die manier beperkt. De nieuwe volumes zullen een heldere circulatie introduceren in het plan van de site en de hal toegankelijker maken naar de stad toe. Ze haken letterlijk in op de bestaande hal, die als ankerpunt zal werken binnen de site (p. 96).

De nieuwe volumes zullen zich vertalen als twee lage gebouwen aan de lange zijdes van het zwembad. Ze omarmen letterlijk de funderingen van de steunberen, en blijven één bouwlaag hoog om nog voldoende licht binnen de laten langs de zijanten. De hal zelf wordt beschermd d.m.v.

een kathodische bescherming, zoals aangeraden in de verslagen van de betonaudits (ABG Betonconsultants, 2015). Hierbij wordt de wapening van de zwembadhal op enkele kritieke plekken verbonden met elektroden die de ph-waarde van de wapening beïnvloeden. Zo zorgen ze ervoor dat er geen verdere corrosie optreedt binnen het beton, en dat er een continue meting is van de schade.

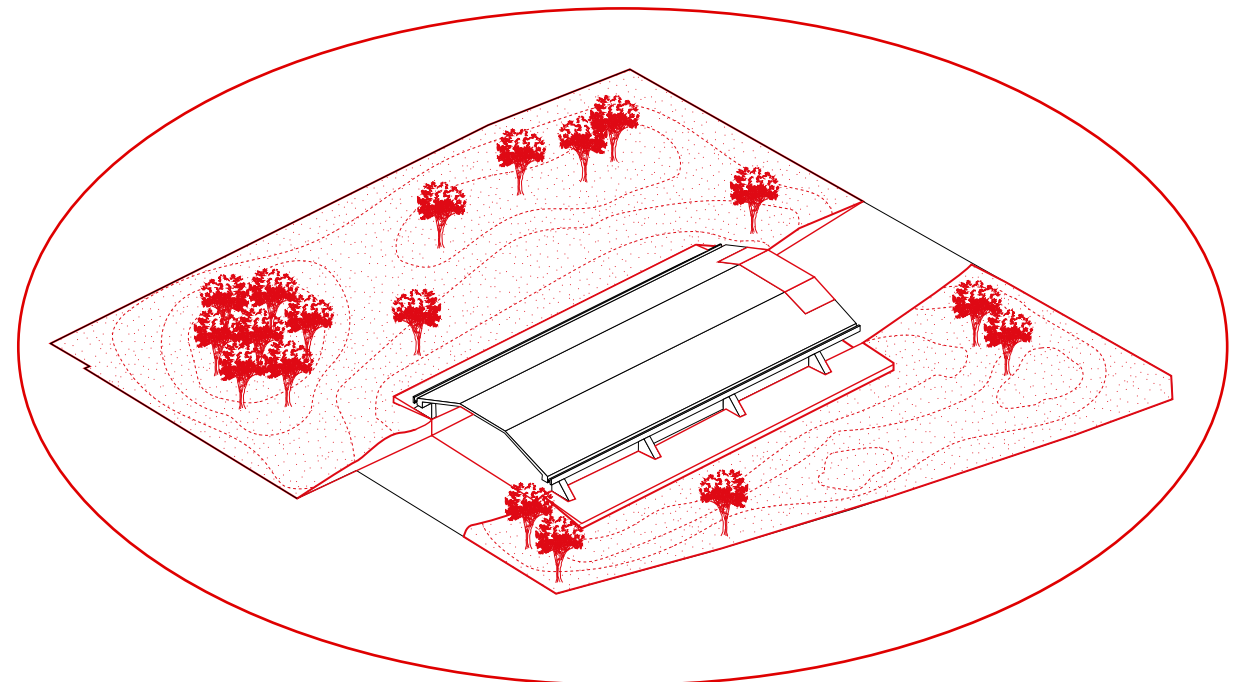
Om de hal zelf volledig tot zijn recht te laten komen, alsook de monumenten errond, wordt het landschap van de site opgehoogd tot aan het dak van de nieuwe volumes. Hierdoor zijn deze nieuwe toevoegingen vanaf de straatzijde haast niet zichtbaar. Er wordt hiervoor inspiratie gehaald uit de stadshal van Gent (fig. 81). Door een zacht reliëf in het landschap te introduceren, blijven de vele niveaus die zo prominent aanwezig zijn in het ontwerp van Felix en Tanghe, nog altijd voelbaar. Er ontstaat een groene site die zowel natuur en architectuur als binnen en buiten terug verbindt, een sterke relatie die ook terug te vinden is in andere projecten van Paul Felix (Bekaert en De Meyer 1981, 59). Ook in materiaal- en kleurenkeuze van de nieuwe volumes zijn duidelijk sporen aanwezig van de oorspronkelijke materialiteit en compositie van het origineel ontwerp (p. 100). Hiervoor inspireert het ontwerp zich om het wooncollectief in Borgerhout (fig. 81). Op die manier wordt de essentie van het oorspronkelijk ontwerp behouden en zorgen de nieuwe ingrepen weer voor een hedendaagse aansluiting met het stedelijk weefsel van Oostende. Het zal opnieuw leven blazen in het gebied, en zorgen voor een nieuw bruisend centrum aan de rand van de stad zoals de Metropol Parasol in Sevilla (fig. 83). Een gebouw dat eens de stad toebehoorde, wordt terug getransformeerd tot een integraal deel van zijn omgeving. Dit is ook duidelijk in het nieuwe programma van de hal.

STARTPOSITIE

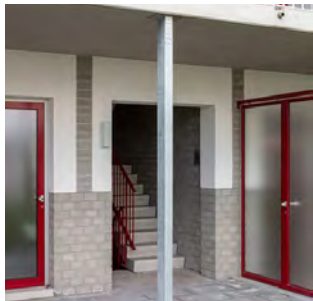

Schema ingenomen positie t.o.v. wat behouden en afgebroken wordt

EINDONTWERP

Schema uiteindelijke ontwerp

82 Wooncollectief Borgerhout, Broekx-Schiepers architecten

83 Metropol Parasol Sevilla, J. Mayer H.

84 Arno tijdens zijn laatste optreden

Programma: een stedelijk productielab
 Vanuit de analyse van het stedelijk zwembad is het potentieel van de site reeds naar voren gekomen om deze programmatisch meer te benutten. Vertrekkend vanaf de gekozen positie, zijn er veel mogelijkheden denkbaar: het nieuwe volume kan een relatief breed programma organiseren gezien de grootte van het perceel en de hal. Om programmatisch nog meer tegengewicht te geven aan het besluit van het stadsbestuur, zal dit nieuwe project het zwembad herbestemmen tot een stedelijk productielab voor de bewoners van Oostende. Met dit programma eist de site terug haar plek op binnen de stad, en geeft ruimte aan verschillende functies waarvoor er in Oostende vandaag niet genoeg plaats voor is of voor wordt gezocht. Toch blijft het hoofddoel van het programma hetzelfde als die van het stedelijk zwembad: een publieke infrastructuur voorzien voor een zo breed mogelijk publiek. Om dit te realiseren, is het programma bekeken vanuit verschillende sferen. Deze verschillende sferen of **HUBS** werden gekoppeld aan een concreet programma dat makkelijk kan gelinkt worden aan lokale noden of zaken. Er zijn in totaal vier verschillende hubs:

85 Expositie OHK in het zwembad

CULTURELE HUB
 Tijdens de sloopprocedure is het voorstel naar voren gekomen om van het zwembad een Arnohal te maken, naar de overleden Oostendse muzikant Arno. Er is vandaag vraag naar een locatie in Oostende om een Arnohuis te realiseren (fig. 84) (Rutgeerts, 2022). Dit vormt het startpunt van het programma: een cultureel centrum dat ateliers voorziet voor beginnende muzikanten en kunstenaars. Een Arnohal als overdekte evenementenruimte van en voor nieuw lokaal talent, op de meest gunstige locatie van Oostende. Op die manier krijgt de site een extra betekenislaag: de geest van Arno krijgt vorm in de bestaande hal van het zwembad, een vereniging van materieel en immaterieel erfgoed. Aan dit culturele centrum wordt ook een

86 Park de Nieuwe Koers, Oostende

ruimte voorzien voor het OHK. Gezien leden van hun organisatie wellicht het meeste zullen gebruik maken van zo'n ateliers, kan het OHK misschien gedeeltelijk instaan voor het toezien en onderhoud van dit cultureel centrum. Zij vormen de laatste schakel in deze culturele hub, die ze in de Arnohal opnieuw kunnen opeisen (fig. 85).

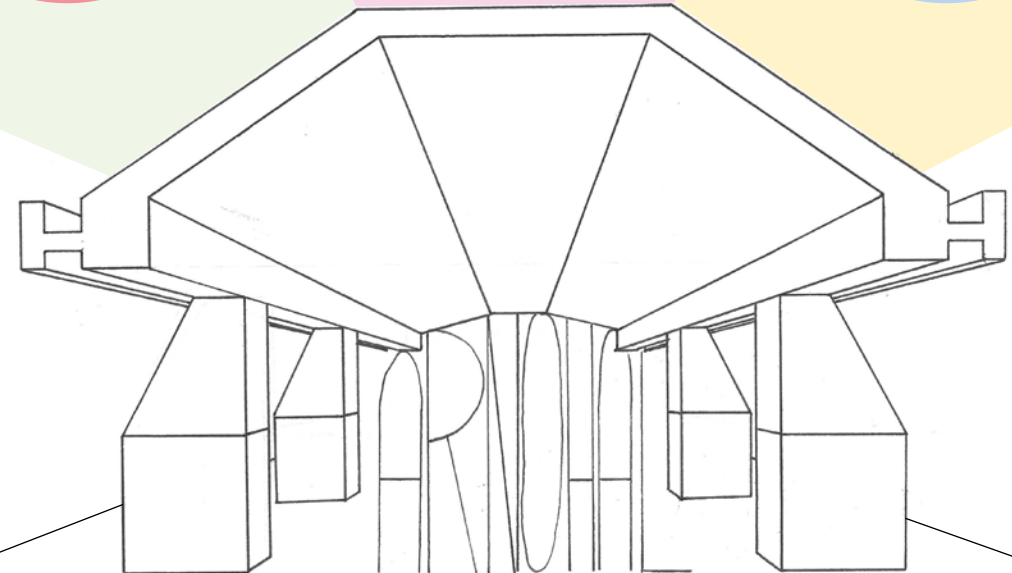
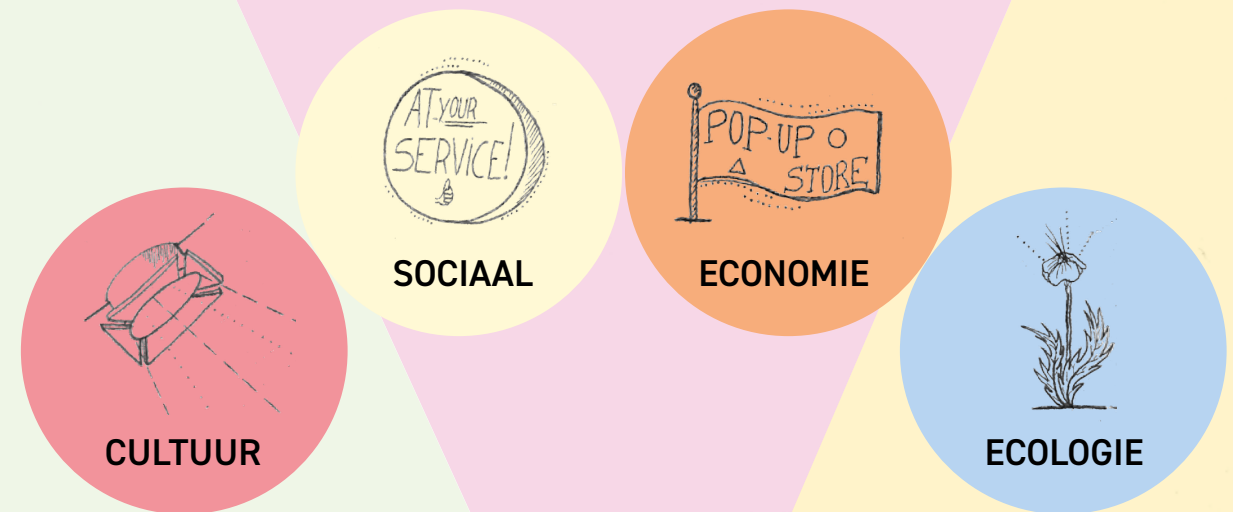
SOCIALE HUB
 Om een zo breed mogelijk publiek te bereiken, worden er op de site meerdere algemene diensten aangeboden waarvan er nu een tekort is in Oostende. Een naschoolse opvang, waarvan er nog altijd te weinig zijn (Belpaeme, 2022). Klassen en ateliers voor het volwassenenonderwijs in Oostende, dat de weinig plaats heeft voor haar studenten (Belpaeme, 2023c). Een parking voor fietsen en cambio's met laadpalen voor elektrische auto's, een vraag uit de burgerbevraging van Oostende (Stad Oostende, 2022). Dit zijn zaken waar bijna elke Oostendenaar wel kan gebruik van maken, en zo het dagelijks leven kunnen vergemakkelijken.

ECONOMISCHE HUB
 De Arnohal biedt enkele open ruimtes aan voor verschillende gebruiksmogelijkheden, die ook voor economische doeleinden kunnen ingezet worden. Net zoals muzikanten en kunstenaars hier vrij kunnen experimenteren, zo kunnen ook beginnende zelfstandigen hier de kans krijgen een start-up te beginnen, waarbij ze hulp krijgen van een incubatorbedrijf. Onder de hal zelf kan er een markt gehouden worden, een foodtruckfestival of zelfs een netwerkevenement voor bedrijven. Hiervoor wordt er een verbinding voorzien met de Koningin Astridlaan, waarbij er ook een inrit voor de brandweer wordt voorzien (p. 92). Deze flexibiliteit in toegang en ruimte is dus zeker een grote troef voor nieuwe bedrijven, en sluit aan bij een economisch beleid van Oostende dat sterk inzet op haar bedrijven en toerisme. En dat allemaal met het behoud van de zwembadhal.

ECOLOGISCHE HUB
 In de burgerbevraging van Oostende vragen bewoners om meer groen in de stad te voorzien (Stad Oostende, 2022). Daarom zal de nieuwe Arnohal een ondergrondse parking bevatten, waardoor de parkings aan de bibliotheek en het Thermae Palace hotel kunnen weggenomen worden. Deze zones worden samen met de rest van de site onthard en vergroend, om zo het 'Park Royale' te realiseren dat men altijd heeft willen maken van deze site. Een park dat aansluit op de buurt, net zoals het park De Nieuwe Koers (fig. 86). In dit nieuwe park wordt de link tussen natuur en architectuur hersteld.

De bestaande waterverbinding van het zwembad wordt opnieuw ingezet binnen deze buitenruimte. Gekoppeld aan de afwatering van de bestaande hal, kan de watertoevoer gebruikt worden voor recreatiedoeleinden, of voor volkstuintjes voor bewoners. Zo blijft het water op een manier aanwezig op de site, hetzij nu in een andere vorm.

Voor het beheer en uitbaten van de Arnohal wordt een consortium opgericht tussen de stad en de verschillende particulieren aanwezig op de site. Zo ondersteunt elke partij elkaar, en wordt een goede samenwerking verzekerd.

	Maandag			Dinsdag			Woensdag			Donderdag			Vrijdag			Zaterdag			Zondag			
	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	8u-13u	13u-20u	20u-3u	
Hat*		Opvang 16u-18u30		Markt 6u - 14u	Opvang 16u-18u30		Markt 6u - 14u	Opvang 14u-18u30			Opvang 16u-18u30			Foodtruckfestival 13u-23u		Expo 10u-20u	Muziek/ Film evenement 20u-3u			Muziek/ Film evenement 20u-24u		
Lokalen	Volwassenen onderwijs 8u30-16u			Volwassenen onderwijs 8u30-16u			Volwassenen onderwijs 8u30-16u			Volwassenen onderwijs 8u30-16u			Volwassenen onderwijs 8u30-16u			Tekenacademie 10u-16u						
Ateliers	Kunstenaars 9u-18u		Repetities 20u-23u	Kunstenaars 9u-18u		Repetities 20u-23u	Kunstenaars 9u-18u		Repetities 20u-23u	Kunstenaars 9u-18u		Repetities 20u-23u	Kunstenaars 9u-18u		Fanfare 20u-22u	Kunstenaars 9u-18u				Repetities 10u-13u		
Jeugdhuys									OHK vergader moment 20u-23u								OHK Expositie 20u-3u			OHK Muziek festival 14u-24u		
Bar				Bar 10u-16u			Bar 10u-16u			Bar 10u-16u			Bar 10u-13u	Foodtruckfestival 13u-23u		Bar 10u-16u		OHK Expositie 20u-3u		OHK Muziek festival 14u-24u		
Opvang	Opvang 6u-8u 15u30-18u30			Opvang 6u-8u 15u30-18u30			Opvang 6u-8u 12u-18u30			Opvang 6u-8u 15u30-18u30			Opvang 6u-8u 15u30-18u30									
Overige ruimtes				Pop-up store 9u-18u			Pop-up store 9u-18u			Pop-up store 9u-18u			Pop-up store 9u-18u			Pop-up store 9u-18u				Workshop keramiek 10u-13u		
Buiten terrein	LO scholen 8u30-15u		Publiek Sportveld 16u-23u	LO scholen 8u30-15u		Publiek Sportveld 16u-23u	LO scholen 8u30-15u		Publiek Sportveld 16u-23u	LO scholen 8u30-15u		Publiek Sportveld 16u-23u	LO scholen 8u30-15u		Publiek Sportveld 16u-23u	Publiek Sportveld 10u-14u	Match Sportclubs 14u-20u	Publiek Sportveld 20u-23u		Publiek Sportveld 10u-14u	Match Sportclubs 14u-20u	Publiek Sportveld 20u-23u

* Autovrije zone tussen 1u-6u en 15u-24u met uitzondering voor evenementen

De Arnohal

"Je veux nager, encore une fois."

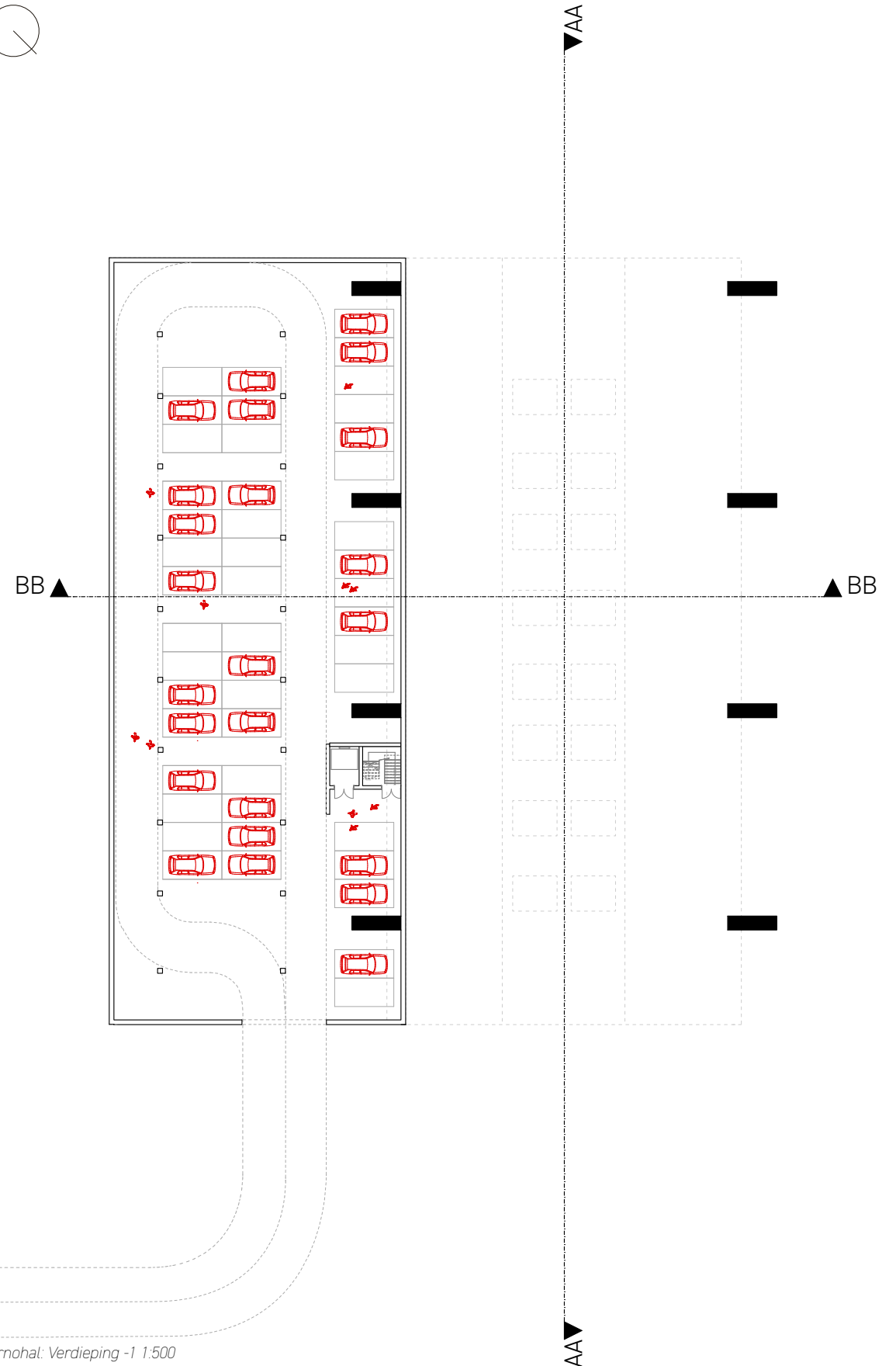
Het stedelijk laboratorium van Oostende

De hal zelf voorziet meerdere evenementen- en marktfuncties. Om deze te faciliteren, worden er twee extra volumes onder de hal toegevoegd, die mee het ritme van de dakkoepels volgen. Hierin bevinden zich tafels, stoelen, podiumplaten, etc. Op die manier blijft de hal zelf open, maar kan hij makkelijk getransformeerd worden naar de noden van het moment. Er loopt een trap tussen beide volumes, waardoor ook het dak van beide toegankelijk wordt. Deze kunnen gebruikt worden als techniekenverdiep, waar een beamer of geluidsinstallatie

kan geplaatst worden. Er is voor deze apparatuur extra bergruimte voorzien in beide nieuwe gebouwen.

De nieuwe volumes bestaan uit een houten basisstructuur met een max. overspanning van zes meter. De ondergronds parking wordt ondersteund door betonnen kolommen met een overspanning van vijf tot tien meter. De afgebroken delen van het zwembad worden hergebruikt voor bepaalde componenten. Zo worden de betonstenen gerecupereerd voor de gevel, en wordt het verpulverd beton gebruikt voor de aanleg van het plein onder de Arnohal.

Zicht straatzijde

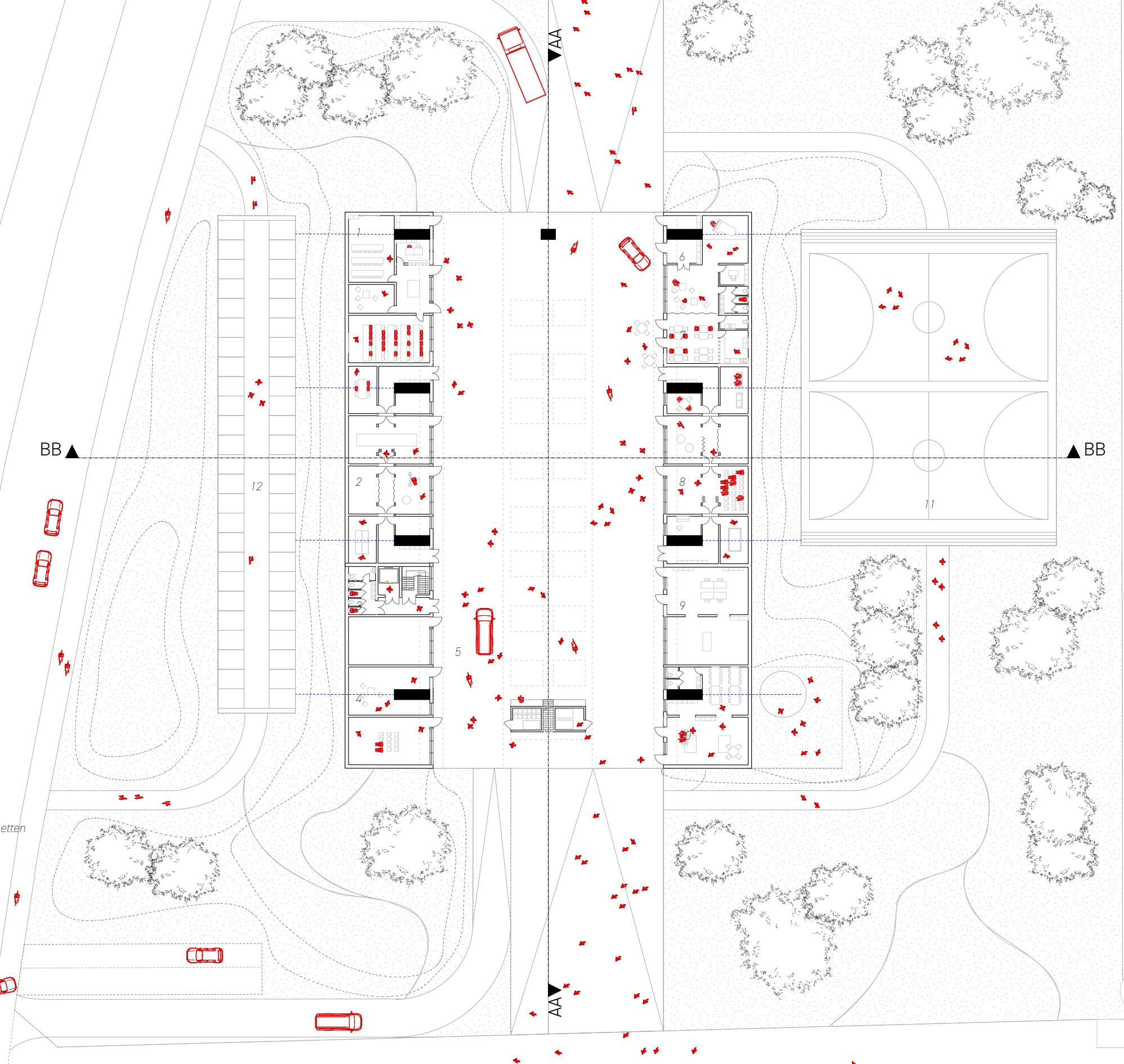

Arnohal: Verdieping -1 1:500

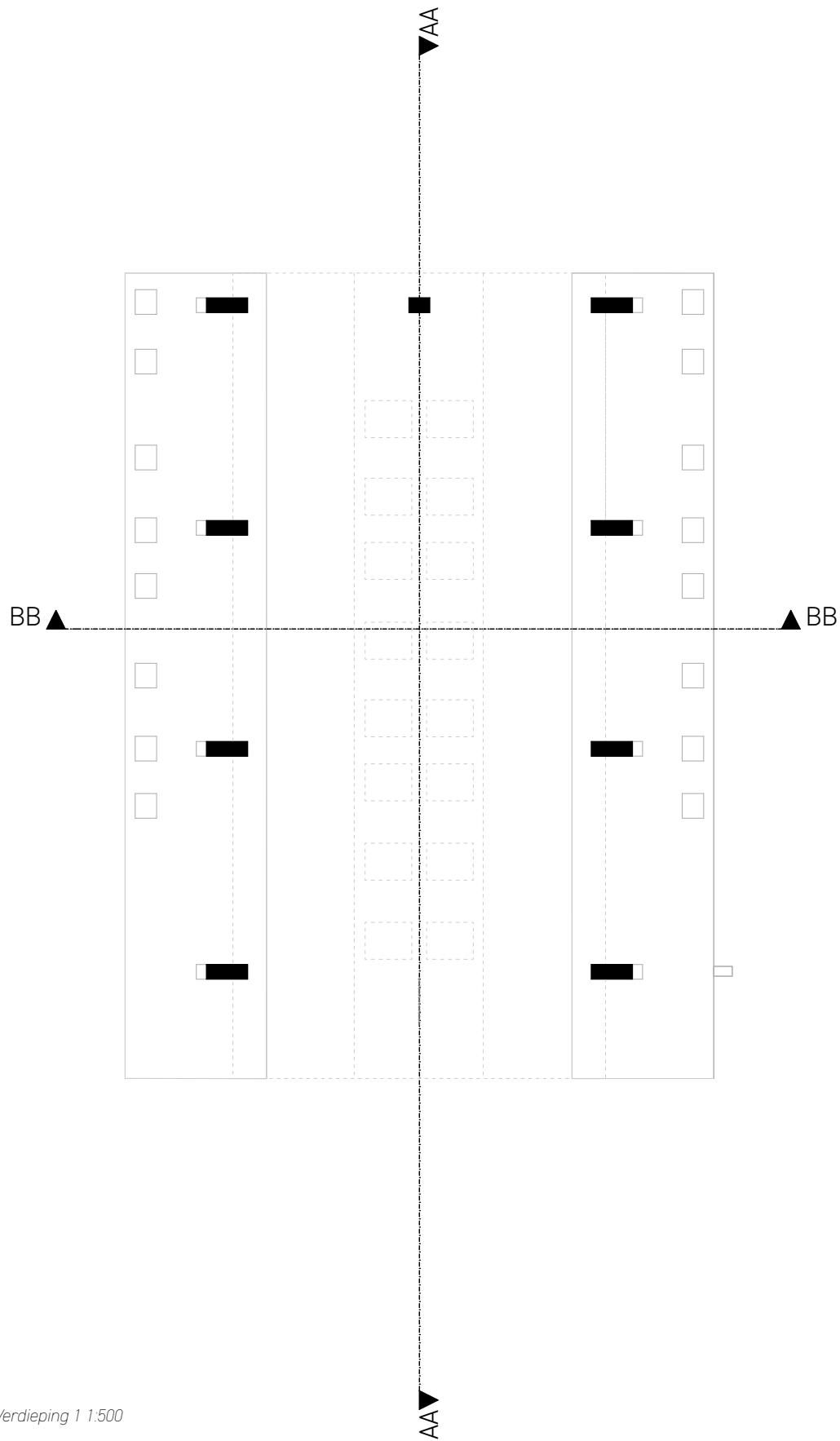

- 1 Volwassenenonderwijs
- 2 Werkateliers
- 3 Ingang parking - publieke toiletten
- 4 Tijdelijke bedrijfsruimte
- 5 Arnohal als markt- en evenementenhal
- 6 OHK
- 7 Bar
- 8 Repetitielokalen
- 9 Tijdelijke bedrijfsruimte
- 10 Naschoolse opvang
- 11 Sportvelden
- 12 Serres bewoners

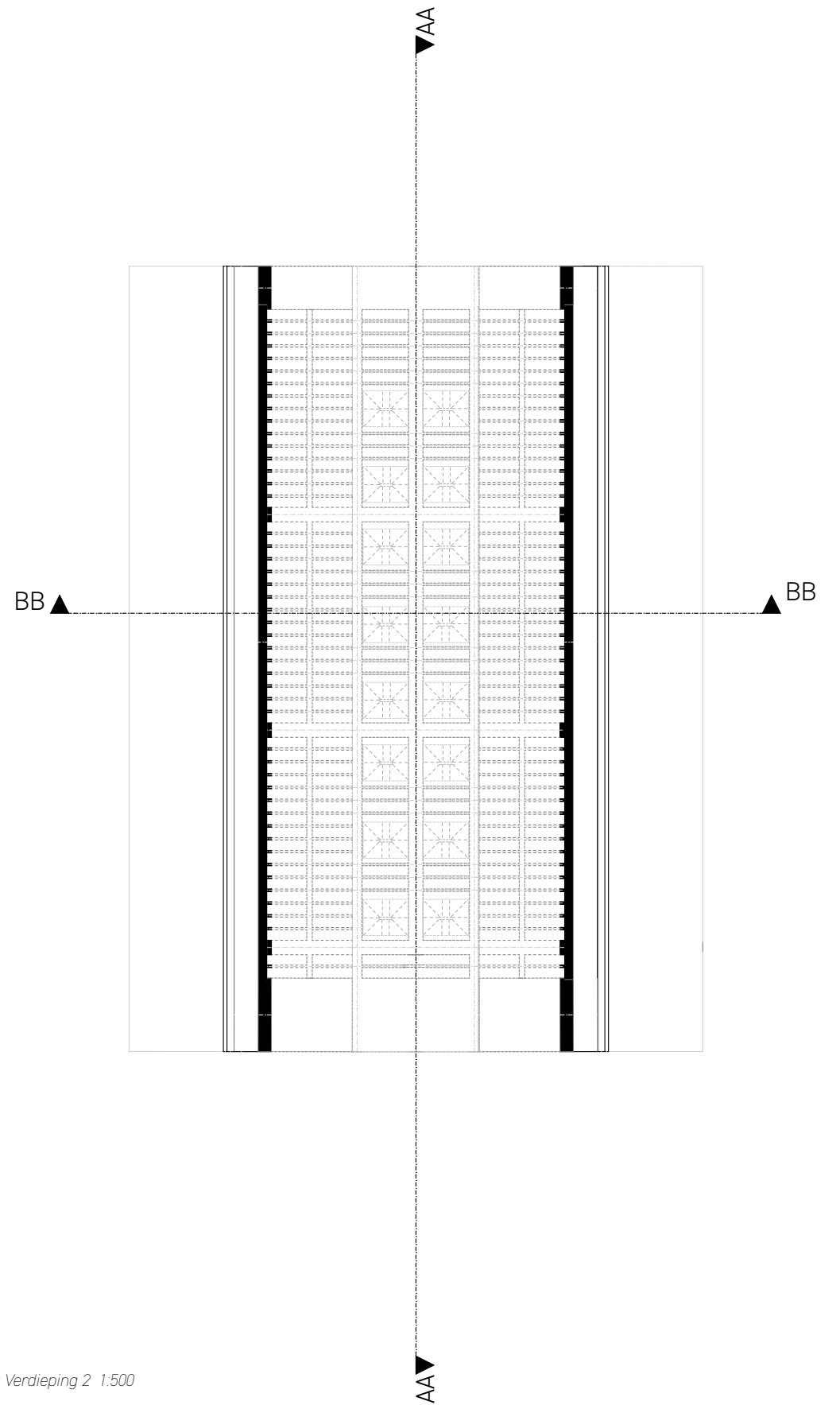
Arnohal: Gelijkvloers 1:500

Amohal: Verdieping 1 1:500

Amohal: Verdieping 2 1:500

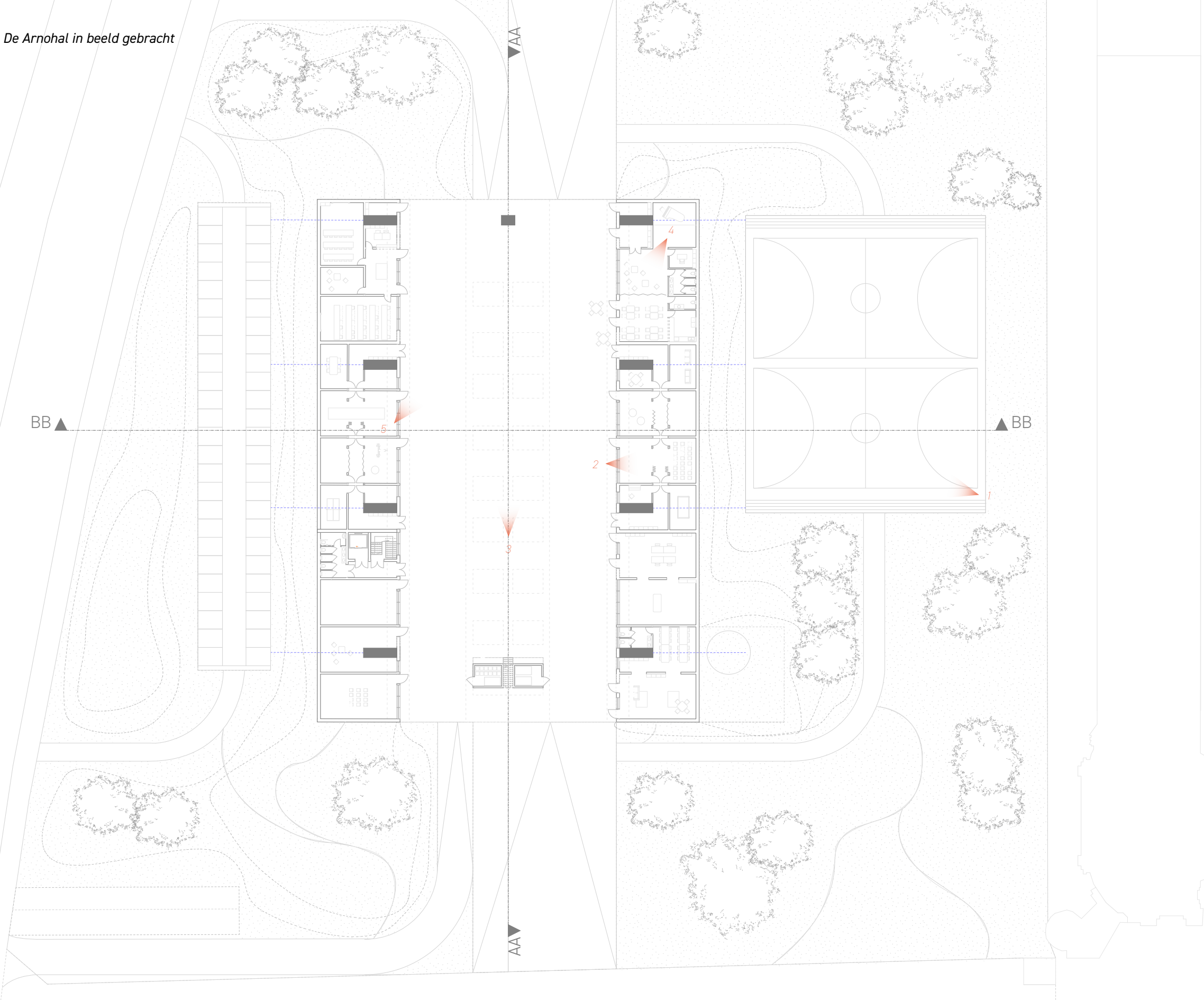
De Arnohal in beeld gebracht

BB ▲

▲ BB

▲ AA

▲ AA

Situering verschillende taferelen

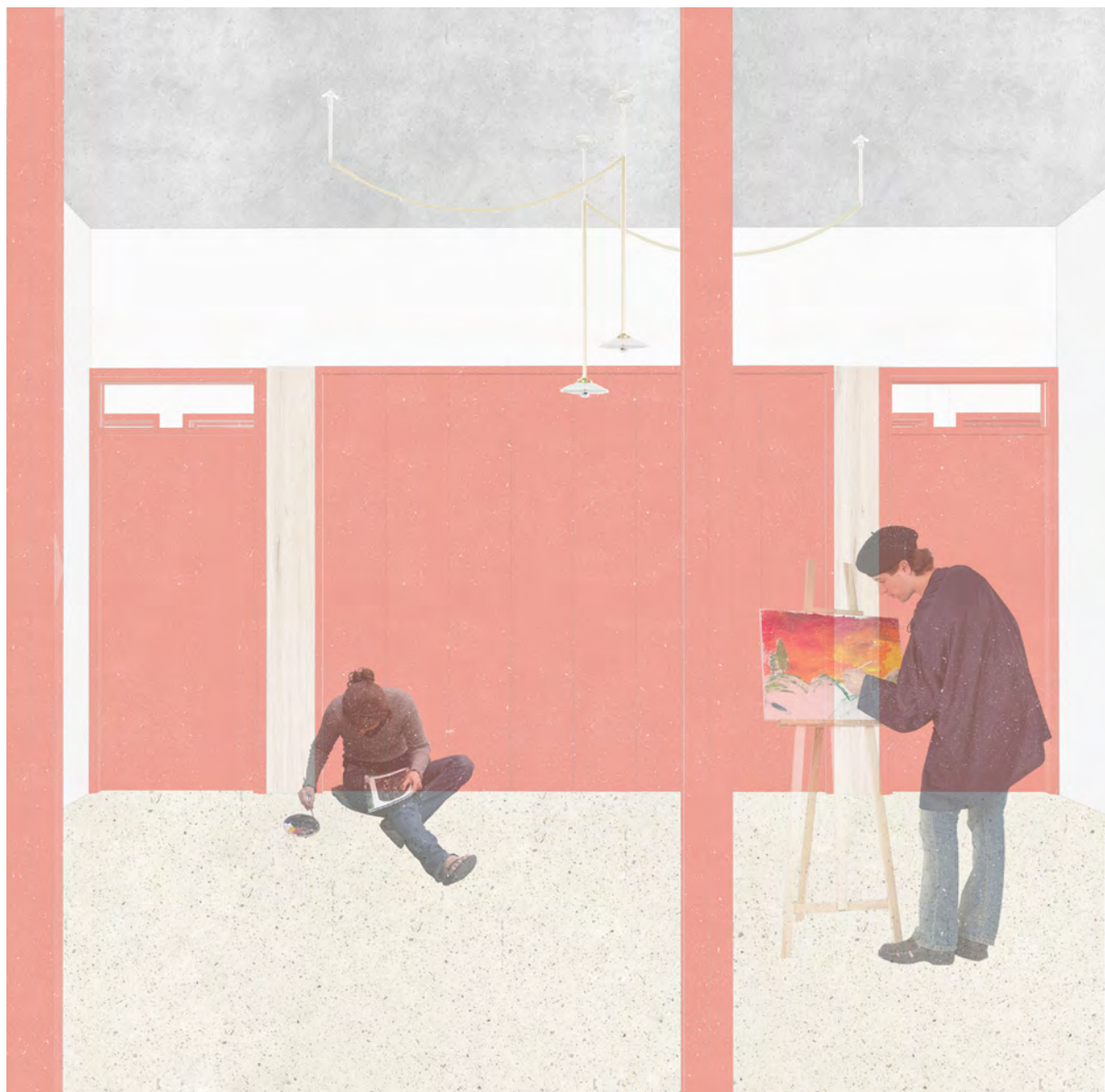
Tafereel 1: Site Arnohal

Bij droog of koud weer kunnen de sportvelden gebruikt worden door iedereen die graag basketbal speelt.

Tafereel 1: Site Arnohal

In de zomer of bij regen loopt het veld vol met water. Dit gebeurt via de oude toevoer van het zwembadwater maar ook via een nieuwe toevoer van regenwater. Zo ontstaat er een waterplein dat kan worden ingezet ter verkoeling of recreatie.

Tafereel 2: Ateliers

Wanneer je door de ramen van de ateliers kijkt, kan je verschillende kunstenaars aan het werk zien. Ze bereiden hun voor op de tentoonstelling later dit weekend.

Tafereel 2: Ateliers

Tegen de avond zetten muzikanten de deuren van de ateliers open: zo ontstaat er een grotere repetitieruimte waar opkomende muzikanten kunnen repeteren.

Tafereel 3: de Arnohal

In de ochtend kunnen de kinderen van de naschoolse opvang nog even buitenspelen onder de Arnohal. Deze zorgt voor een overdekte buitenruimte om te spelen als het regent.

Tafereel 3: de Arnohal

Op vrijdagmiddag staan er meerdere foodtrucks geparkeerd onder de Arnohal voor het foodtruckfestival aan het begin van de zomer.

Tafereel 4: OHK

Het OHK houdt in de week een vergadering om hun fuif te organiseren.

Tafereel 4: OHK

Zaterdagavond vindt het evenement plaats, waarbij het OHK kan gebruik maken van de bar naast hun.

Tafereel 5: de Arnohal

De Arnohal kan vrij benut worden door het OHK om optredens en barbecues te organiseren.

Tafereel 5: de Arnohal

Eenmaal per jaar wordt er een groot muziekfestival georganiseerd onder de Arnohal: een ideaal moment om meer mensen kennis te laten maken met dit Oostendse stedelijk laboratorium!

87 Posters op het zwembad

88 Stickers van de Arnohal

Passief protest aan het zwembad
Oostende, 8 juni 2023

BESLUIT

Deze masterproef illustreert een duidelijk probleem in de omgang met ons brutalistisch erfgoed, dat onder andere in Vlaanderen dreigt verloren te gaan. Brutalistische gebouwen die, net zoals het stedelijk zwembad, een prominente rol speelden binnen hun context, en die misschien terug kunnen spelen. Hoe breek je als architect in op zo'n debat?

Het verloop van deze masterproef werd sterk beïnvloed door de procedure van de sloopvergunning van het stedelijk zwembad. De beslissing van de deputatie viel pas halverwege het academiejaar, en werd dan nog eens uitgesteld met twee maanden. Voor de definitieve beslissing werd gemaakt, was er al gekozen om de focus van de masterproef op het zwembad zelf te houden, in een hoop dat het tij nog zou keren. Zo kon dit onderzoek misschien nog actief bijdragen tot een nieuw herbestemmingsproject voor het stedelijk zwembad. Het is uiteindelijk niet zo gelopen, wat niet betekent dat een ontwerp geen meerwaarde meer heeft binnen deze masterproef. Het ontwerp illustreert hoe het stedelijk zwembad terug haar rol kan opnemen binnen de stad, en kan teruggeven aan haar bewoners. Het kan mensen bewust maken van de geschiedenis van Oostende, dat al langer dan vandaag zijn onroerend erfgoed lijkt te negeren. De Arnohal toont mensen dat er andere mogelijkheden zijn dan te slopen. Kortom: er kan anders omgegaan worden met ons brutalistisch patrimonium.

De nieuwe Arnohal illustreert hoe een herbestemmingsproject nog altijd in lijn kan liggen met het originele karakter van het bestaande gebouw. De belangrijkste ruimte van het zwembad blijft behouden, en de nieuwe ingrepen herstellen niet alleen de connectie tussen architectuur en natuur, maar ook tussen gebouw en omgeving. Door de zwembadhal als overdekte buitenruimte te behandelen, ontstaat er een flexibel project dat een zo breed mogelijk publiek kan bereiken. Het houdt zo rekening met de bouwpathologie van het zwembad, dat in dit geval de keuze om een positie in te nemen ten opzichte van het bestaande, sterk heeft beïnvloed. De Arnohal zoekt dus opnieuw een connectie met haar stedelijke omgeving: een verbinding die terug mogelijk wordt door een publiek programma en een nieuwe inplanting. Deze aspecten waren beide belangrijk binnen de context waarin brutalistische gebouwen vorm kregen, en worden hier opnieuw ingezet in een hedendaagse context. De Arnohal toont aan hoe de nood aan dynamische, publieke infrastructuur nog steeds aanwezig is, en hoe juist ons bestaand brutalistisch patrimonium dit terug kan voorzien. Het weerlegt indirect de standpunten van het stadsbestuur om het gebouw te slopen.

Door te focussen op het stedelijk zwembad en het debat eromheen, kon deze masterproef een grondige analyse van de sloopprocedure schetsen. Uit dit onderzoek kwamen nog enkele voorbeelden naar voren die gelijkenissen vertoonden met de situatie van het stedelijk zwembad. Deze ontdekking riep nog andere vragen op over een breder debat in Oostende, en zelfs in Vlaanderen. Een debat dat het beleid rond jong erfgoed in vraag stelt. Hoe kan het dat er zo speculatief wordt omgegaan met bouwkundig erfgoed? Waarom krijgt ouder erfgoed voorrang op jonger erfgoed? Is er geen duidelijker kader voor besturen over kwesties rond het afbreken van bouwkundig erfgoed? Dit zijn vragen die een architect weinig kan sturen. Wel kan hij/zij, met een tegenvoorstel zoals de Arnohal, een discussie starten die kritisch reflecteert op deze zaken.

Oostende
DE STAD
AAN ZEE

Kenmerk: OMV_20220723

BEKENDMAKING BESLISSING OMGEVINGSVERGUNNING

Gegevens over de aanvrager of de exploitant
Aanvrager: OPDRAVER TUSSENGEMEENTELIJKE MAATSCHAPPIJ DER VLAANDEREN VOOR WATERVOORZIENING, met als adres Stropstraat 1, 9000 Gent

Gegevens over de aanvraag
Het betreft een aanvraag met stedenbouwkundige handelingen met als omschrijving: de sloop van de gebouwen en buitenvoorzieningen van het oud stedelijk zwembad.

Gegevens van het perceel
Ligging
Koninginnelaan 1 - Koningin Astridlaan 1-3

Kadastrale omschrijving
6de afdeling, sectie D nr. 0009 G 2

De beslissing
De deputatie heeft op 09/02/2023 de omgevingsvergunning verleend.

Gegevens met betrekking tot inzagemogelijkheid
De beslissing ligt ter inzage van het publiek in de lokettenhal van het Stadhuis van Oostende
23/02/23 tot en met 25/03/23

Inzage kan enkel na het maken van een telefonische afspraak via het gratis nummer 0800.1.8400.
Op de volgende momenten: ma-di-wo: 08.30 - 16.30 / do: 08.30 - 12.00 en van 16.30 - 20.00 / vr: 08.30 - 13.00

U kunt, als betrokken publiek, een beroep instellen tegen deze beslissing.
U maakt deel uit van het betrokken publiek als u als natuurlijke persoon, rechtspersoon, vereniging, organisatie of groep met rechtspersoonlijkheid gevolgen ondervindt of waarschijnlijk ondervindt van of belanghebbende bent bij de besluitvorming over de afgifte van een omgevingsvergunning of de bijstelling van de vergunningsvoorwaarden.
Bezorg hiertoe een verzoekschrift tot schorsing en/of vernietiging per aangetekende brief of door neerlegging ter griffie aan Raad voor Vergunningsbetwistingen
p/a Dienst van de Bestuursrechtscolleges
Koning Albert II-laan 35 bus 81
1030 Brussel
Doe dit op straffe van onontvankelijkheid binnen een vervalt termijn van 45 dagen te rekenen vanaf de begindatum van aanplakking. Deze termijn kan worden verlengd.
Dien het verzoekschrift in vijfvoud in, namelijk één origineel en vier fotokopies of een digitale kopie.

Het stedelijk zwembad wordt een precedent van jong erfgoed dat te vroeg verloren is gegaan. Het gebouw is ten prooi gevallen aan een jarenlang wanbegrip. Dit onderzoek schets duidelijk een gebrek aan kennis over zulke brutalistische gebouwen bij een breder publiek. Kennis over de geschiedenis van het brutalisme, en over de relatie van deze beweging tot haar context. Kennis over het zwembad zelf, over het concept achter het gebouw alsook de bouwfysische aspecten ervan. Het stadsbestuur maakte hiervan gebruik en speculeerde een aantal zaken in hun voordeel binnen de procedure over de sloopvergunning. Moest er een groter publiek hebben geprotesteerd tegen de sloop, had het stadsbestuur misschien van mening kunnen veranderen, net zoals bij het Kursaal.

Deze masterproef toont aan dat er een dringende nood is de fysische en juridische aspecten verder te onderzoeken binnen zulke situaties in de toekomst. Er moet kritisch gekeken worden naar het beleid rond deze gebouwen, voor er nog onder de sloophamer vallen.

BIBLIOGRAFIE

Boeken

Beanland, Christopher. *Concrete concept: brutalist buildings around the world*. (London: Frances Lincoln Limited, 2016).

Bekaert, Geert; De Meyer, Ronny. *Paul Felix: 1913 architectuur 1981*. (Tielt: Lannoo, 1981).

Bontridder, Albert. *Dialoog tussen Licht en Stilte*. (Antwerpen: Uitgeverij Helios, 1963).

Croft, Catherine; Macdonald, Susan (eds.). *Concrete: Case Studies in Conversation Practice*. (Los Angeles: Getty Publications, 2018).

De Bont, Yves. *100 jaar wonen in Turnhout: architectuur van 1895 tot 1995*. (Zellik: Roularta Books, 1995).

Doucet, Isabelle. *The Practice Turn in Architecture: Brussels after 1968*. (Oxon: Routledge, 2015).

Elser, Oliver; Kurz, Phillip; Cachola Schmal, Peter (eds.). *SOS Brutalism: a global survey*. (Zürich: Park Books, 2017).

Tostoos, Ana (eds.). *Modern Heritage – Reuse, Renovation, Restoration*. (Basel: Birkhäuser Publishers, 2022).

Hoofdstuk(ken) uit een boek

Bekaert, Geert, 'Postmodernisme en modernisme na 1945', in: *Postmodernisme en modernisme na 1945* (Tielt: Lannoo, 2008), p. 7-18.

De Caigny, Sofie, 'Meerstemmigheid in monumenten', in: *Architectuurboek Vlaanderen N°14. Wanneer attitudes vorm krijgen* (Antwerpen: Vlaams Architectuurinstituut, 2020), p. 179-86.

De Caigny, Sofie, 'Verwikkelingen tussen geschiedenis en architectuur', in: *Architectuurboek Vlaanderen N°15. Allianties met de realiteit* (Antwerpen: Vlaams Architectuurinstituut, 2022), p. 205-212.

Verpoest, Luc, 'Felix Paul', in: Van Loo, Anne (ed.), *Repertorium van de architectuur in België* (Antwerpen: Mercatorfonds, 2003), p. 30.

Wetenschappelijke artikels

Campagna, Barbara A. 'Redefining Brutalism.' *APT Bulletin: The Journal of Preservation Technology*, Vol. 51, No. 1 (2020): 25-36. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26920641>.

Couchez, Elke; Heynickx, Rajesh; Heynen, Hilde. 'Tracing the Avant-Texte of Architectural Theory: The Paul Felix Case.' *History of Intellectual Culture*, Vol.

11, No. 1 (2014-2016): 1-27. <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/hic/article/view/69178>.

Holleran, Max. 'Concrete Monsters of the Welfare State: Discussions of Brutalist Architecture on Social Media.' *Space and Culture* (2021): 1-17. <https://doi.org/10.1177/12063312211019384>.

Mould, Oli. 'Brutalism Redux: Relational Monumentality and the Urban Politics of Brutalist Architecture.' *Antipode*, Vol. 49, No. 3 (2017): 701-20. <https://doi.org/10.1111/anti.12306>.

Niebrzydowski, Wojciech. 'From "As Found" to Bush-Hammered Concrete – Material and Texture in Brutalist Architecture.' *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, Vol. 471, No. 7 (2019): 1-9. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/471/7/072016>.

Artikels uit tijdschriften of kranten

AAVV, 'Bekroningen onderscheidingen Felix', *West-Vlaanderen*, 03/1955, n.p.

AAVV, 'église à Warergem - école primaire à Ostende', *La Maison*, 02/1968, n° 2, n.p.

AAVV, 'Chapelle de le Clinique saint Joseph Ostende', *Art d'Eglise*, jrg 34, s.d., n°137, p. 394-396.

Belpaeme, Leen, "'Een Arnohuis als museum én ontmoetingsplaats'", *Het Laatste Nieuws*, 01/10/2022, p. 31.

Belpaeme, Leen, "'Plannen Niet Af, Maar Hier Komt Groene Zone": Dement En Archipel Dienen Beroep in Bij de Provincie Tegen Afbraak Oud Zwembad', *Krant van West-Vlaanderen*, 23/09/2022, p. 42.

Debuyst, Frédéric, 'Le Monastère des Clarisses d'Ostende', *Art d'Eglise*, 1959, p.177-195.

Felix, Paul, 'Moderne Architectuur', *West-Vlaanderen*, 1954, p. 263-265.

Parnell, Steve, 'A Two-Day Conference in Berlin Explored the International Incarnations of Brutalism Bnt Didn't Quite Manage a Definition, Writes', *Architectural Review*, 2012, p. 18-19.

Strauven, Francis, 'Het eigenzinnig gewone van Paul Felix', *Wonen TABK*, 1982, n° 11, p.1- 4.

Online nieuwsartikels

Auteur onbekend. "'Maak van oud zwembad stadshal' (vzw Archipel)." *focus wtv*, 9 juni, 2021.
<https://www.focus-wtv.be/nieuws/maak-van-oud-zwembad-stadshal-vzw-archipel>.

Auteur onbekend. "Media Center, een dossier dat al jaren aansleept." *Het Laatste Nieuws*, 20 juni, 2014.
<https://www.hln.be/oostende/media-center-een-dossier-dat-al-jaren-aansleept~a3a9bf3f/>.

Auteur onbekend. "Provincie keurt sloop oud zwembad Oostende goed." *focus wtv*, 21 februari, 2023a.
<https://www.focus-wtv.be/nieuws/provincie-keurt-sloop-oud-zwembad-oostende-goed>.

Belpaeme, Leen. "360 kinderen op wachtlijst voor stedelijke kinderopvang in Oostende. "In januari komt er een centraal aanmeldingssysteem"." *Het Laatste Nieuws*, 11 oktober, 2022.
<https://www.hln.be/oostende/360-kinderen-op-wachtlijst-voor-stedelijke-kinderopvang-in-oostende-in-januari-komt-er-een-centraal-aanmeldingssysteem~a9965cf6/>.

Belpaeme, Leen. "Buitenbad zwembad sluit eind augustus definitief na 42 jaar." *Het Laatste Nieuws*, 21 augustus, 2020.
<https://www.hln.be/oostende/buitenbad-zwembad-sluit-eind-augustus-definitief-na-42-jaar~a2828d1f/>.

Belpaeme, Leen. "Burgemeester Bart Tommelein over de uitdagingen voor Oostende: "Bouwen op de site van het oude zwembad zou veel oplossen, maar dat willen we niet"." *Het Laatste Nieuws*, 20 februari, 2023a.
<https://www.hln.be/oostende/burgemeester-bart-tommelein-over-de-uitdagingen-voor-oostende-bouwen-op-de-site-van-het-oude-zwembad-zou-veel-oplossen-maar-dat-willen-we-niet~abedba167/>.

Belpaeme, Leen. "Het Stadsatelier zal zich de komende jaren buigen over nieuwe invulling site oud zwembad." *Het Laatste Nieuws*, 26 januari, 2023b.
<https://www.hln.be/oostende/het-stadsatelier-zal-zich-de-komende-jaren-buigen-over-nieuwe-invulling-site-oud-zwembad~a9537b85/>.

Belpaeme, Leen. "Oostende biedt 8 leerlingen deeltijds onderwijs werkplek aan." *Het Laatste Nieuws*, 28 februari 2023c.
<https://www.hln.be/oostende/oostende-biedt-8-leerlingen-deeltijds-onderwijs-werkplek-aan~a4902fdd/>.

Janaert, Michael. "Erfgoedvereniging Dement niet verder in beroep tegen sloopvergunning oud zwembad in Oostende." *vrt nws*, 22 maart, 2023.
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/03/22/erfgoedvereniging-dement-niet-verder-in-beroep-tegen-sloopvergun/>.

Jaquet, Dominique. "O'sea vervangt definitief The White op site Media Center." *Het Nieuwsblad*, 27 april, 2016.
https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160426_02259700.

Jonckheere, Camille. "Vlaamse regering investeert 10 miljoen in restauratie

Thermae Palace Hotel en Koninklijke Gaanderijen in Oostende." *vrt nws*, 23 januari, 2023.
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/01/23/vlaamse-regering-investeert-10-miljoen-in-restauratie-van-het-th/>.

Martin, Michiel. "Vlaanderen, waar erfgoedparels de sloopkogel wacht: 'Nietszeggende appartementen doen dorpsgevoel verwateren'." *De Morgen*, 6 mei, 2023.
<https://www.demorgen.be/nieuws/vlaanderen-waar-erfgoedparels-de-sloopkogel-wacht-nietszeggende-appartementen-doen-dorpsgevoel-verwateren~b587bd5a/>.

Matthys, Cedric. "SoGent vecht "Wasserij-arrest" aan voor Raad van State, maar wanneer wordt er opnieuw gewerkt aan buurtcentrum Sint-Amandsberg?." *Het Laatste Nieuws*, 18 november, 2022.
<https://www.hln.be/gent/sogent-vecht-wasserij-arrest-aan-voor-raad-van-state-maar-wanneer-wordt-er-opnieuw-gewerkt-aan-buurtcentrum-sint-amandsberg~a612e788/>.

Outters, Amélie. "Groot portret van Arno prijkt op stadhuis van Oostende: "Ik heb een mentale erectie"." *vrt nws*, 3 november, 2020.
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/11/03/grote-muurschildering-van-zanger-arno-onthuld-op-stadhuis-van-oo/>.

Roos, Jeffrey. "Erfgoedvereniging Dement niet verder in beroep tegen sloopvergunning oud zwembad in Oostende." *vrt nws*, 22 februari, 2023.
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/03/22/erfgoedvereniging-dement-niet-verder-in-beroep-tegen-sloopvergun/>.

Webpagina's

Auteur onbekend, 'Actieplan Bouwkundig Erfgoed', <https://www.oostende.be/actieplan-bouwkundig-erfgoed> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 25/02/2023b).

Auteur onbekend, 'De Felix', <https://transarchitectuurstedenbouw.be/dc-gentbrugge-2019-2022/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 11/04/2023c).

Auteur onbekend, 'Disorderline - The Crystal Ship', <https://thecrystalship.org/nl/artworks/disorderline-2/> (05/06/2016; laatst geconsulteerd 25/04/2023d).

Auteur onbekend, 'Informatie voor bezoekers', <https://www.oostende.be/bezoekers-bereikbaar-oostende> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 30/05/2023e).

Auteur onbekend, 'Jongerenmuziekcentrum OHK', <https://jongerenmuziekcentrumohk.be/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 02/03/2023f).

Auteur onbekend, 'Nieuwe invulling site oud zwembad', <https://www.oostende.be/nieuwe-invulling-site-oud-zwembad> (26/01/2023; laatst geconsulteerd 19/02/2023g).

Auteur onbekend, '004106 Kortrijk - Magdalenazwembad', <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/instrumenten/open-oproep/projecten/oo4106-kortrijk-magdalenazwembad> (datum laatste aanpassing onbekend; 11/04/2023h).

Auteur onbekend, 'Oostende', <https://www.visitflanders.com/de/reiseziele-landern/oostende> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 12/04/2023i).

Auteur onbekend, 'Paul Felix', <https://archipelvzw.be/en/archief/architecten/paul-felix> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 11/10/2022j).

Auteur onbekend, 'Paul Felix/Jan Tanghe: Stedelijk Zwembad Oostende', <https://www.sosbrutalism.org/sixcms/detail.php?id=16817358> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023k).

Auteur onbekend, 'stadshal Oostende - van zwemhal tot stadshal', <https://stadshaloostende.be/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 06/04/2023l).

Auteur onbekend, 'Waterbehandeling van zwembaden door ozonisatie', <https://www.golantec.be/Ozonisatie.html> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 01/03/2023m).

Auteur onbekend, 'Wijzigingen op 1 januari 2017', <https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/wijzigingen-op-1-januari-2017> (23/12/2016; laatst geconsulteerd 20/02/2023n).

Canfyn, Filip, 'Steen&Been (column Filip Canfyn): A family affair', <https://architectura.be/nl/nieuws/steen-been-column-filip-canfyn-a-family-affair/> (18/01/2016; laatst geconsulteerd 06/11/2022).

Cardinael, Phillip; Felix, Marc; Supply, Wim et al., 'Sos brutalisme... sos zwembad Oostende', <https://archipelvzw.be/nl/agenda/530/sos-brutalisme-sos-zwembad-oostende> (30/12/2017; laatst geconsulteerd 04/10/2022).

Desaeger, Raf; Desimpelaere, Werner; Vlaeminck, Sieg, 'Jan Tanghe in Discussion', <https://archipelvzw.be/en/agenda/271/jan-tanghe-in-gesprek> (27/09/1991; laatst geconsulteerd 08/10/2022).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023a: Appartementgebouw [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55609> (2005; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023b: Basisschool van het Onze-Lieve-Vrouwcollege [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56743> (2005; laatst geconsulteerd 04/06/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023c: Casino-Kursaal [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56428> (2005; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023d: Felix [online], <https://id.erfgoed.net/personen/2137> (30/04/2019; laatst geconsulteerd 10/04/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023e: Historische stadskern van

Oostende [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140010> (2014; laatst geconsulteerd 25/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023f: Koninklijke Gaanderijen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56979> (2005; laatst geconsulteerd 18/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023g: Stadhuis van Oostende [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56926> (2005; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023h: Stedelijk zwembad [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55595> (2005; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023i: Tanghe [online], <https://id.erfgoed.net/personen/4712> (30/04/2019; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023j: Thermae Palace [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56980> (2018; laatst geconsulteerd 18/03/2023).

Rutgeerts, Johan, 'DWARSBEUK (Johan Rutgeerts): De Arnohall in Oostende', <https://architectura.be/nl/nieuws/dwarsbeuk-johan-rutgeerts-de-arnohall-in-oostende/> (03/10/2022; laatst geconsulteerd 04/10/2022).

Sanctorum, Johan, 'De Oostendse farce van de verduisterde vuurtoren, voor u uitgelegd', <https://doorbraak.be/de-oostendse-farce-van-de-verduisterde-vuurtoren-voor-u-uitgelegd/> (06/02/2023; laatst geconsulteerd 17/04/2023).

Verhulst, Liesbeth, 'Sloop voormalig zwembad Oostende goedgekeurd', <https://architectura.be/nl/nieuws/sloop-voormalig-zwembad-oostende-van-paul-felix-en-jan-tanghe-goedgekeurd/> (04/08/2022; laatst geconsulteerd 04/10/2022).

Radio- en TV-programma's

Bouwpromotor baas? (Eén, 07 september 2022)

De Modernisten: Paul Felix (Canvas, 31 augustus 2020)

Andere gepubliceerde bronnen

Archipel vzw. *SOS brutalisme... SOS zwembad Oostende: pleidooi voor een respectvolle herbestemming*. 2016. <https://archipelvzw.be/nl/archief/publicaties/344/2016-sos-zwembad-oostende>.

Brief van Paul Felix aan de Rector van de KU Leuven, 27/09/1971, Felix-partners, Oostende.

Debacker, Inge. *Beoordelen van sloopaanvragen van gebouwen opgenomen in de vastgestelde Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed*. 15/02/2018. https://www.onroenderfgoed.be/sites/default/files/2018-09/richtlijn_beoordelen_sloopaanvragen.pdf.

De Caigny, Sophie; Grafe, Christoph; Hannema, Kirsten. *Onvoltooid verleden*. Sint-Pieters-Leeuw: Daddy Kate, 2017. https://www.vai.be/volumes/publications/vai-vlugschrift-onvoltooid_verleden_0.f1564042674.pdf.

De Smet Vermeulen Architecten. *Behoud door ontwikkeling: afwegen tussen bouwkundig erfgoed en stadsvernieuwing*. Brussel: Vlaamse overheid Agentschap voor Facilitair Management - Digitale drukkerij, 2008. <https://www.kenniscentrumvlaamsesteden.be/kennisbank/beleidsdomeinen/erfgoed/Documents/A.be%20publicatie%20Behoud%20door%20Ontwikkeling.pdf>.

Nieuwsbrief Dement vzw via e-mail correspondentie met Guy Servaes, voorzitter van Dement vzw, 06/04/2023.

Stad Oostende. *Burgerbevraging Oostende 2022: resultaten*. 2022. file:///C:/Users/Femke%20Van%20der%20Meulen/Downloads/Oostende%20-%20Burgerbevraging%20Resultaten%20(1).pdf

Team Vlaams Bouwmeester. (06/2014). *OO 2702A - VOLLEDIGE STUDIEOPDRACHT VOOR DE GRONDIGE RENOVATIE EN UITBREIDING VAN HET ZWEMBAD IN OOSTENDE*. [PDF Presentatie]. Team Vlaams Bouwmeester, Brussel, België.

Team Vlaams Bouwmeester. (s.d. a). *OO 2702 - RENOVATIE EN UITBREIDING VAN HET ZWEMBAD IN OOSTENDE - SENTIMENTEEL EN FUNCTIONEEL*. [PDF Presentatie]. Team Vlaams Bouwmeester, Brussel, België.

Team Vlaams Bouwmeester. (s.d. b). *OO 2702 D -zwembad Oostende*. [PDF Presentatie]. Team Vlaams Bouwmeester, Brussel, België.

Niet-gepubliceerde bronnen

ABETEC NV. (18/06/2009). *TMVW: Zwembad Oostende: audit*. [PDF Bijlage]. ABETEC, Dendermonde, België.

ABG Betonconsultants. (17/06/2015). *Betononderzoek: Stedelijk Zwembad Oostende*. [PDF Bijlage]. ABG Betonconsultants, Moorslede, België.

Bonus advocaten. (16.09.2022). ontwerp beroepschrift OMV_2022072349. [PDF Bijlage]. Bonus advocaten, Kortrijk, België.

Brief van Marie Goosens aan het College van Burgemeester en Schepenen Oostende, 26/09/2003, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: Afdeling Monumenten & Landschappen West-Vlaanderen, Brugge.

Brief van Agentschap Onroerend erfgoed aan architectenbureau Felix & Partners, 03/04/2013, TMVW t.a.v. Koen Mergan, Gent.

D&B Solutions. (04/02/2022). *SLOOPOPVOLGINGPLAN UITGEBREIDE PROCEDURE*. [PDF Bijlage]. D&B Solutions, Zwijnaarde, België.

E-mail correspondentie met Marc Felix, gepensioneerd architect, voorzitter Archipel en docent, 11/10/2022-07/06/2023.

Felix, Marc. '35. ZWEMBAD OOSTENDE', (onpubliceerde bibliografie; 07/10/2022a).

Gesprek met Marc Felix, gepensioneerd architect, voorzitter Archipel en docent, Oostende, 25/10/2022b.

Lezing Archipel vzw, een architectuurvereniging, en Dement vzw, Oostends vzw

voor liefhebbers van ontroerend erfgoed, Oostende, 14/10/2022.

Robuust architectuur & onderzoek. (17/03/2021). *HAALBAARHEIDSSSTUDIE STABILITEIT: Stedelijk ZWEMBAD OOSTENDE*. [PDF Bijlage]. Robuust architectuur & onderzoek, Gent, België.

Telefonisch gesprek met Peter Lacoere, voormalig directeur van so Gent, 18/04/2023.

ICONOGRAFIE

Voorpagina: Stedelijk zwembad door Paul Felix en Jan Tanghe, foto door auteur tijdens sitebezoek 04/10/2022.

Fig. 1, 9-10, 16-36, 39, 50, 53, 56, 59-61, 68, 72, 74, 75, 77-80, 87-89: Stedelijk zwembad door Paul Felix en Jan Tanghe, foto door auteur tijdens sitebezoek 04/10/2022.

Fig. 2: Alison en Peter Smithson, foto van de RIBA collection in auteur onbekend, 'Alison and Peter Smithson', <https://www.greyscape.com/architects/alison-and-peter-smithson/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 3: Kagawa Government Building van Kenzo Tange, foto van anoniem in auteur onbekend, 'Kagawa Prefectural Government Office East Wing', <https://www.japan-architecture.org/kagawa-prefectural-government-office/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 4: Paul Felix, foto van anoniem in auteur onbekend, 'Paul Felix', <https://archipelvzw.be/en/archief/architecten/paul-felix> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 11/10/2022).

Fig. 5: Appartementgebouw Felix-Van Iseghem door Paul Felix, foto van anoniem in auteur onbekend, 'DUPLEX PENTHOUSE FELIX', <https://www.architectenwoning.be/projecten/duplex-penthouse-felix> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 6: Clarissenklooster door Paul Felix, foto van anoniem in Felix, Marc, 'Clarissenklooster van Paul Felix: 50 jaar architecturale stilte', <https://archipelvzw.be/nl/agenda/111/clarissenklooster-van-paul-felix?tag=modernisme> (18/04/2009; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 7: O. L. Vrouw-college door Paul Felix, foto van Pieter Santy in INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: Basisschool van het Onze-Lieve-Vrouwcollege [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56743> (2005; laatst geconsulteerd 04/06/2023).

Fig. 8: Kapel Sint-Josefskliniek door Paul Felix, foto van anoniem in AAVV, 'Chapelle de la Clinique saint Joseph Ostende', *Art d'Eglise*, jrg 34, s.d., n°137, p. 394-396.

Fig. 11, 86: Park de Nieuwe Koers door Catherine Pyck, foto van anoniem in auteur onbekend, 'Park Nieuwe Koers', <https://www.oostende.be/nieuwekoers> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 12: Park Gaanderijen, foto van anoniem in Anseeuw, Björn, 'Stad Oostende wil van site oud zwembad opnieuw open ruimte met groen maken', <https://www.bjornanseeuw.be/nieuws/stad-oostende-wil-van-site-oud-zwembad-opnieuw-open-ruimte-met-groen-maken> (18/05/2021; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 13-15: Luchtfoto omgeving Stedelijk zwembad in 1971, 1979 en 2021 in <https://www.geopunt.be/> (laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 37-38: Maquettefoto's van het eerste en tweede ontwerp van het stedelijk zwembad door Paul Felix en Jan Tanghe, foto van anoniem in Archipel vzw. *SOS brutalisme... SOS zwembad Oostende: pleidooi voor een respectvolle herbestemming*. 2016. <https://archipelvzw.be/nl/archief/publicaties/344/2016-sos-zwembad-oostende>.

Fig. 40: Voorstel zwembad door BEL architecten in Archipel vzw. *SOS brutalisme... SOS zwembad Oostende: pleidooi voor een respectvolle herbestemming*. 2016. <https://archipelvzw.be/nl/archief/publicaties/344/2016-sos-zwembad-oostende>.

Fig. 41: Grafitti op het stedelijk Zwembad door Disorderline, foto van anoniem in auteur onbekend, 'Disorderline - The Crystal Ship', <https://thecrystalship.org/nl/artworks/disorderline-2/> (05/06/2016; laatst geconsulteerd 25/04/2023).

Fig. 42: Foto van Arno voor het stedelijk zwembad door Paul Felix en Jan Tanghe, foto van anoniem in E-mail correspondentie met Marc Felix, gepesioneerd architect, voorzitter Archipel en docent, 11/10/2022-07/06/2023.

Fig. 43-49: Constructie- en projectfoto's van het stedelijk zwembad door Paul Felix en Jan Tanghe, foto's van Marc Felix in Auteur onbekend, 'Paul Felix/Jan Tanghe: Stedelijk Zwembad Oostende', <https://www.sosbrutalism.org/sixcms/detail.php?id=16817358> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 10/10/2022).

Fig. 51: Logo stad Oostende van auteur onbekend, 'Oostende: de stad aan zee', <https://www.oostende.be/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 52: Logo Dement vzw van auteur onbekend, 'vzw Dement: Oostende vergeet zijn verleden', <https://www.dementoostende.be/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 54: Kursaal Oostende door Leon Stynen, foto door Pieter Santy in INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: Casino-Kursaal [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56428> (2005; laatst geconsulteerd 14/05/2023).

Fig. 55: Media Center in Oostende, foto van anoniem in Fontaine, Edwin. "Afbraak Media Center op schema." *Het Nieuwsblad*, 16 juni, 2010. https://www.nieuwsblad.be/cnt/blefo_20101216_001.

Fig. 57: Fort Napoleon in Oostende, foto van anoniem in auteur onbekend, 'To Do in Ostend', <https://ehlto-ostend2022.com/to-do-in-ostend/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 58: Voordeur stadhuis Oostende door Victor Bourgois, foto van Wikiwannes in auteur onbekend, 'Stadhuis van Oostende', https://nl.wikipedia.org/wiki/Stadhuis_van_Oostende (18/06/2022; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 62-67, 69-71, 73: Beschadigingen Stedelijk zwembad, foto's van anoniem in ABETEC NV. (18/06/2009). *TMVW: Zwembad Oostende: audit*. [PDF Bijlage]. ABETEC, Dendermonde, België.

Fig. 76, 85: Installaties expo OHK, foto's van Michiel Devijver in OHK. 2022. " Dit was Night Shift Oostende dag #1." Facebook, 27 juli, 2022. <https://www.facebook.com/OHKvzw>.

Fig. 81: Stadshal Gent door Robbrecht en Daem i.s.m. Marie-José Van Hee architecten, foto van anoniem in auteur onbekend, 'EIKEN DAKBESCHOT STADSHAL GENT', <https://carpentier.be/nl/realisaties/eiken-dakbeschot-stadshal-gent> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 82: Wooncollectief Borgerhout door Broekx-Schiepers, foto van Broekx-Schiepers in auteur onbekend, 'wooncollectief gravinstraat-gijselsstraat in opdracht van AG Vespa', <https://www.broekx-schiepers.be/projecten/appartementen-woningen/> (datum laatste aanpassing onbekend; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 83: Metropol parasol in Sevilla door J. Mayer H., foto van J. Mayer H. in Cilento, Karen, 'Metropol Parasol / J. Mayer H + Arup', <https://www.archdaily.com/201961/metropol-parasol-j-mayer-h-arup> (24/01/2012; laatst geconsulteerd 05/06/2023).

Fig. 84: Arno tijdens laatste optreden, foto van BELGA in Auteur onbekend. " Arno annuleert concert in de AB." *De Morgen*, 11 maart, 2022. <https://www.demorgen.be/tv-cultuur/arno-annuleert-concert-in-de-ab-b4e4f196/>.

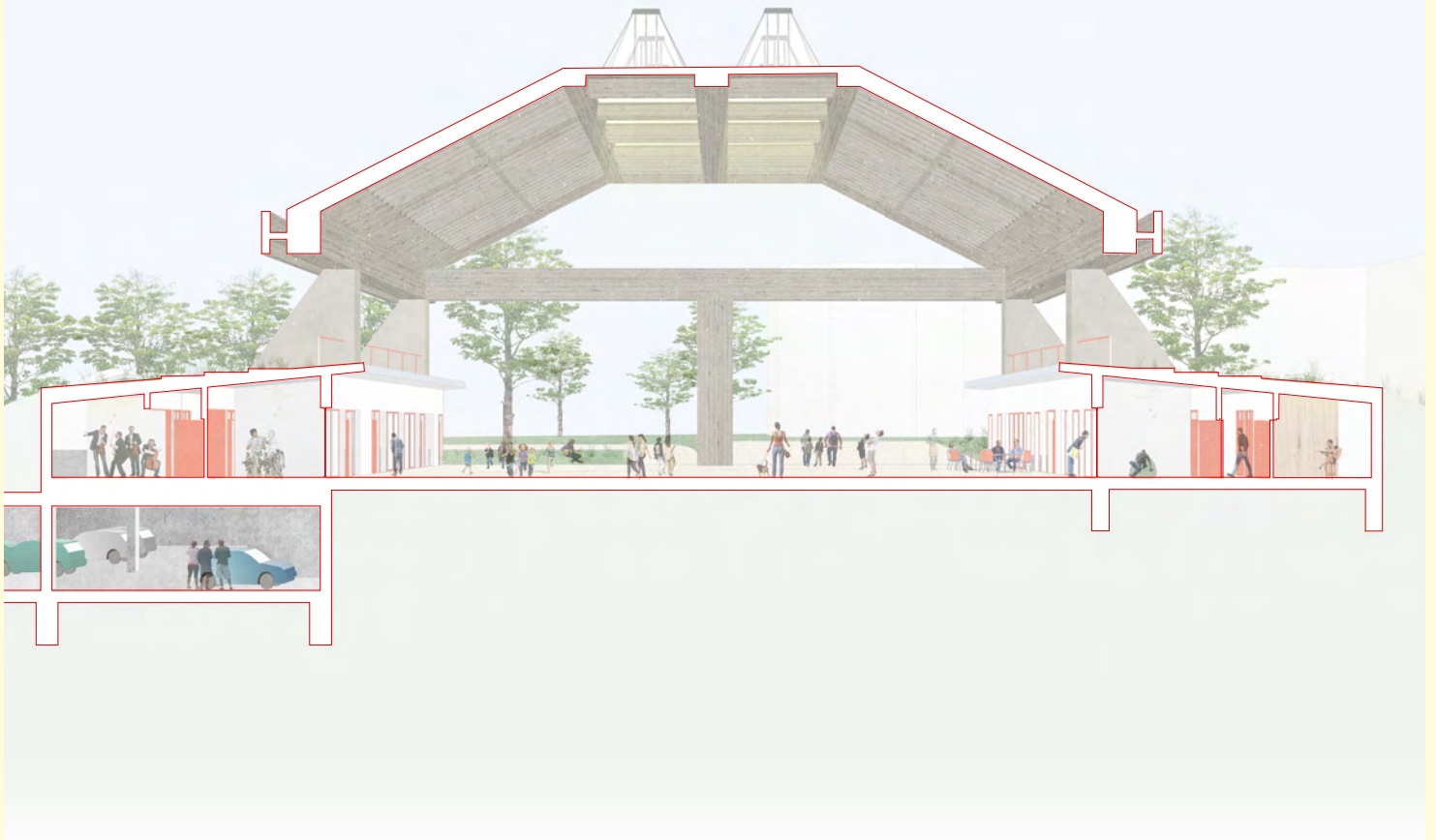

Brutalisme bedreigd: een kritische studie naar het stedelijk zwembad van Oostende
Masterproef 2022-2023: een toekomst voor brutalisme

Thesis tot het behalen van de academische graad Master in Architectuur
Femke Van der Meulen | Promotor Sven Sterken, Professor aan de KU Leuven, Faculteit Architectuur
Academiejaar 2022-2023 | KU Leuven Faculty of Architecture Campus Sint-Lucas Ghent

Brutalisme bedreigd: een kritische studie naar het stedelijk zwembad van Oostende

Femke Van der Meulen

Het brutalisme is één van de meest verspreide bewegingen tijdens het naoorlogse discours in de architectuur. Een erg internationale beweging, die paradoxaal genoeg veel belang hecht aan lokale materialen, constructies en tradities (Elser et al. 2017, 16). Deze sterke architectuur komt vandaag op een knelpunt te staan door een snel veranderende context, die alsmear meer energienormen en groeiende economische doelstellingen vooropstelt (Mould 2017, 706). Welke toekomst hebben deze gebouwen? Vandaag bestaat op deze vraag geen eenduidig antwoord. Sommige gebouwen worden herbestemd of geconserveerd, andere niet. Aangekomen op het einde van mijn studies als architect, met een grote belangstelling voor dit soort gebouwen, roept deze attitude bij mij de volgende vraag op: Hoe kan je als architect invloed hebben op het brutalistisch patrimonium dat dreigt verloren te gaan?

Deze masterproef onderzoekt de situatie en potentie van een Vlaams brutalistisch gebouw waarvan reeds bekend staat dat het gesloopt wordt: het stedelijk zwembad in Oostende. Een gebouw met een unieke architectuur, geschiedenis en stedenbouwkundige inplanting. Deze aspecten worden nader onderzocht, alsook het verloop van de procedure van de sloopvergunning. Vanuit deze aspecten wordt een kritiek geformuleerd: een kritiek op de omgang met ons brutalistisch erfgoed, maar ook op een grotere bouwproblematiek in Oostende. Deze kritiek vormt vervolgens het uitgangspunt voor een nieuw ontwerp, dat de naam *Arnohal* zal dragen.

Het ontwerp van de *Arnohal* toont hoe het potentieel van de site en lokaal immaterieel en materieel erfgoed elkaar terug kunnen versterken. Hierbij wordt eerst een standpunt ingenomen tegenover het bestaande gebouw,

waarbij het betonrot een invloedrijke factor speelt. Zo wordt er uiteindelijk gekozen om enkel de zwembadhal te behouden als overdekte buitenruimte, en een dens programma onder te brengen in een nieuwe volume. Het landschap wordt opgehoogd om de nieuwe delen te onttrekken aan de straatzijde, zodat de hal als groots, solide object zichtbaar blijft vanuit de omgeving. Zo blijven de belangrijkste krachtlijnen van het gebouw behouden, maken de nieuwe ingrepen terug de aansluiting naar stad en zee, en weerlegt het ontwerp indirect de standpunten van de voorstanders van de sloop. Op die manier wordt zowel door theoretisch als ontwerpmatig onderzoek aangetoond hoe brutalistisch erfgoed terug haar plaats kan opeisen binnen het stedelijk weefsel.